

HET PLEIN IS DOOD, LANG LEVE HET LEVENDIGE PLEIN!

Roland Klarenbeek

HET PLEIN IS DOOD, LANG LEVE HET LEVENDIGE PLEIN!

Een onderzoek naar de bijdrage van voorzieningen op en rond openbare binnenstadspleinen in het vergroten van de levendigheid op het plein.

Master Thesis

Master City Developer, MCD12
Erasmus Universiteit Rotterdam en Technische Universiteit Delft

Auteur: Ing. Roland Klarenbeek BBA (437258)
Begeleider: Dr. Erik Braun

4 juli 2017

Voorwoord

Je zult het maar hebben: een hoge mate van ‘pleinsensitiviteit’. Wanneer ik in een stad kom en toevallig, of bewust op een binnenstadsplein terecht kom, dan word ik meteen gegrepen door de energie die ik daar voel. Ik kan op sommige pleinen uren verblijven om die energie te absorberen en te genieten van wat zich daar bevindt en afspeelt. Er zijn echter ook pleinen waar ik die behoefte absoluut niet heb. Pleinen die mij doen gruwelen. Waarschijnlijk ben ik niet de enige die dat heeft. Maar komt dat nou door het plein of is er iets anders aan de hand?

Tijdens mijn studie werd mij duidelijk dat er nog veel vragen zijn in gebiedsontwikkelingen in de stad die beantwoord moeten worden. Alle aspecten die te maken hebben met de stad zijn tijdens de vele inspirerende collededagen aan bod gekomen. Maar wat toch wel de meeste indruk op mij heeft gemaakt, was de studiereis naar New York City. Ondanks de enorme drukte in deze indrukwekkende stad, waren er plekken die niet alleen levendig waren, maar ook zeer aangenaam. Plekken waar ik uren zou kunnen verblijven, zoals de High Line, Central Park of Bryant Park. Vooral de meerdere bezoeken aan Bryant Park heeft mij geïnspireerd om onderzoek te doen naar levendigheid op Nederlandse openbare binnenstadspleinen. Bryant Park; een plek in the big city van enorme waarde voor de bezoekers en de omgeving. Je zou toch hopen dat onze eigen binnenstadspleinen, en daar hebben we er best veel van, ook die waarde kunnen hebben!

De afgelopen twee jaar hebben vooral in het teken gestaan van werken aan de ontwikkeling van de opleiding Built Environment aan de Hanzehogeschool Groningen en werken aan mijn eigen ontwikkeling door het doen van de opleiding Master City Developer. Ik kan zonder blikken of blozen zeggen dat ik ontzettend heb genoten van alle gevolgde colleges, gemaakte groepsopdrachten en essays. Wat een inspirerende omgeving met gedreven docenten en professionele, maar vooral ook leuke medestudenten. Ik zal dit zeker missen.

Wat ik ook zal missen zijn de brainstormsessies, kritische feedbacksessies en de constructieve gesprekken die ik heb gehad met Erik Braun. Zijn interesse in en enthousiasme over mijn onderzoek hebben mij telkens weer die energie gegeven om niet alleen maar door te gaan, maar om tot het uiterste te gaan. Ook dank aan de Hanzehogeschool Groningen die mij de mogelijkheid heeft gegeven om deze opleiding te doen. Het sparren met collega's op het werk over de onderzoeksresultaten en met medestudenten tijdens de bijeenkomsten en daarbuiten, hebben zeker bijgedragen aan het eindresultaat. Tot slot gaat mijn dank uit naar Hannelore die altijd bereid was om mijn concepten kritisch door te lezen en te voorzien van feedback. Ook heeft zij mij de ruimte gegeven om veel tijd te investeren in de opleiding. Nu het klaar is, zal ik mijn tijd weer veel meer met haar en de kinderen door kunnen brengen.

Ben ik nu klaar? Ja en nee. De studie is dan wel afgerond, maar mijn eigen ontwikkeling en bijdrage aan het mooier maken van Nederland is hiermee in een volgende fase gekomen. Met de afronding van MCD12 is voor mij een nieuw begin aangebroken.

Roland Klarenbeek
Leeuwarden, 4 juli 2017

Samenvatting

Dat gemeenten, ontwikkelaars en ondernemers inzetten op aantrekkelijke binnensteden is een logisch gevolg van de strijd om de consument. Aantrekkelijke steden doen het economisch beter en lijken daardoor ook alsmaar te groeien ten koste van andere steden en dorpen. Om de stad aantrekkelijk te houden of te maken, worden veel initiatieven genomen om meer bezoekers naar de binnenstad te krijgen en langer vast te houden. Meer mensen in de stad verhoogt de levendigheid in de stad waardoor de aantrekkelijkheid op andere mensen wordt vergroot. Mensen houden er van om op plekken te zijn waar meer mensen komen. Het binnenstadsplein is voor de stad een gebied waar activiteiten plaats kunnen vinden die mensen aantrekken. Het plein is dan ook een prima ruimte voor het organiseren van evenementen, festivals en markten. Maar wat als er niets wordt georganiseerd? Dan is het plein vaak koud, leeg en 'dood'. Kunnen voorzieningen op en rond het plein levendigheid bevorderen wanneer er geen programmering is? In dit onderzoek staat de beantwoording van de volgende vraag centraal: *"Hoe kunnen voorzieningen op en rond openbare binnenstadspleinen bijdragen aan het vergroten van de levendigheid op het plein"*.

Voorals cultuurhistorische steden zijn populair als vestigingsplaats of toeristische trekpleister. We zien ook dat de samenstelling van steden en de winkelvoorraad in de stad aan het veranderen zijn door onder andere een ander koopgedrag, internetaankopen en een andere tijdsbesteding. Er is steeds meer behoefte aan ontmoeten, eten, drinken, cultuur en evenementen. Het afspreken in cafés door werknomaden om te vergaderen groeit. De binnenstad verandert daardoor steeds vaker van winkelgebied in een gebied vol beleving. Investeren in de binnenstad is nodig om aan de nieuwe behoefte van de consument te kunnen voldoen. Dat gebeurt door de kwaliteit van de openbare ruimte te verbeteren, beeldbepalende bouwwerken met iconische betekenis te realiseren en de openbare ruimte steeds vaker te programmeren met evenementen en festivals. Pleinen worden gezien als beste plek voor activiteiten die bijdragen aan de levendigheid. Maar in welke voorzieningen moet je nou investeren om de levendigheid te vergroten als er geen georganiseerde activiteiten zijn?

Om levendigheid op openbare binnenstadspleinen te kunnen verklaren is literatuur bestudeerd op het gebied van sociale geografie, economie en gedragswetenschap. Het fysieke plein is de context waarop de levendigheid in kaart is gebracht. Het plein is in dit onderzoek een openbaar fysiek gebied als onderdeel van de openbare ruimte, dat voor iedereen vrij toegankelijk is, waarop men elkaar kan ontmoeten en waar op dat moment geen commerciële activiteiten plaatsvinden. Daarbij wordt in dit onderzoek tevens onderscheidt gemaakt in een gebied 'Rond het plein' en een gebied 'Op het openbare plein'. Uit de literatuur blijkt dat mensen de belangrijkste indicator zijn voor levendigheid. Daarbij maakt het niet uit of de mensen over het plein bewegen of op het plein verblijven. De voorzieningen op en rond het plein zijn naar verwachting de belangrijkste variabelen die levendigheid kunnen beïnvloeden. Het gaat dan over bijvoorbeeld cultuurhistorische objecten, gebouwen en monumenten, openbare zitmogelijkheden, actieve gebruikers zoals straatartiesten en vormen van georganiseerd gebruik op het plein zoals rondleidingen. Ook de invulling van de plint rond het plein met verschillende type functies en de openheid van die plint maken onderdeel uit van de voorzieningen rond het plein. Het levendig kunnen functioneren van een plein is daarnaast afhankelijk van de mogelijkheid om sociaal te kunnen functioneren (schoon, heel, veilig) en de toegankelijkheid (aantal toegangen, verkeersdeelnemers, obstakelvrijheid en nabijheid van parkeren). Wat ook een rol speelt in de mate van levendigheid is de bezoekpotentie van de stad, uitgedrukt in aantal inwoners en bestedingen in het centrum van de stad aan niet-dagelijkse artikelen door de inwoners, bezoekers uit de regio en toeristen. Om de invloed van de weersomstandigheden tijdens het onderzoek zoveel mogelijk uit te sluiten is niet gemeten tijdens regen, harde wind en te lage en hoge temperatuur. Aangezien zon en schaduw beiden van belang zijn, is in beeld gebracht hoeveel schaduwplekken er op het plein aanwezig zijn door de aanwezigheid van bomen. Tot slot is ook gekeken of het plein gepromoot wordt door middel van fysieke bewegwijzering, aanwezigheid van een VVV

kantoor en informatie over het plein of bezienswaardigheden. Om levendigheid goed te kunnen meten zijn twee casus onderzocht: **plein Hof in Amersfoort en het Van Heekplein in Enschede**. Deze twee pleinen zijn gelegen in steden die qua aantal inwoners en binnenstadsprofiel vergelijkbaar zijn. Levendigheid wordt bepaald door de mensen. Daarom zijn zowel gestructureerde als ongestructureerde observaties uitgevoerd. In totaal zijn **372 foto's geanalyseerd** waarop van **5.028 mensen** in kaart is gebracht hoe vaak ze op de foto's voorkomen. Daarmee is bepaald hoeveel mensen op het plein aanwezig zijn geweest en hoe lang ze op het plein zijn verbleven.

Het plein Hof in Amersfoort is een horeca dominant plein waar de levendigheid vooral gevoeld wordt door de mensen die op de commerciële terrassen aanwezig zijn. Met zeven toegangen naar het plein en hoge waarderingen voor schoon/heel en obstakelvrijheid is de toegankelijkheid van dit plein uitstekend. Wanneer je kijkt naar de levendigheid op dit plein, dan valt vooral de korte gemiddelde verblijfsduur op van 3,52 minuten van de mensen die langer dan 1 minuut op het plein verblijven. De aanwezige fontein in het midden van het plein is voor sommige bezoekers van het plein een foto of bezoek waard. De monumenten en cultuur-historische gebouwen zijn vooral een decor voor de bezoekers aan de terrassen en zijn voor een aantal bezoekers de moeite waard om op de foto te zetten. Uit de analyse blijkt dat het plein **matig levendig** is.

Het Van Heekplein in Enschede is een winkel dominant plein ofwel een echt commercieel handelplein met veel winkels zoals de Primark, H&M en The Sting. Met op het plein de voetgangersentree van de grote parkeer-garage onder het plein, komen veel mensen over het plein. Ook de zeven straten die naar het plein leiden vergroten het aantal mensen op het plein. Het plein wordt dan ook met name gebruikt voor transitie over het plein. Door de aanwezigheid van bank/boom-groepen op het plein is het gemiddelde verblijf 8,32 minuten. Door de schaal en de maat van het plein is het plein overal heel goed toegankelijk en ook de waardering voor schoon en heel is hoog. Uit de analyse blijkt dat het plein **levendig** is.

Uit de **cross-case analyse** blijkt dat levendigheid voor een groot deel wordt bepaald door het aantal mensen dat zich over het plein beweegt. Vooral de functies in de open plint rond het plein zijn daarbij relevant waarbij de toegankelijkheid een belangrijke rol speelt. Voorzieningen op het plein zijn echter ook van invloed op de mate van levendigheid. Zo zijn zitmogelijkheden vooral van invloed op de verblijfstijd. Naast toegankelijkheid kan ook de bezoekpotentie van invloed zijn. Dit resulteert in de volgende vier factoren die van invloed zijn op de mate van levendigheid op openbare binnenstadspaleinen.

Factoren	Omschrijving
Voorzieningen op het plein	Zitmogelijkheden verhogen de verblijfstijd van mensen op het plein
Voorzieningen rond het plein	Functies in de open plint verhogen het aantal mensen op het plein
Toegankelijkheid	Aantal toegangen, obstakelvrijheid en parkeermogelijkheden verhogen het aantal mensen op het plein
Bezoekpotentie	Hoe hoger de bezoekpotentie in het centrum van de stad, hoe groter de kans op meer levendigheid op het plein in de binnenstad

De vier factoren die van invloed zijn op de mate van levendigheid op openbare binnenstadspaleinen

De combinatie van **zitmogelijkheden**, **functies in de open plint**, **toegankelijkheid** en **bezoekpotentie** bepalen voor een groot deel de mate van levendigheid op het openbare plein. Van elk plein, maar ook van andere openbare ruimte, kan met behulp van deze factoren de potentie van levendigheid in kaart worden gebracht en vastgesteld worden waar mogelijkheden zijn om de mate van levendigheid te verhogen. Elk plein kan dan levendig zijn.

Het plein is dood, lang leve het levendige plein!

1 Inhoudsopgave

Voorwoord.....	4
Samenvatting.....	6
1 Inleiding.....	12
1.1 Levensdigheid als economische aanjager.....	12
1.2 Probleem- en doelstelling.....	13
1.3 Onderzoeksvragen.....	13
1.4 Relevantie onderzoek.....	14
1.5 Begrippen en afbakening.....	14
1.6 Leeswijzer.....	17
2 Levendige openbare binnenstadspelen.....	20
2.1 Levensdigheid in de openbare ruimte.....	20
2.2 Voorzieningen op en rond het plein.....	22
2.3 Functionele binnenstadspelen.....	24
2.4 Conclusie en conceptueel model.....	27
3 Onderzoeksaanpak en operationalisering.....	32
3.1 Onderzoeksmethode.....	32
3.2 Operationalisering onderzoek naar levendige pleinen.....	35
3.3 Niet meegenomen variabelen.....	40
3.4 Pleinselectie.....	41
3.5 Conclusie.....	42
4 Het plein Hof te Amersfoort.....	46
4.1 Een horeca dominant plein.....	46
4.2 Aanleiding pleinbezoek.....	46
4.3 Levensdigheid op het openbare plein Hof.....	47
4.4 De variabelen die de levendigheid beïnvloeden.....	48
4.5 Conclusie.....	50
5 Het Van Heekplein te Enschede.....	54
5.1 Een winkel dominant plein.....	54
5.2 Aanleiding pleinbezoek.....	54
5.3 Levensdigheid op het openbare Van Heekplein.....	55
5.4 De variabelen die de levendigheid beïnvloeden.....	57
5.5 Conclusie.....	58
6 Cross-case analyse.....	62
6.1 Analyse: Levendig openbaar plein (Y).....	62
6.2 Analyse: Voorzieningen (X1 en X2).....	64
6.3 Analyse: Sociaal functioneren, toegankelijkheid en bezoekpotentie (X3..X5).....	67
6.4 Analyse: Klimatologische omstandigheden en Fysieke promotie (X6 en X7).....	70
6.5 Conclusies cross-case analyse.....	71
7 Conclusies, beperkingen en aanbevelingen.....	76
7.1 Conclusies.....	76
7.2 Beperkingen.....	78
7.3 Aanbevelingen.....	80
7.4 Reflectie.....	81
Literatuur.....	86
Bijlage 1 Overzicht Onafhankelijke Variabelen.....	92

Bijlage 2	Format meetoverzicht onafhankelijke variabelen	93
Bijlage 3	Observatieplan	95
Bijlage 4	Format observatieresultaat	97
Bijlage 5	Resultaat onafhankelijke variabelen plein Hof	99
Bijlage 6	Observatieresultaat plein Hof Amersfoort	101
Bijlage 7	Resultaat onafhankelijke variabelen Van Heekplein	103
Bijlage 8	Observatieresultaat Van Heekplein Enschede	105

1

INLEIDING

"Like the weather, life is difficult to predict."

Gehl & Svarre (2013, p 2)

1 Inleiding

1.1 Levendigheid als economische aanjager

Trends in de stad: levendigheid steeds belangrijker

Whyte (2001), die met zijn studie *“The Social Life of Small Urban Spaces”* aan de basis stond van *Project for Public Space*, was van mening dat pleinen en parken de vitaliteit van de stad kunnen verbeteren.

Vandaag de dag is dat misschien wel belangrijker dan ooit. Vitaliteit en levendigheid in de binnenstad worden steeds belangrijker gevonden. Dat komt mede door de trends van de afgelopen jaren. Zo zien we dat de belangstelling voor de stad sterk is gegroeid. Vooral cultuurhistorische steden zijn populair als vestigingsplaats of toeristische trekpleister (Marlet 2016; Marlet et al. 2015; Van Duijn & Rouwendal 2012). *“In de monumentale stad neemt de (potentiële beroeps)bevolking toe, terwijl die in veel andere steden krimpt.”*

(Marlet et al. 2015, p.9). Sinds 2007 zien we dat de samenstelling van de binnenstedelijke huishoudens aan het veranderen is door een zichtbare groei van het aantal kinderen in de binnenstad (Evers et al. 2015).

Een tweede trend, die vooral sinds de start van de crisis in 2008 zichtbaar is geworden, is een sterke verandering in de winkelvoorraad in de binnenstad. De leegstand is sterk toegenomen en de huren van het vastgoed zijn met ruim 20% gedaald, vooral in de steden die niet sterk groeien (PBL 2016; Ossokina et al. 2016). Dat komt onder andere door een veranderd koopgedrag van consumenten, door internetaankopen, de crisis en een veranderde tijdsbesteding van bezoekers. Als derde trend is er een groeiende behoefte aan plekken om te ontmoeten, eten, drinken, cultuur en evenementen. De meeste bezoekers aan de binnenstad komen voor de gezelligheid, musea, schouwburg, concerten, evenementen, markten en overheidsinstellingen. Deze trend is ook zichtbaar onder de eigen bewoners van de stad. Tot slot wordt geconstateerd dat het afspreken in cafés om te werken en vergaderen groeit. Dit zijn de zogenaamde werknomaden die bereikbare en openbare *‘third places’* met wifi nodig hebben (Evers et al. 2015). De consument wil beleving en niet alleen maar winkels.

28 september 2016, Den Haag zet hoog in op aantrekkelijke pleinen voor ontmoeten

De gemeente Den Haag ziet pleinen als belangrijk element in de openbare ruimte om de aantrekkelijkheid van de stad te vergroten. *“De gemeente Den Haag maakt serieus werk van het opknappen van diverse pleinen in de stad. Nadat eerder dit jaar al drie pleinen onder handen werden genomen, is de gemeente voornemens om volgend jaar nog eens zes pleinen en opknapbeurt te geven”* aldus het nieuwsbericht op de website van Straatbeeld op 28 december 2016. In totaal wordt € 3 miljoen geïnvesteerd in de pleinenaanpak waarbij het ideaalbeeld van de gemeente is dat Haagse pleinen fungeren als ontmoetingsplekken in de buurt. De bewoners en lokale ondernemers worden in het project centraal gesteld (Lanting 2016).

Van winkelgebied naar belevingsgebied

De binnenstad verandert door de trends steeds vaker van een winkelgebied in een gebied vol beleving. Met die verandering zullen ook de functies in de binnenstad gaan veranderen. Daar waar nu nog sprake is van leegstand in winkelpanden, zullen andere functies komen in het vastgoed. Ook zal er meer vraag komen naar supermarkten, speelplekken, scholen en zorg en juist minder vraag naar kantoren (Evers et al. 2015).

Naast deze transformatie in vastgoedfuncties, zetten gemeenten ook in op andere aspecten die de levendigheid van de stad vergroot. Beeldbepalende bouwwerken met iconische betekenis worden gerealiseerd, de bereikbaarheid, veiligheid en kwaliteit van de openbare ruimte verbeterd en de openbare ruimte georganiseerd gebruikt voor markten, evenementen en festivals, ook wel programmering van de binnenstad genoemd. In de strijd om de consument zijn gemeenten de afgelopen jaren bezig met het vergroten van de aantrekkelijkheid van de binnenstad. Het doel dat daarbij in veel beleidsnota's terugkomt, is het aantrekken

van bezoekers en deze langer laten verblijven. Beleving, verrassing en entertainment ofwel levendigheid is de inzet van veel gemeenten.

Het binnenstadspan en levendigheid

De openbare ruimte is over het algemeen de belangrijkste plek vanwaar levendigheid wordt ervaren door de bezoekers van de binnenstad (Van Melik & Lawton 2011; Gehl 1989; Burgers et al. 2012). In het debat over de invulling van de openbare ruimte speelt levendigheid dan ook een steeds belangrijkere rol. Vrijwel elke stad in Nederland heeft een plein in het centrum (binnenstadspan) waar ontmoetingen plaats kunnen vinden en waar bezoekers kunnen afspreken om iets te ondernemen. Maar gebeurt dat ook wanneer er geen moment van programmering (markt, evenement of festival) is? Kan een plein zo aantrekkelijk zijn voor bewoners, consumenten en bezoekers dat er vanzelf levendigheid ontstaat? En zo ja, wat maakt het plein dan zo aantrekkelijk? Of is de levendigheid op het plein vooral te danken aan de voorzieningen rond het plein?

Misschien wel het bekendste levendige binnenstadspan van Nederland is te vinden in Amsterdam, namelijk de Dam (Witman & Haan 2010). Op de Dam komen alle stedelijke activiteiten samen: sociaal, economisch, religieus en politiek. In 2001 is bijna € 15 miljoen geïnvesteerd in het opknappen van de Dam (Witman & Haan 2010). Nu is Amsterdam met geen enkele andere stad in Nederland te vergelijken, laat staan dat de levendigheid op de Dam vergelijkbaar is met andere pleinen in Nederland. Mede daarom is het voor andere steden interessant om te weten of pleinen, zonder de momenten van programmering, levendig kunnen zijn.

1.2 Probleem- en doelstelling

Het belang van een aantrekkelijke openbare ruimte in binnensteden, in de strijd om de consument, is bij de meeste gemeenten wel doorgedrongen. Er is, of wordt dan ook in die gemeenten veel geïnvesteerd in de kwaliteit van die openbare ruimte. Dat gaat vaak gepaard met andere ontwikkelingen, zoals het realiseren van beeldbepalende bouwwerken met iconische betekenis of andere vastgoedontwikkelingen als onderdeel van een grotere binnenstedelijke gebiedsontwikkeling. Het vergroten van de levendigheid wordt steeds vaker het doel om meer bezoekers te trekken en langer vast te houden om zo bij te dragen aan de economische groei in de binnenstad. Pleinen worden daarbij gezien als plek voor activiteiten die bijdragen aan de levendigheid, zoals de wekelijkse markt, terugkerende evenementen zoals gethematiseerde markten (kerstmarkt, boekenmarkt, rommelmarkt, bloemenmarkt), de kermis, sportwedstrijden, openlucht bioscoop of culinair weekend. Maar ook zonder al deze georganiseerde activiteiten zou een plein bij moeten kunnen dragen aan de levendigheid. Kan het plein zelf van meerwaarde zijn bij het vergroten van de levendigheid of zijn de voorzieningen rond het plein daarin cruciaal? Het doel van dit onderzoek is om vast te stellen hoe voorzieningen op en rond openbare binnenstadpleinen, op momenten dat geen programmering aanwezig is, bij kunnen dragen aan het vergroten van de levendigheid.

1.3 Onderzoeksvragen

De centrale vraag in dit onderzoek is: *“Hoe kunnen voorzieningen op en rond openbare binnenstadpleinen bijdragen aan het vergroten van de levendigheid op het plein?”*

Om deze vraag te kunnen beantwoorden zijn de volgende deelvragen geformuleerd.

1. Welke verschillende functies (vormen van gebruik) van openbare binnenstadpleinen zijn te onderscheiden?
2. Aan de hand van welke variabelen kan levendigheid op een binnenstadspan beïnvloed worden?

3. Welke factoren spelen in de praktijk een rol in het bijdragen aan levendigheid op openbare binnenstadspaleinen?

1.4 Relevantie onderzoek

Maatschappelijke relevantie

In een tijd dat de concurrentie om de consument tussen steden alleen maar groter wordt, bezoekers van de stad andere eisen stellen en gemeenten niet altijd voldoende financiële middelen hebben om de gehele binnenstad aantrekkelijker te maken, is het van belang om de juiste keuzes te maken. Het plein heeft vanuit de historie altijd een belangrijke functie gehad in binnensteden en voorzieningen op en rond het plein kunnen een succesvol middel zijn om levendigheid te vergroten en daarmee de economie in de binnenstad te versterken. Het is voor de overheid, vastgoedontwikkelaars, eigenaren en huurders dan ook interessant om te weten welke factoren op en rond het plein een rol spelen, die bijdragen aan de levendigheid. Inzicht in de potentie van paleinen om de aantrekkelijkheid van de binnenstad te vergroten kan leiden tot nieuwe binnenstedelijke ontwikkelingen en het doen van (nieuwe) investeringen op en rond deze specifieke openbare ruimte.

Wetenschappelijke relevantie

Over het belang van een aantrekkelijke stad voor de gebruiker en levendigheid is menig onderzoek gedaan en zijn er meerdere boeken over geschreven (Van den Berg et al. 2000; Boonstra et al. 2010; Gehl 2010; Jacobs 1961; Mehta 2007; Whyte 2001). De openbare ruimte is daarin een belangrijk onderdeel. Zo heeft Mehta (2007) onderzoek gedaan naar levendigheid in buurtwinkelstraten, waarbij een relatie is gelegd tussen de fysieke kenmerken van gebouwen en de straat. Daaruit bleek dat mensen de sociale, gebruiks- en fysieke aspecten van de straat even belangrijk vinden. In het onderzoek van Van Melik (2008) stond het Nederlandse stadspalein centraal, waarbij vooral gekeken is naar de achtergronden en gevolgen van de herinrichting van Nederlandse binnenstedelijke openbare ruimte: de ten grondslag liggende trends, de kenmerken van de ‘nieuwe’ openbare ruimte en de betrokken actoren. Ander Nederlands onderzoek was vooral gericht op de sociaalwetenschappelijke analyse van gebruik en beleving van paleinen en straten op wijk- en buurtniveau (Burgers et al. 2012). Kuik en Rietveld (2013) concluderen in hun notitie over de waarde van de openbare ruimte het volgende: *“Het lijkt er trouwens op dat we meer weten over de waardering van de open ruimte in het buitengebied dan binnen de stedelijke context. Dat is een belangrijke witte vlek, omdat juist de stedelijke openbare ruimte veel intensiever wordt gebruikt. Daar is het aantal gebruikers groter en dus ook het potentiële economische effect.”* Naar wat voorzieningen op en rond binnenstadspaleinen kunnen betekenen voor het vergroten van de levendigheid, is nog niet eerder onderzoek gedaan. Dit onderzoek geeft inzicht in de rol van voorzieningen op en rond Nederlandse binnenstadspaleinen voor het vergroten van de levendigheid.

1.5 Begrippen en afbakening

Dit onderzoek richt zich op openbare binnenstadspaleinen waar culturele evenementen, markten of ontmoetingen plaats kunnen vinden *en* waar detailhandel, horeca, culturele of bestuurlijke openbare gebouwen aan gelegen zijn. Voor een goede afbakening van dit onderzoek is het belangrijk om aan te geven wat onder verschillende begrippen wordt verstaan.

Openbaar palein

Daar waar we spreken over openbare binnenstadspaleinen gaat het over een specifiek deel van de openbare ruimte in de stad. Maar wat verstaan we daarbij onder ‘openbare ruimte’ in de context van dit onderzoek? De openbare ruimte kan gezien worden als publieke fysieke ruimte, waar mensen elkaar kunnen ontmoeten en interactie plaats kan vinden. Uit onderzoek van Staelheli en Michell (2007) naar definities voor de openbare

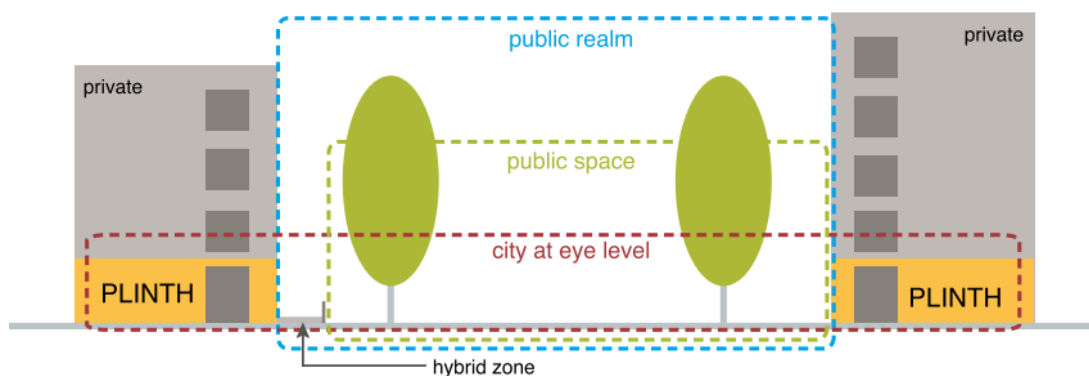
ruimte in wetenschappelijke artikelen, komt naar voren dat in 37% van de artikelen gesproken wordt over de fysieke ruimte zoals straten, parken en pleinen. Op een goede tweede plek staat een ontmoetingsplek voor interactie (zie tabel 1.1). Met betrekking tot het belang van deze openbare ruimte komt uit het onderzoek naar voren dat in 33% van de artikelen de functie (wandelen en ontmoeten) het meest voorkomt.

Definition of public space*	Number of articles	% Articles
Physical definition (eg, streets, parks, etc.)	80	37%
Meeting place or place for interaction	58	27%
Sites of negotiation, contest or protest	51	23%
Public sphere, no physical form	34	16%
Opposite of private space	32	15%
Sites of display	28	13%
Public ownership, public property	25	12%
Places of contact with strangers	23	11%
Sites of danger, threat, violence	21	10%
Places of exchange relations (eg, shopping)	19	9%
Space of community	18	8%
Space of surveillance	17	8%
Places of open access – no or few limits	16	7%
Places lacking control by individuals	15	7%
Places governed by open forum doctrine	12	6%
Idealized space – no physical form	5	2%

* Multiple definitions in an article are possible. Definitions are not mutually exclusive.

Tabel 1.1 Definition of public space (Staeheli & Mitchell 2007)

Karssenbergen en Laven (2012) maken onderscheid in de ‘*public realm*’, de ‘*public space*’ en ‘*city at eye level*’ (zie figuur 1.1). De ‘*hybrid zone*’ kan gezien worden als verlengstuk van de plint. De ‘*public space*’ is dan de openbare ruimte waarin een plein zich kan bevinden.

Figuur 1.1 Public Space volgens Karssenbergen en Laven (2012)

“Urban open space must provide a place for the meeting of strangers and a place where one can transcend the crowd and be anonymous or alone”
(Thompson 2002, p.70)

De definitie van openbare ruimte die gebruikt is in het onderzoek van Francis et al (Francis et al. 2012, p.402) is als volgt: *“The definition of public space adopted for this study was informed by Oldenburg’s description of third places i.e., the meeting or gathering places that exist outside the home and workplace that are generally accessible by members of the public, and which foster resident interaction and opportunities for contact and proximity”.*

In dit onderzoek staat levendigheid centraal op openbare pleinen zonder geprogrammeerde (commerciële) activiteiten die van nature levendigheid bevorderen. Daarom wordt in dit onderzoek als definitie voor openbaar plein, een combinatie van kenmerken gebruikt uit de hiervoor beschreven definities: *Een openbaar plein is een fysiek gebied als onderdeel van de openbare ruimte, dat voor iedereen vrij toegankelijk is, waarop men elkaar kan ontmoeten en waar op dat moment geen commerciële activiteiten plaatsvinden.*

Binnenstad

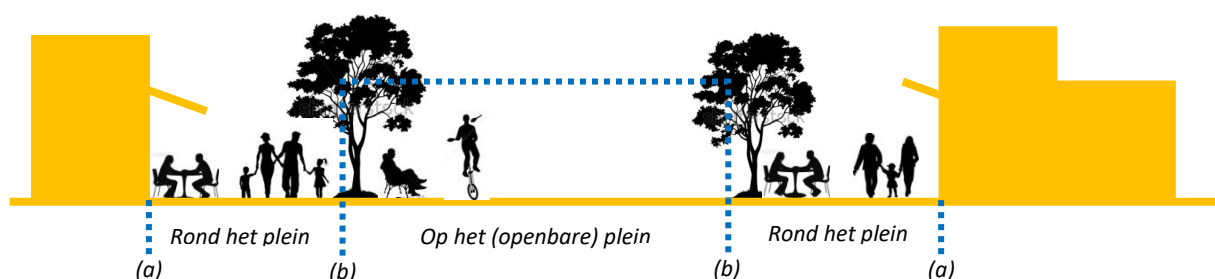
In het rapport 'De Veerkrachtige Binnenstad' van het Planbureau voor de Leefomgeving (Evers et al. 2015) wordt de binnenstad beschreven als een centrale kern van een stad die of morfologisch herkenbaar is, of waar een concentratie aanwezig is van detailhandel, horeca en andere voorzieningen zoals cultuur, gericht op bezoekers van de stad. De binnenstad in dit onderzoek bevat daarbij tevens een winkelgebied in de klasse 'binnenstad' of 'hoofdwinkelgebied groot' (door Locatus gedefinieerd als 200 of meer aaneengesloten verkooppunten).

Plein

De uitgebreide definitie die De Vries (1990, p.7) voor een plein hanteert is de volgende: *"Het plein wordt beschouwd als een verbijzondering van het stratennet in formeel en functioneel opzicht. De ruimtelijke vorm van een plein wordt bepaald door zijn grondvlak en pleinwanden. Het grondvlak kan verschillende vormen aannemen en hoewel opzet en omvang verschillen, ligt de essentie in het afwijken van het omringende stratennet, waardoor het plein zich daarvan laat onderscheiden. De pleinwanden vormen in zekere mate een gesloten front, waardoor er sprake is van een bepaalde ruimtelijke beslotenheid."* Andere in de literatuur beschreven definities zijn over het algemeen gebaseerd op een indeling in typologieën die een relatie hebben met het gebruik van het plein, waarbij voorbij wordt gegaan aan mogelijke combinaties van typologieën voor een plein. De definitie van De Vries sluit op alle aspecten van de pleinen in dit onderzoek aan en is dan ook op dit onderzoek van toepassing.

'Op het (openbare) plein' versus 'Rond het plein'

In het onderzoek wordt onderscheid gemaakt in 'op het plein' en 'rond het plein'. De grens tussen 'rond het plein' en 'op het (openbare) plein' wordt bepaald door fysieke kenmerken zoals verharding, grens van een commercieel terras of wandelgebied langs winkels. Wanneer deze grens niet goed te bepalen is wordt een strook van 5,0 m vanaf de plint (a) aangehouden. De strook tussen de plint (a) en de grens van het plein (b) wordt aangeduid als 'Rond het plein'. De ruimte die ligt binnen de grens (b) is gedefinieerd als 'Op het (openbare) plein' (zie figuur 1.2).

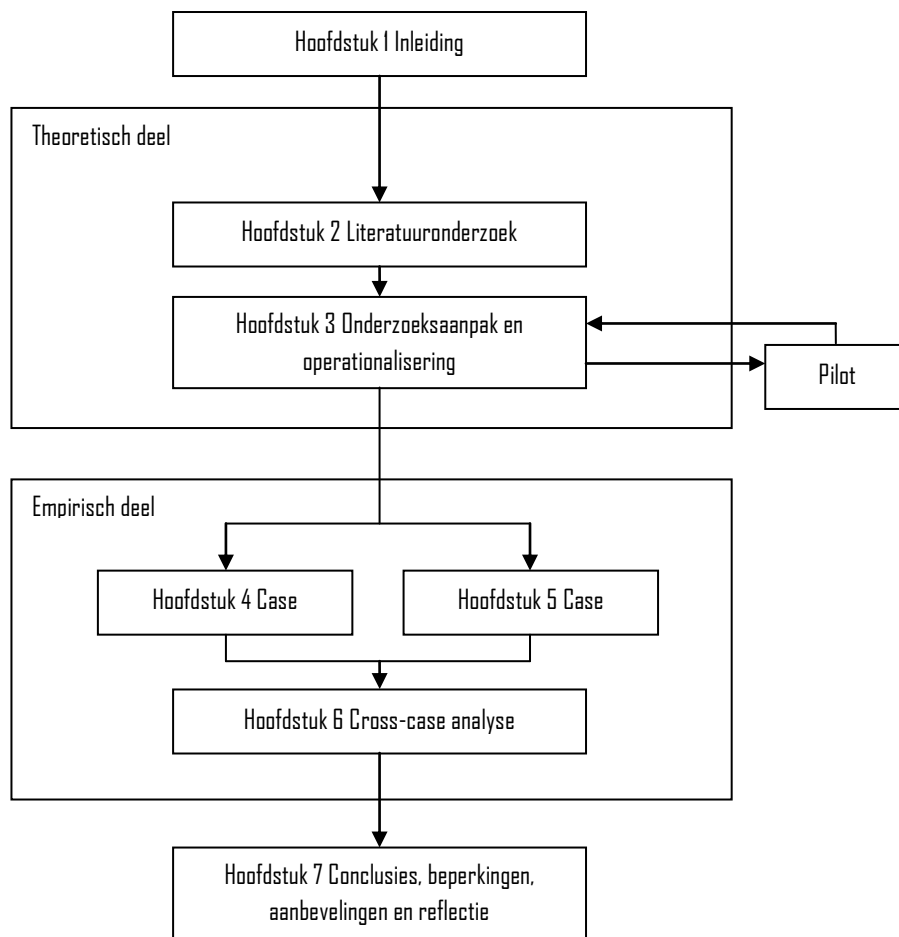

Figuur 1.2 Visualisatie van het verschil in 'Op het (openbare) plein' en 'Rond het plein'

De vier stappen om tot de grenzen van het plein te komen zijn nader beschreven in paragraaf 3.2.

1.6 Leeswijzer

Deze scriptie bestaat uit een theoretisch deel en een empirisch deel (zie figuur 1.3). De volgende twee hoofdstukken (Hoofdstuk 2 en 3) behoren tot het theoretische deel. In hoofdstuk 2 wordt vanuit het uitgevoerde literatuuronderzoek ingegaan op levendige pleinen, voorzieningen op en rond het plein en functionele binnenstadspaleinen. Dit leidt uiteindelijk tot een duiding van de variabelen waarmee levendigheid op binnenstadspaleinen kan worden verklaard. In hoofdstuk 3 wordt op basis van het literatuuronderzoek de onderzoeks-aanpak, -methodiek en de operationalisering beschreven, waarmee vervolgens het empirisch onderzoek is uitgevoerd. De onderzoeks-aanpak is tijdens een pilot getest waarna de aanpak is bijgesteld. De hoofdstukken 4, 5 en 6 behoren tot het empirische deel. In de hoofdstukken 4 en 5 worden achtereenvolgens de resultaten van het empirisch onderdeel beschreven voor de casus Plein Hof te Amersfoort en het Van Heekplein te Enschede. Hoofdstuk 6 bevat vervolgens een cross-case analyse waarbij de verschillende resultaten worden beschreven en onderlinge verschillen en de invloed op levendigheid waar mogelijk worden verklaard. Tot slot wordt in hoofdstuk 7 eerst in de conclusies antwoord gegeven op de deelvragen en de centrale vraag, waarna vervolgens wordt ingegaan op de beperkingen van dit onderzoek, de aanbevelingen en de reflectie op de resultaten gezien vanuit de bredere context in gebiedsontwikkeling.

Figuur 1.3 Structuur van de scriptie

2

LEVENDIGE OPENBARE BINNENSTADS PLEINEN

"The squares, parks and terraces are the places where knowledge workers exchange their ideas."

Karssenberg, Laven, Van 't Hoff (2012, p.4)

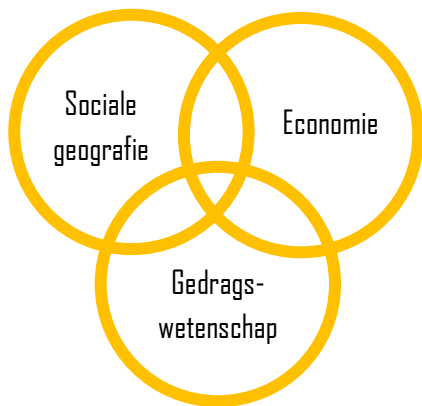
PRIMARK

PRIMARK

AND FASHION
FOR EVERYONE

2 Levendige openbare binnenstadspaleinen

Om iets te kunnen zeggen over de bijdrage van openbare binnenstadspaleinen op de levendigheid, is wetenschappelijke literatuur bestudeerd vanuit verschillende invalshoeken (zie figuur 2.1).

Vanuit de sociale geografie zijn meerdere onderzoeken gedaan naar het sociaal functioneren van paleinen, zowel in Nederland als internationaal. Met betrekking tot economische effecten van georganiseerd gebruik van de openbare ruimte, is vooral internationaal onderzoek gedaan naar directe en indirecte economische effecten van het organiseren van markten, evenementen en festivals. Om meer inzicht te krijgen in de wijze van gebruik door de bezoekers op het plein, is tot slot literatuur bestudeerd op het gebied van gedrag van mensen in de openbare ruimte en waar mogelijk in het bijzonder op paleinen.

Figuur 2.1 Invalshoeken literatuuronderzoek

Het literatuuronderzoek bestaat uit drie delen. Eerst wordt ingegaan op levendigheid in de openbare ruimte. Het tweede deel gaat in op de voorzieningen op en rond paleinen. In het laatste deel wordt ingegaan op functionele binnenstadspaleinen.

De literatuurstudie geeft antwoord op de volgende twee deelvragen:

1. "Welke verschillende functies (vormen van gebruik) van openbare binnenstadspaleinen zijn te onderscheiden?"
2. "Aan de hand van welke variabelen kan levendigheid van een binnenstadspalein beïnvloed worden?"

"What attracts people most, it would appear, is other people."
(Whyte 2001)

2.1 Levendigheid in de openbare ruimte

Levendigheid op paleinen staat centraal in dit onderzoek. Aangezien een plein een specifiek element is in de openbare ruimte, is literatuur beschouwd die gaat over levendigheid in de openbare ruimte. In de basis gaat het hierbij over "how cities work in real life" en "what can promote social and economic vitality in cities" zoals Jacobs (1961, p.5) beschrijft in haar boek. Levendigheid in de stad wordt gezien als belangrijke voorwaarde voor economische groei in de binnenstad. Het succes van de stad is volgens Glaeser (2012) afhankelijk van de behoefte aan fysieke contacten, vertaald in de mogelijkheden om met elkaar te werken en te spelen. In succesvolle steden is sprake van nabijheid, dichtheid en geslotenheid. "Cities are the absence of physical space between people and companies" aldus Glaeser (2012, p.6). Ruimte in de stad om dat mogelijk te maken wordt gevonden in straten, paleinen en plinten. Je zou kunnen stellen dat hoe meer contactmogelijkheden er zijn, hoe levendiger de plek is. Maar wanneer kun je nu spreken van een levendig plein?

Bezoekpotentie

Het ligt voor de hand dat wanneer je een plein hebt in een grote stad met veel toeristen en grote regionale functie, de kans groot is dat het plein een veel hogere levendigheid kan hebben dan een vergelijkbaar plein in een middelgrote stad met weinig toeristen en geringe regionale functie. De mate van levendigheid op het plein kan dan ook sterk worden beïnvloed door het bezoekerspotentieel van de stad. Een indicatie van de bezoekpotentie kan gemaakt worden op basis van het aantal inwoners in de stad en op basis van bestedingen aan niet-dagelijkse artikelen door inwoners van de eigen gemeente, bezoekers uit de regio en toeristen.

Activiteiten en levendigheid

Levendigheid wordt volgens Gehl (1989) bepaald door beleving, verrassing en entertainment, waarbij het vooral gaat om de verblijfsduur. Hij verklaart het levendige straatleven in het 'nieuwe' Kopenhagen niet door veel meer nieuwe bezoekers, maar vooral door bezoekers die meer uren in de stad willen verblijven. Levendige openbare pleinen zijn dan ook pleinen waarop veel mensen (willen) verblijven. De aanwezigheid van mensen bepaalt de mate van levendigheid op het plein. Het kan daarbij gaan om mensen die de ruimte gebruiken als transitieruimte of gebruikruimte. Mensen zijn dan ook de belangrijkste indicator voor levendigheid (Jacobs 1961; Whyte 2001; Gehl 2010; Project for Public Spaces 2016b; Van Loon 2011; Mehta 2007). Het meten van levendigheid in de openbare ruimte komt eigenlijk neer op het bestuderen van mensen. In de publicatie *"How to study life"* maken Gehl en Svarre (2013) onderscheid in noodzakelijke en optionele activiteiten van voetgangers die bestudeerd kunnen worden om levendigheid in kaart te brengen (zie tabel 2.1).

Optionele activiteit	Noodzakelijke activiteit
Wandelen (kijken, bellen, praten, observeren)	Wandelen (naar winkel, bezorgen, werken, transitie)
Staan (observeren, eten, bellen, praten)	Staan (wachten, om iets te moeten doen)
Zitten (genieten, zonnebaden, eten, lezen, bellen, observeren, rusten, praten)	Zitten (rusten)

Tabel 2.1 Noodzakelijke en optionele activiteiten (Gehl & Svarre 2013)

Levendige buurtwinkelstraten

Het in kaart brengen van levendigheid heeft Mehta (2007) gedaan om karakteristieken van de omgeving van buurtwinkelstraten vast te stellen die levendigheid bevorderen. Voor dat onderzoek is gebruik gemaakt van variabelen behorende bij de aspecten gebruik, sociaal & fysiek en een Levendigheid Index gebaseerd op het aantal mensen (individueel en in de groep) en verblijfstijd. Voor het bepalen van de Levendigheid Index is gebruik gemaakt van verschillende observatietechnieken zoals *'walk-by observations'*, *'structured direct observations'* en *'unstructured direct observations'*. In tabel 2.2 is beschreven welke variabelen zijn onderzocht.

Uit het onderzoek blijkt dat de mensen gelijkwaardig bezorgd zijn over de sociale, inrichtings- en fysieke aspecten van de straat. Er is een aantal karakteristieken uit het onderzoek naar voren gekomen die stilstaan en sociale activiteiten het meest bevorderen in buurtwinkelstraten namelijk: zitmogelijkheden (zowel georganiseerd door de winkels als door de overheid), commerciële ruimten waar men elkaar kan ontmoeten (zoals restaurants), open plinten en brede voetgangersgebieden. Uit het onderzoek blijkt niet of daarbij rekening is gehouden met de verschillen per onderzocht winkelblok als gevolg van de populatie die daar altijd komt. Zijn er verschillen in koopstromen en wat is de aantrekkingskracht van de winkelstraat in de betreffende buurt of zelfs daarbuiten? Dit kan van invloed zijn op de mate van levendigheid bij de verschillende blokken in de winkelstraat. Ook wordt onvoldoende duidelijk waarom is gekozen voor een Levendigheid Index gebaseerd op het aantal mensen alleen plus het aantal mensen in de groep plus de verblijfstijd van dezelfde mensen.

Aspecten	Onafhankelijke variabelen
Gebruik (variëteit winkels, onafhankelijke winkels, persoonlijk, open)	Aantal verschillende functies in plint Aantal zelfstandige winkels Mate van open plint (score 1-10) Mate van persoonlijke touch in de plint (score 1-10)
Sociaal (community places)	Aantal plekken voor ontmoeten (in de plint)
Fysiek (commerciële en openbare zitmogelijkheid, wandelgebied, schaduw, architectuur (articulation), objecten)	Mate van articulatie (score 1-10) Aantal openbare zitplekken Aantal commerciële zitplekken Afmeting wandelgebied (m of m ²) Schaduwpercentage (score 1-10) Aantal objecten om tegen te leunen/op te zitten
Levendigheid Index	Afhankelijke variabele
Individu	Aantal mensen individueel
Groep	Aantal mensen in groepen van 2 of meer
Tijd	Verblijfstijd

Tabel 2.2 Aspecten en variabelen levendigheid buurtwinkelstraten (Mehta 2007)

Voor de verblijfstijd is een klassenindeling gebruikt om de gemiddelde tijd uit de drukken in een score. Daarbij wordt zowel het aantal als de verblijfscore gelijkwaardig gewaardeerd in de Index. Ter discussie zou je kunnen stellen of deze Index wel goed toepasbaar is om levendigheid vast te stellen. Door een waarde te bepalen voor het aantal mensen en separaat voor de verblijfstijd, kunnen scherpere conclusies getrokken worden. Tegenover deze beperkingen staat, dat de toegepaste methode om levendigheid te meten toegepast kan worden in dit onderzoek voor het bepalen van de mate van levendigheid op pleinen.

2.2 Voorzieningen op en rond het plein

Vanuit de onderzochte literatuur komt sterk naar voren dat voorzieningen een belangrijke rol spelen om mensen bij elkaar te brengen. Je kunt de voorzieningen dan ook zien als aanleiding voor mensen om er naar toe te gaan. Wat daarbij opvalt in de literatuur is dat er aan de ene kant vaak sprake is van overlap in de beschreven voorzieningen maar ook dat er vanuit de verschillende invalshoeken andere voorzieningen worden benoemd. In deze paragraaf worden de verschillende voorzieningen die op en rond het plein voor dit onderzoek van belang kunnen zijn bij elkaar gebracht.

Toegankelijkheid en fysieke promotie

Het plein kan gezien worden als een fragment van de stad en heeft sociale, geografische en historische kenmerken. Een basisvoorwaarde om het plein ook daadwerkelijk te kunnen benutten is de toegankelijkheid. Deze wordt onder andere bepaald door het aantal toegangswegen die naar het plein leiden, de mogelijkheid om rond of over het plein te fietsen, de aanwezigheid van wandelgebied, obstakelvrijheid en de mogelijkheid om in de buurt de auto te kunnen parkeren (Engbersen & Voogd 2008; Project for Public Spaces 2016b; Gehl & Gemzoe 2001; Van den Berg et al. 2000; Andreu et al. 2006). Wat kan helpen bij het vinden van het plein is fysieke promotie in de vorm van bewegwijzering op en naar het plein en de nabije aanwezigheid van een VVV kantoor (Braun & Witte 2013). Dat zal echter vooral effect hebben op mensen die nog niet eerder op het plein zijn geweest.

Cultuurhistorische achtergrond

De stedelijke samenleving die gebruik maakt van het plein, geeft betekenis aan de plek. Er ontstaat daardoor een lokale eigenheid (identiteit), een plek voor bewoners en bezoekers. De stedelijke context is dan ook relevant voor levendigheid op pleinen (Van Loon 2011; Jacobs 1961; Whyte 2001; Engbersen & Voogd 2008;

Mehta 2007). De aantrekkelijkheid van de stad voor zowel bewoners als bezoekers, wordt mede bepaald door de cultuurhistorische achtergrond van de stad (Marlet et al. 2015; Van Duijn & Rouwendal 2012). De aanwezigheid van monumenten en cultuurhistorische gebouwen rond het plein en objecten (beelden, fontein, kunstwerken) op het plein kunnen dan ook van invloed zijn op de levendigheid van een plein. Of bezoekers van het plein de cultuurhistorische achtergrond als aanleiding hebben om het plein te bezoeken is echter nog maar de vraag.

Voorzieningen ten dienste van activiteiten

Zonder voorzieningen op of rond het plein is er voor de bezoeker geen aanleiding om het plein te bezoeken. Wanneer we dit beschouwen vanuit de optionele en noodzakelijke activiteiten van voetgangers, zoals beschreven in paragraaf 2.2, moeten er bijvoorbeeld zitmogelijkheden aanwezig zijn om zitten mogelijk te maken. Zitmogelijkheden kunnen zowel commercieel als openbaar zijn (Mehta 2007). Commerciële zitmogelijkheden zijn zitplekken waarbij het nuttigen van een consumptie verplicht is. Deze zitplekken zijn vooral te vinden op commerciële terrassen waarvoor de uitbater een vergunning heeft van de gemeente. Er kunnen ook zitvoorzieningen zijn, door de overheid gerealiseerd, die als ‘openbare’ zitmogelijkheid gezien kunnen worden. Het kan daarbij gaan om zitmogelijkheden zoals banken en stoeltjes, maar ook traptreden, verhoogde plateaus, muurtjes en andere fysieke objecten waarop men kan zitten, tegen aan kan hangen, leunen of liggen. Voor de noodzakelijke activiteit: ‘wandelen met een bestemming rond het plein’ is het nodig dat er detailhandel, horeca of openbare gebouwen aanwezig zijn. Er kunnen dan ook verschillende voorzieningen worden onderscheiden die bijdragen aan het doen van activiteiten op of rond het plein (Project for Public Spaces 2016b; Van Loon 2011; Engbersen & Voogd 2008; Van den Berg et al. 2000; Boonstra et al. 2010; Mehta 2007).

Het belang van de plint voor het plein

Zoals eerder genoemd heeft een bezoeker van een plein een aanleiding nodig. Wanneer in de plint rondom het plein geen aanleiding aanwezig is, zal de aanleiding op het plein gezocht moeten worden. Een goede invulling van de plint is daarom van grote invloed op de aantrekkingskracht van mensen naar het plein. De plint en het plein maken beiden onderdeel uit van de stad op oogniveau. Plinten zijn dan ook een cruciaal onderdeel voor de beleving van de ruimte. Wanneer bezoekers kunnen rondwalen in een overzichtelijke maar ook verrassende omgeving vol beleving, dan blijkt dat deze bezoekers drie keer langer willen blijven en meer geld willen uitgeven dan wanneer ze in een ‘onvriendelijke’ en verwarrende omgeving zijn (Karssen et al. 2016). Een plint welke in gebruik is, is daarbij nog altijd beter dan een plint waar niets gebeurt. Door Stipo is een drielaags set van criteria ontwikkeld voor plinten: *context, street/place, building(s)* (zie tabel 2.3).

CONTEXT		STREET / PLACE		BUILDING(S)	
1.	Grid position	1.	User Comfort	1.	Function Mix
2.	Socio-economic context	2.	Program Variety	2.	Hybrid Zone
3.	Visual Quality	3.	Visual Quality	3.	Visual Quality
4.	Function Intensity	4.	Walkability	4.	Vertical orientation
5.	Strategy	5.	Management	5.	High Flexibility

Tabel 2.3 Drielaags set van criteria (Karssen et al. 2012)

Gebouwen en gebieden zouden gezien moeten worden als een eenheid. Kennis over factoren die een positieve invloed hebben op het stedelijk leven is noodzakelijk om betere steden te kunnen maken. Het bevorderen van de vrijheid van bewegen van voetgangers in de stad draagt daar aan bij, maar ook de architectuur van de begane grond van de plint in relatie tot de inrichting van de ruimte (Gehl et al. 2006). Kevin Lynch (1960, p.10) beschrijft die relatie zeer specifiek in zijn boek ‘The Image of the City’. “A highly imageable (apparent, legible, or visible) city in this peculiar sense would seem well formed, distinct, remarkable; it would invite the eye and

the ear to greater attention and participation. The sensuous grasp upon such surroundings would not merely be simplified, but also extended and deepened."

Kwaliteit plint en openbare ruimte

Recent onderzoek toont aan dat er een direct verband is tussen de kwaliteit van de openbare ruimte en mate van 'community'-gevoel (Francis et al. 2012). Gebleken is dat niet het formaat van de openbare ruimte of het aantal openbare ruimten het community gevoel versterkt, maar vooral de kwaliteit van de openbare ruimte (Whyte 2001; Francis et al. 2012). Ook de aanwezigheid en de kwaliteit van de lokale winkels werd positief geassocieerd met gevoel van community. Daarbij moet opgemerkt worden dat 'community-gevoel' ook afhankelijk kan zijn van culturele achtergronden. Het onderzoek was gericht op het positieve gevoel van community. Een sterk community gevoel kan echter ook leiden tot het claimen van de ruimte door een bepaalde groep.

2.3 Functionele binnenstadspleinen

Wanneer we tot slot kijken naar de functies van binnenstadspleinen, dan gaan de gedachten al snel uit naar de markt en evenementen. Toch kun je ook kijken naar deze pleinen vanuit het sociaal functioneren.

Functies leiden in de wetenschappelijke literatuur vaak tot een aanduiding van het soort plein dat je kunt onderscheiden. Door deze literatuur nader te beschouwen, is het mogelijk om te komen tot een overzicht van functies die je kunt tegenkomen op binnenstadspleinen. Vanuit de economische invalshoek wordt eerst ingegaan op de economische functies van pleinen zoals de (vers)markt en evenementen & festivals.

Vervolgens wordt ingegaan op het functioneren van binnenstadspleinen vanuit de sociale geografie in relatie tot de gedragswetenschap. Vanuit verschillende literatuur zijn tot slot de functionele pleinen in kaart gebracht.

De (vers)markt

Het programmeren van de openbare ruimte, zoals het organiseren van markten en evenementen, is een vrij eenvoudige methode om meer bezoekers te trekken en langer in de stad te laten verblijven. Zowel gemeenten, ondernemers als burgers kunnen dit gegeven benutten. Uit het onderzoek van Burgers (2012) blijkt dat programmering door gebruikers van de ruimte zeer op prijs wordt gesteld. De meest bekende en oudste vorm van programmering van pleinen is misschien wel de (vers)markt. Wereldwijd kwamen vroeger de handelslieden op de markt bij elkaar. Men bouwde rond de markt handelsbeurzen, wagen, markthallen, stadhuizen, kerken en kathedralen (Leier 2004; De Vries 1990). De markt is dan ook regelmatig onderwerp van onderzoek.

Uit meerdere internationale onderzoeken is gebleken dat deze vorm van structurele programmering niet alleen positieve sociaal-maatschappelijke effecten heeft, maar ook directe en indirecte economische effecten (Project for Public Spaces 2017). De publicatie *'Making your market a dynamic community place'* geeft een mooi overzicht van de effecten van succesvolle markten: het trekt kopers aan naar een commercieel gebied, geeft retailers een kans op zaken doen, kan lokale producten een podium geven, voorziet in een behoefte voor de bezoekers en maakt een uitnodigende, veilige en levendige openbare ruimte die veel verschillende mensen aantrekt. Het goed managen van een dergelijk georganiseerd gebruik van de openbare ruimte is daarbij cruciaal voor succes. Natuurlijk is het ook van belang om: 1) de juiste locatie te selecteren, 2) de markt als een openbare ruimte in te richten, 3) de markt promoten als een bestemming voor een community, 4) de markt uniek te maken, 5) te zorgen voor een sterke relatie tussen de markt en andere organisaties, 6) de juiste marktlieden op de markt te krijgen en tot slot 7) de markt de mogelijkheid te geven om te groeien en uit te breiden (Project for Public Spaces 2016a).

Dat markten de levendigheid op pleinen vergroten is evident. Dat dit leidt tot extra aankopen in het gebied rond de markt, blijkt uit onderzoek naar het multipliereffect van bestedingen op markten in Canada en Amerika

(Hallsworth et al. 2015; Sadler et al. 2013). Echter, wat in die onderzoeken niet is meegenomen zijn de mogelijke dalingen in verkopen van dezelfde producten in de winkels. Dit mogelijk negatieve economische effect kan beperkt worden door op de markt unieke producten aan te bieden die niet in de directe omgeving van de markt worden verkocht. Een markt wordt dan voor de retailers in het gebied rond de markt een economisch aantrekkelijke aanvulling op het aanbod.

Evenementen en festivals

Een andere vorm van programmering is het organiseren van evenementen en festivals. Evenementen en festivals vinden meestal in een minder hoge frequentie plaats en zijn vaak gerelateerd aan een bepaald thema of aan een bepaalde doelgroep. Evenementen en festivals genereren incidentele inkomsten en trekken niet alleen mensen uit de regio aan, maar vaak ook van daarbuiten. Het is dan ook niet verwonderlijk dat deze vorm vaak wordt ingezet om meer bezoekers naar de stad te trekken zoals bijvoorbeeld het organiseren van culturele festivals (Richards & Wilson 2004). Festivals kunnen bijdragen aan het imago van de stad en daarmee nieuwe bezoekers aan de stad binden. Vooral grote speciale evenementen, ook bekend onder hallmark-events, lijken tegenwoordig een steeds belangrijkere component in de promotie van steden te worden vanwege de economische, sociale en fysieke impact (Hall 2006). Toch is er nog weinig bewijs dat er ook sprake is van lange termijn effecten. Overheden denken met evenementen en festivals bij te dragen aan een nieuw imago van de stad en snelle economische en sociale groei. Het blijkt toch vooral een aanname te zijn waarvan de uitkomsten moeilijk zijn vast te stellen (Quinn 2005). De economische, sociale en ecologische impact van festivals wordt echter wel wereldwijd regelmatig onderzocht. De UNESCO Institute for Statistics (UIS) heeft in 2009 onderzoek gedaan naar de belangrijkste concepten van onderzoek die worden toegepast om de impact van festivals te kwantificeren (UNESCO 2009). De economische impact op de lokale economie van evenementen en festivals wordt over het algemeen gemeten door te kijken naar inkomsten voor het evenement, tijdens het evenement en na het evenement. Men meet daarbij vooral de incidentele effecten van een evenement of festival door middel van een Economische Impact Analyse (EIA) (Nooij & Horselenberg 2015; Mules & Faulkner 1996). Wanneer een MKBA-analyse¹ wordt gemaakt, blijken de uitkomsten sterk af te wijken (Nooij & Horselenberg 2015). Het blijkt dus nog best lastig om alle effecten goed te meten. Er kunnen echter ook negatieve effecten ontstaan bij evenementen en festivals zoals overlast, vandalisme en parochialisering (*ik ga niet naar het plein omdat ik mij niet thuis voel bij de groep die daar altijd is*). Organisaties die evenementen en festivals organiseren zullen zich daar terdege van bewust moeten zijn (Gursoy et al. 2004).

Sociaal functioneren

Pleinen zullen pas sociaal goed functioneren wanneer aan bepaalde voorwaarden wordt voldaan. Een belangrijke basisvoorwaarde is dat het plein schoon, netjes en heel moet zijn (Van Loon 2011; Whyte 2001; Boonstra & Ham 2010). Beheer & onderhoud zijn dan ook cruciaal om aan deze basisvoorwaarde te voldoen. Een andere belangrijke voorwaarde is dat het plein veilig moet zijn voor alle potentiële gebruikers. Daar waar veel mensen zijn heerst over het algemeen een gevoel van veiligheid. Maar wanneer er signalen zijn van enige mate van wanorde, dan ontstaat al gauw een gevoel van onveiligheid en wantrouwen (Ross et al. 2016). Een aspect waarmee een veilig gevoel tot uiting komt is de aanwezigheid van vrouwen, kinderen en ouderen (Boonstra & Ham 2010; Engbersen & Voogd 2008; Whyte 2001; Boonstra et al. 2010; Project for Public Spaces 2016b; Gursoy et al. 2004; Valentine 1989). Om dit veilige gevoel te bewerkstelligen op het plein moet er voldoende sociale controle zijn door bijvoorbeeld de aanwezigheid van open plinten (natuurlijke surveillance), toegankelijkheid en de aanwezigheid van mensen. Een andere vorm die steeds vaker wordt toegepast om het veiligheidsgevoel te vergroten is het plaatsen van camera's of de aanwezigheid van beveiligers of beheerders (Van Loon 2011; Boonstra & Ham 2010; Van Melik 2010; Van Melik et al. 2007). Ook blijkt, dat de mogelijkheid

¹ Een maatschappelijke kosten-batenanalyse (MKBA) probeert de (positieve en negatieve) effecten van een project (of beleidsoptie) op de welvaart van Nederland in te schatten. Het gaat hier niet alleen om financiële kosten en baten, maar ook om maatschappelijke effecten zoals effecten van een project op geluidsoverlast of natuur die inwoners van Nederland van waarde vinden.

om te kunnen ontsnappen bij een dreiging het veiligheidsgevoel vergroot (Blöbaum & Hunecke 2005). Toegangswegen naar het plein zijn in dat geval vluchtwegen bij bedreiging.

Wanneer een bepaalde groep een deel van het plein zichzelf gaan toe-eigenen, is sprake van parochialisering van de ruimte. Wanneer je niet bij die groep hoort zul je die ruimte gaan mijden. Daarom is het voor het goed sociaal functioneren van het plein van belang om dit te voorkomen (Van Melik et al. 2007; Boonstra & Ham 2010). Het sociaal functioneren van het plein is tot slot ook afhankelijk van de klimatologische omstandigheden zoals de temperatuur, aanwezige wind (of tocht) en regen (Van Loon 2011). Mensen hebben namelijk de neiging om bij hoge temperatuur en veel zon schaduwplekken op te zoeken en bij lagere temperatuur met zon juist de schaduwplekken te mijden. De aanwezigheid van zowel zonnrijke als schaduwrijke plekken om te verblijven beïnvloed daarmee het gebruik van het plein.

Soorten pleinen

Een interessant boek over de te onderscheiden pleinen in Nederland is van De Vries (1990). Door de bekendste Nederlandse pleinen niet vanuit hun functie maar vanuit de ontstaans- en ontwikkelingsgeschiedenis te onderzoeken, blijkt dat overeenkomstige factoren en processen een rol hebben gespeeld. Daaruit ontstaat een typologie van het plein die bijdraagt aan het ontwerpen van toekomstige pleinen. De Vries noemt het aanleggen van nieuwe pleinen dan ook een complexe aangelegenheid en een delicate kwestie die een doordachte aanpak vraagt (De Vries 1990). De functie van het plein blijft daarbij wel interessant.

In de wetenschappelijke literatuur worden soorten plein op verschillende manieren beschreven. Peteri (1913 in: De Vries 1990) onderscheidt in zijn proefschrift *‘Overheidsbemoeiingen met stedenbouw tot aan den Vrede van Munster’* drie soorten pleinen: 1) pleinen als marktplaats, 2) pleinen die de stadsbewoner *‘een oogenblik rustige rust’* biedt en 3) pleinen die het verkeer opnemen en verdelen. Zucker (1959 in: De Vries 1990) onderscheidt middeleeuwse pleinen in marktplaatsen als verbreding of zijdelingse verruiming van de hoofdstraat, plein bij de stadspoort, plein als centrum van een nederzetting, kerkplein of gegroepeerde pleinen. Meer recent onderzoek komt tot weer andere soorten pleinen. Zo kijken Gehl en Gemzoe (2000) naar de functie van het plein waarbij vijf typen worden onderscheiden: stedelijke hoofdpleinen, recreatieve pleinen (ontmoeting en activiteiten), promenades, verkeerspleinen (verkeerscirculatie) en monumentale pleinen (symbolisch belang). Van Melik (2008) maakt onderscheid in a) commerciële en b) niet commerciële pleinen en beschrijft drie soorten commerciële pleinen: 1) een cultureel plein waar culturele evenementen plaatsvinden of cultureel entertainment wordt aangeboden, 2) een handelplein dat omgeven is door winkels of waar een markt plaats vindt en 3) een caféplein die dag en nacht open is met terrassen, restaurants en cafés. De verschillende soorten pleinen uit de literatuur zijn in de volgende tabel weergegeven (tabel 2.4).

Literatuur	Pleinsoorten
Peteri (1913 in: De Vries 1990)	Marktplaats, Rustplaats, Verkeersplein
Zucker (1959 in: De Vries 1990)	Verbreding hoofdstraat, Zijdelingse verruiming hoofdstraat, Plein bij stadspoort, Centrumplein, Kerkplein, Gegroepeerde pleinen
Gehl en Gemzoe (2000)	Stedelijk hoofdplein, Recreatief plein (ontmoeten & activiteiten), Promenade, Verkeersplein, Monumentaal plein
Van Melik (2008)	Commercieel plein: Cultureel plein (culturele evenementen), Handelplein (winkels en markt), Caféplein (horeca en terrassen) en Niet commercieel plein: alle overige pleinen

Tabel 2.4 Overzicht soorten pleinen uit de literatuur

In dit onderzoek gaat het om openbare binnenstadpleinen waar ontmoetingen en activiteiten plaats kunnen vinden en rondom het plein plinten (wanden) aanwezig zijn. Als je dit vertaalt naar de pleinsoorten uit de literatuur, dan sluit het onderzoek het beste aan bij het commerciële plein uit het onderzoek van Van Melik (2008) waarbij een relatie kan liggen met de marktplaats en rustplaats (Peteri 1913 in: De Vries 1990),

centrumplein en kerkplein (Zucker 1959 in: De Vries 1990) en stedelijk hoofdplein, recreatief plein en monumentaal plein (Gehl en Gemzoe 2000).

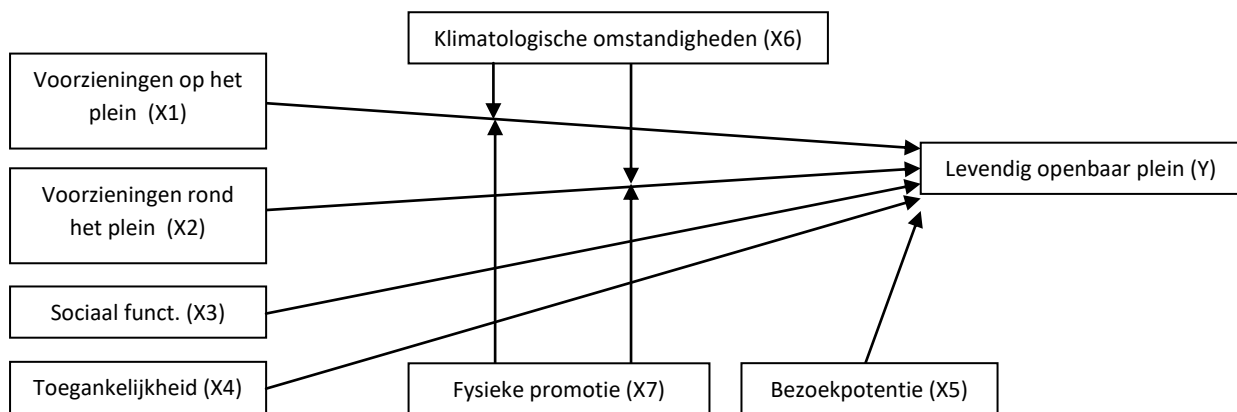
2.4 Conclusie en conceptueel model

Door vanuit de verschillende invalshoeken te kijken naar pleinen is een breed beeld ontstaan van de verschillende functies en variabelen die levendigheid op openbare binnenstadspelen kunnen beïnvloeden. Gebleken is dat georganiseerd gebruik (programming) van het plein zoals markten, evenementen, festivals (Project for Public Spaces 2017; Project for Public Spaces 2016a; Hallsworth et al. 2015; Sadler et al. 2013; UNESCO 2009; Nooij & Horsselenberg 2015) bijdragen aan het verhogen van levendigheid. Dat geldt ook voor commerciële terrassen die gezien kunnen worden als programming. Dat is ook niet verwonderlijk omdat in die situaties bezoekers een duidelijke aanleiding hebben om naar het plein te komen en te verblijven.

Je kunt bij georganiseerd gebruik van een plein al snel tot een bepaalde indeling komen zoals een marktplaats, evenementenplein, festivalplein of horecaplein. Wat de verschillende soorten pleinen gemeen hebben, is dat het lastig is om een plein specifiek te classificeren omdat individuele pleinen karakteristieken kunnen laten zien van meer dan één type (De Vries 1990; Zurko 1960; Van Melik 2008). Voor dit onderzoek wordt vooral gekeken naar de factoren die levendigheid op het openbare plein kunnen beïnvloeden. Het gebruik van het plein in relatie tot de functies op en rond het plein zijn daarbij het meest interessant. Er kan dan onderscheid gemaakt worden in verhouding van verschillende functies (horeca, winkel, cultureel, openbaar) waarmee een klassenindeling mogelijk is op basis van de mate van gemengdheid in functies. Voor elk gebruik van het plein, ook in het geval dat het plein niet georganiseerd wordt gebruikt, geldt dat het plein ook daadwerkelijk sociaal gebruikt moet kunnen worden. De belangrijkste aspecten die daar een rol in spelen zijn schoon & heel (Van Loon 2011; Whyte 2001; Boonstra & Ham 2010), veilig en geen geclaimde ruimte door bepaalde groepen (Boonstra & Ham 2010; Boonstra et al. 2010; Van Melik 2008; Valentine 1989; Blöbaum & Hunecke 2005; Appleyard 1980). Gesteld kan worden dat een openbare ruimte levendig is, wanneer sprake is van sociaal gebruik van die ruimte (Jacobs 1961; Whyte 2001; Gehl 2010). De resultaten van het onderzoek van Mehta (2007) laten daarnaast zien dat wanneer een geschikte combinatie van zitmogelijkheden - commerciële ontmoetingsruimte - open plinten - brede voetgangersgebieden aanwezig is, de plek aantrekkelijk is om te verblijven in buurtwinkelstraten.

Geconcludeerd kan worden dat de bezoeker aan het plein altijd een bepaalde aanleiding moet hebben om op het plein te zijn. Een aanleiding kan zijn: 1) de geprogrammeerde ruimte en 2) voorzieningen op en rond het plein. Aangezien in dit onderzoek levendigheid op het openbare binnenstadsplein centraal staat op momenten waarop geen geprogrammeerde activiteiten aanwezig zijn, wordt verwacht dat de voorzieningen op en rond het plein daarin van groot belang zijn.

De centrale vraag in dit onderzoek is: ***“Hoe kunnen voorzieningen op en rond openbare binnenstadspelen bijdragen aan het vergroten van de levendigheid op het plein?”*** Uit deze vraag blijkt dat het levendige openbare binnenstadsplein de afhankelijke variabele is. Uit het literatuuronderzoek blijkt echter dat levendigheid wordt beïnvloed door voorzieningen op en rond het plein, sociaal functioneren, toegankelijkheid, bezoekpotentie, klimatologische omstandigheden en de aanwezigheid van fysieke promotie. Het conceptuele model dat in dit onderzoek de basis vormt voor het empirische deel, ziet er als volgt uit (zie figuur 2.2).

Figuur 2.2 Conceptueel model voor het onderzoek naar levendigheid op openbare binnenstadspleinen

De mate van levendigheid (Y) op openbare binnenstadspleinen is de afhankelijke variabele. Deze is van veel factoren afhankelijk. In dit onderzoek gaat de interesse vooral uit naar de invloed van de voorzieningen op (X1) en rond (X2) het plein. Daarnaast zijn ook de andere onafhankelijke variabelen meegenomen om te controleren of deze effect hebben op de mate van levendigheid. Naarmate het plein beter sociaal kan functioneren (X3), ofwel schoon, heel en veilig is, is de kans groter dat bezoekers op het plein willen en durven zijn wat invloed heeft op de mate van levendigheid. Daarnaast is de verwachting dat wanneer het plein vanuit verschillende richtingen toegankelijk is (X4) met een hoge mate van obstakelvrijheid, de voetganger dominant aanwezig is en parkeervoorzieningen in de nabijheid zijn, dit effect heeft op de mate van levendigheid. De bezoekpotentie (X5) heeft een andere positie in het model gekregen aangezien deze variabele betrekking heeft op de stad, terwijl de overige variabelen gericht zijn op het plein. De niet beïnvloedbare klimatologische omstandigheden (X6) hebben een sterk modererende invloed op de relatie tussen de voorzieningen en de mate van levendigheid. Bijvoorbeeld wanneer het regent of hard waait, dan heeft dat direct een sterk effect op het gebruik van de voorzieningen op het plein waardoor de levendigheid op het plein daalt. De invloed op het gebruik van de voorzieningen rond het plein zal ook dalen maar naar verwachting minder dan op het gebruik van de voorzieningen op het plein. Bezoekers zullen nog steeds, maar wellicht in veel mindere mate, gebruik maken van winkels, restaurant, museum of andere voorzieningen rond het plein. De klimatologische omstandigheden hebben daarentegen geen invloed op de mate waarop het plein sociaal kan functioneren. Regen en wind maken het plein niet minder schoon, heel en sociaal veilig. Ook hebben regen en wind geen invloed op de mate van toegankelijkheid. Daarom is er geen modererende relatie gelegd tussen de variabele Klimatologische omstandigheden (X6) met de variabelen Sociaal functioneren (X3) en Toegankelijkheid (X4). De variabele Fysieke promotie (X7), in de vorm van bijvoorbeeld bewegwijzering, VVV en fysieke informatie, heeft ook een modererend effect op de voorzieningen en ook hier niet op het sociaal kunnen functioneren en de toegankelijkheid van het plein. Het modererende effect zal zeer waarschijnlijk minder groot zijn dan die van de klimatologische omstandigheden. Fysieke promotie kan echter wel bijdragen aan de mate van gebruik van de voorzieningen op en rond het plein waardoor deze variabele de relatie tussen voorzieningen en levendigheid kan beïnvloeden.

Een relatie die niet meegenomen is in het onderzoek, is die tussen de verschillende onafhankelijke variabelen. Zo kan er een relatie zijn tussen bijvoorbeeld het sociaal kunnen functioneren van het plein en de voorzieningen op en rond het plein of tussen de toegankelijkheid en voorzieningen op en rond het plein.

In het volgende hoofdstuk is het conceptueel model uitgewerkt in de onderzoeksaanpak en de operationalisering, ter voorbereiding op het empirisch onderzoek waarvan de resultaten zijn beschreven in de hoofdstukken 4, 5 en 6.

3

ONDERZOEKSAANPAK EN OPERATIONALISERING

"De aanleg van nieuwe pleinen is een zeer complexe aangelegenheid, waarin verschillende aspecten in onderlinge beïnvloeding bepalen of een nieuw plein voldoet."

De Vries (1990, p 106)

3 Onderzoeksaanpak en operationalisering

In dit hoofdstuk is, op basis van het conceptueel model uit hoofdstuk 2, de onderzoeksaanpak en de operationalisering voor levendige pleinen nader uitgewerkt. Dit is de basis voor het empirisch onderzoek. Tevens wordt beschreven op welke wijze gekomen is tot de selectie van de te onderzoeken openbare binnenstadspoleinen (casus).

3.1 Onderzoeksmethode

Methode van onderzoek

In dit onderzoek, waar een 'hoe vraag' wordt gesteld, ligt een casestudie voor de hand (Yin 2014). Deze keuze wordt versterkt doordat er geen controle is over het gedrag van mensen. Johansson (2003) geeft aan dat, bij een veelvoud aan variabelen en een beperkt aantal te onderzoeken 'units', een kwalitatieve casestudie voor de hand ligt. Hij kijkt daarbij terug naar het ontstaan van casestudies in voornamelijk de sociale wetenschap. Een casestudie kan gedefinieerd worden als een strategie voor onderzoek waarbij een bepaald fenomeen wordt onderzocht in de context van 'real life' door verschillende bronnen van bewijs te verzamelen (Saunders et al. 2003). Binnen de sociale antropologie is het doen van observaties ontstaan en verder doorontwikkeld. Vandaag de dag zijn wij ons er meer van bewust dat onderzoek naar menselijk gedrag door middel van het doen van observaties ook van grote waarde is in gebiedsontwikkeling en ruimtelijke ontwikkeling.

Het onderzoek naar levendigheid op pleinen heeft zowel een sociaal wetenschappelijke kant die vooral kwalitatief wordt onderzocht, als een fysieke kant (ontwerp, architectuur, voorzieningen) die juist ook kwantitatief te onderzoeken is. Om levendigheid op pleinen te verklaren is, gezien de 'hoe vraag' en het grote aantal variabelen gekozen voor een kwalitatieve (multiple) casestudie, waarin zowel de kwalitatieve als de kwantitatieve resultaten met elkaar worden vergeleken en verschillen worden verklaard.

Een belangrijk aspect bij casestudies is triangulatie (Van Tulder 2012; Jick 1979). Door het toepassen van verschillende technieken, methoden, strategieën en theorieën wordt de validiteit en betrouwbaarheid van het onderzoek vergroot (Johansson 2003). In dit onderzoek wordt een combinatie van kwalitatieve en kwantitatieve methoden gebruikt om tot betere resultaten te komen. Daarnaast wordt binnen de kwalitatieve casestudie zowel kwalitatieve als kwantitatieve observatietechnieken toegepast (Jick 1979). Het verzamelen van data door middel van observaties ligt voor de hand, wanneer een onderzoek zich richt op wat mensen doen om antwoord te krijgen op de onderzoeksvraag. Observeren betekent in dit onderzoek het systematisch noteren, beschrijven, analyseren en interpreteren van menselijk gedrag.

Interne en externe validiteit

Om te voorkomen dat de casestudie te veel ruimte laat aan de eigen interpretatie van de onderzoeker is gebruik gemaakt van triangulatie (Yin 2014). Om de interne validiteit zo groot mogelijk te maken zijn alleen observaties gedaan op momenten die niet door speciale gebeurtenissen beïnvloed kunnen worden. Zo is niet gemeten tijdens markten, evenementen of festivals op of in de nabijheid van het plein. Daarbij is ook rekening gehouden met feestdagen zoals Hemelvaartsdag en de dag na Hemelvaart, eerste en tweede pinksterdag en mogelijke buitenlandse feestdagen of vakantiedagen (Duitsland en België). Door vaker op dezelfde dagen en tijdsloten dezelfde observatiemethoden te gebruiken in dezelfde casus, worden de resultaten robuuster.

Bij het uitvoeren van ongestructureerde observaties zijn verschillende rollen van de observant mogelijk, afhankelijk van het wel of niet deelnemen in de geobserveerde activiteiten en het wel of niet laten zien van een duidelijke onderzoeksidentiteit (incognito of herkenbaar als observant) (Saunders et al. 2003). Voor dit

onderzoek is gekozen voor de rol van niet herkenbare observant die deelneemt aan vergelijkbare individuele activiteiten. Het grote voordeel daarvan is dat het gedrag van de mensen niet wordt beïnvloed. Bij deze observatietechniek staat validiteit en betrouwbaarheid van de resultaten onder druk. Het bestuderen van gedrag in een bepaalde natuurlijke context is tijdgevoelig en wordt beïnvloed door de interpretatie van de observant. Getracht is om de observaties zo objectief mogelijk te beschrijven en dit over een langere periode en frequent te doen. Daarnaast is bij de verslaglegging regelmatig de vraag gesteld of er ook andere interpretaties mogelijk zijn.

Tijdens het empirisch onderzoek is gebruik gemaakt van foto's (zie alinea '*Metten van de afhankelijke variabele Levendig openbaar plein*'). De gemaakte foto's tijdens de observaties zijn gebruikt ter ondersteuning en de bevindingen zijn besproken en bediscussieerd met een hogeschooldocent die zich bezig houdt met onderwijs in ruimtelijke ontwikkeling. Deze vorm van triangulatie heeft geleid tot aanscherping van de bevindingen. Om van de gestructureerde observaties de betrouwbaarheid en validiteit van de resultaten te vergroten, zijn per tijdslot vijf steekproeven gedaan door een collega. Daarbij zijn vijf willekeurige foto's opnieuw geanalyseerd op aantallen en verblijfstijd. Er zijn daarbij geen andere waarden geconstateerd. Tevens zijn, zoals al eerder opgemerkt, op bijzondere dagen geen observaties uitgevoerd, zoals op feestdagen – dagen aansluitend op een lang weekend – (buitenlandse) vakantieperiodes. Tot slot is gezocht naar een onopvallende camerapositie voor het maken van de foto's.

Ten aanzien van de externe validiteit is bij de selectie van de casus expliciet gekeken naar de selectiecriteria die passen bij de onderzoeksvraag (Van Tulder 2012): *vergelijkbare veerkrachtige binnensteden met een vergelijkbaar aantal inwoners en de op dat moment beschikbare vergelijkbare koopstromen*. Hoe de selectie van de casus heeft plaatsgevonden is beschreven in paragraaf 3.3. De variabelen zijn in de casus op eenzelfde manier in kaart gebracht. In eerste instantie was het de bedoeling om op verschillende dagen te werken met verschillende tijdslotcombinaties om het tijdseffect van de meting uit te kunnen sluiten. Daarmee zou de externe validiteit vergroot worden. Dit zou echter betekenen dat per plein minimaal zes middagen gemeten zou moeten worden. Het verwerken van de gegevens is zeer arbeidsintensief, de tijd voor de uitvoering van het empirisch onderzoek beperkt en de mogelijkheden om daadwerkelijk te kunnen observeren sterk afhankelijk van de weersomstandigheden. Daarom is ervoor gekozen om gebruik te maken van twee vaste tijdsloten op minimaal drie middagen per plein (minimaal zes tijdslotmetingen per plein).

Metten van de onafhankelijke variabelen

De onafhankelijke variabelen X1..X7, die aan de hand van het literatuuronderzoek zijn gedefinieerd en nader beschreven in paragraaf 3.2, zijn op verschillende manieren gemeten (bijlage 1). De meeste variabelen zijn gemeten tijdens een locatiebezoek. Bij het meten van de variabele *Sociaal functioneren X2a: aanwezigheid van vuilnis/restafval of schade op het plein*, is sprake van enige mate van subjectiviteit. Bij deze variabele zijn per plein 39 bezoekers gevraagd om een waarde te geven tussen 1 en 10. Met mijn eigen waarneming erbij is een gemiddelde bepaald voor deze variabele. Ook voor het meten van de variabele *Toegankelijkheid X3d: aanwezigheid van obstakels (gestalde fietsen rond/op het plein, traptreden, hoogteverschillen) rond of op het plein, die de toegankelijkheid voor voetgangers en minder validen onmogelijk maken dan wel bemoeilijken*, is gebruik gemaakt van de mening van dezelfde 39 willekeurige bezoekers en die van mijzelf. Alle resultaten zijn per plein verwerkt in een format meetoverzicht (bijlage 2).

Metten van de afhankelijke variabele Levendig openbaar plein (Y)

Voor het meten van de afhankelijke variabele Levendig plein is data verzameld tijdens observaties op het plein, waarbij gebruik is gemaakt van verschillende methoden. Om een deel van de niet beïnvloedbare variabele Klimatologische omstandigheden uit te sluiten is alleen geobserveerd tijdens dagen waarop de temperatuur

boven de 10°C en onder de 26°C was, zonder regen en met weinig wind en weinig bewolking. Voor de observaties is gebruik gemaakt van 1) ongestructureerde observaties en 2) gestructureerde observaties.

Ongestructureerde observaties

Een ongestructureerde observatie is een observatie waar geen systematisch data wordt verzameld. Er wordt vooral gekeken naar het gedrag van de mensen op en rond het plein. Wat doen ze vooral? Hoe bewegen ze zich over het plein? Hoe kiest een bezoeker een zitmogelijkheid? Wat valt op? De resultaten van deze observaties geven een goed beeld van het gebruik van het plein. Op dezelfde dag als het locatiebezoek hebben de eerste ongestructureerde observaties in de middag plaatsgevonden. Daarbij is gekeken naar de locatie op het plein waar levendigheid kon worden gesignaleerd. Tijdens de observaties zijn foto's gemaakt ter ondersteuning van de aantekeningen. Niet vaker dan drie keer op de middag en niet langer dan 15 minuten aaneengesloten zijn observaties gedaan, waardoor verondersteld kan worden dat het gedrag van de aanwezige mensen op het plein niet anders was dan normaal. Ook op de dagen waarop de gestructureerde observaties hebben plaatsgevonden zijn tussendoor nog twee keer ongestructureerde observaties uitgevoerd. In totaal zijn per plein twalf ongestructureerde observaties uitgevoerd. De aantekeningen zijn naderhand verwerkt in het meetoverzicht.

Gestructureerde observaties

Een gestructureerde observatie is het systematisch vastleggen van feiten in een bepaalde situatie. Er vindt hierbij descriptief onderzoek plaats, waarbij bepaalde kenmerken in de betreffende situatie worden gemeten. Misschien wel het mooiste voorbeeld van dergelijk onderzoek is van Mintzberg. Hij gebruikte deze techniek om data te verzamelen als onderdeel van onderzoek naar rationele planningsprocessen, controle en aansturing (Saunders et al. 2003). De gestructureerde observaties in dit onderzoek zijn gebruikt om het aantal mensen op het plein te meten binnen een bepaald tijdslot. Gedurende de middag zijn op elk plein tweemaal gestructureerde observaties uitgevoerd, waarbij gedurende vooraf bepaalde tijdsloten van een half uur, elke minuut een foto is genomen vanuit een vaste, bij voorkeur verhoogde positie. Aan de hand van het locatiebezoek en de eerste ongestructureerde observatie is de beste camerapositie bepaald, waarbij gezocht is naar die camerapositie waarmee levendigheid op het plein het beste kon worden vastgelegd. Op een overzichtskaart is de camerapositie en de observatiegrens weergegeven. De in totaal zes observaties (*twalf tijdsloten*) zijn uitgevoerd in de maanden mei en juni. Hiermee is het mogelijk om de relatieve verschillen tussen de onderzochte pleinen in beeld te brengen. In het vooraf opgestelde observatieplan zijn de kaders voor de gestructureerde observaties beschreven (bijlage 3). De resultaten zijn per plein verwerkt in het format observatieresultaat (bijlage 4). In totaal zijn 372 foto's geanalyseerd en 5.028 mensen in kaart gebracht.

Pilot uitvoering observatiemethoden

Om te toetsen of de observatiemethode zoals beschreven in het concept observatieplan zou leiden tot data die geschikt is voor analyse, is een pilot uitgevoerd op het Wilhelminaplein (in de volksmond Zailand genoemd) in Leeuwarden. Op zaterdag 15 april heeft deze pilot plaatsgevonden waarbij tussen 9:00 en 12:00 uur gestructureerde observaties zijn uitgevoerd vanaf een verhoogde camerapositie. In de middag en begin van de avond zijn daarnaast ongestructureerde observaties gedaan. Tijdens de pilot bleek dat er in de ochtend en avond vrijwel geen sprake was van enige activiteit op en rond het plein, met uitzondering van bevoorradingsverkeer. Bij de verwerking van de filmbeelden om het aantal mensen te meten, verplaatsingen in kaart te brengen en de verblijfstijd vast te stellen, bleek al snel dat het analyseren van filmbeelden zeer arbeidsintensief is. Er is wel wetenschappelijk onderzoek gedaan naar het tellen van mensen in groepen en het gedrag van mensen op pleinen door middel van video tracking (Yan & Forsyth 2005; Yang et al. 2003), echter voor dit onderzoek bleek het niet mogelijk om de benodigde software te verkrijgen voor het uitvoeren van de analyse van filmbeelden. Daarom is ervoor gekozen om gebruik te maken van foto's en elke foto te analyseren.

Tijdens het nemen van foto's om de drie minuten, wat in eerste instantie zo beschreven was in het observatieplan, bleek direct dat dit onvoldoende informatie zou geven over de aanwezigheid en verblijfstijd van mensen op het plein. Het was namelijk mogelijk om binnen 1 minuut het plein over te steken. Dat zou betekenen dat veel mensen niet vastgelegd zouden worden op beeldmateriaal. Tot slot bleek dat, ondanks de hogere positie van de camera (ca. 2,5 m boven maaiveld), het niet mogelijk was om het gehele plein in beeld te krijgen.

De pilot heeft geresulteerd in een bijstelling van het observatieplan (bijlage 3) waarbij de volgende wijzigingen zijn doorgevoerd.

1. Observaties uitvoeren tussen 12:00 en 16:00 uur.
2. In de gestructureerde observaties tijdens het tijdslot elke minuut een foto nemen en aan de hand van elke foto het aantal aanwezige mensen en de verblijfstijd van elke individuele bezoeker bepalen.
3. Voor de gestructureerde observaties een zo hoog mogelijke camerapositie kiezen, waarmee een zo'n groot mogelijk deel van het plein kan worden geobserveerd. Bij de uitwerking van de resultaten is het daarbij noodzakelijk om het geobserveerde deel van het plein vast te leggen in m².

Fotograferen in het openbaar

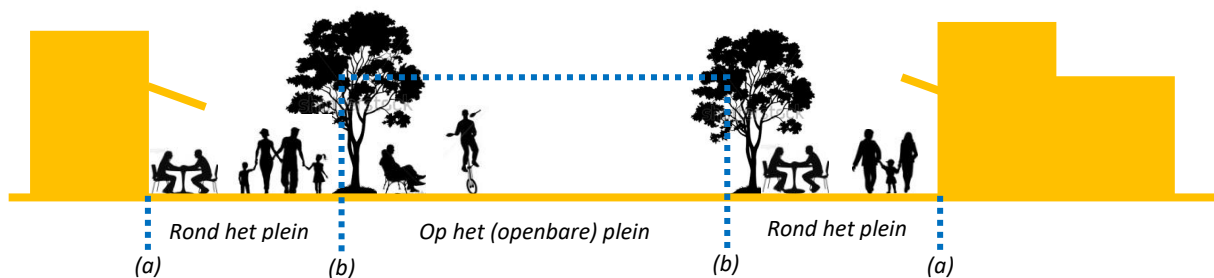
In dit onderzoek is ervoor gekozen om gebruik te maken van foto's. Het gaat daarbij om foto's van de fysieke omgeving maar ook om foto's waarop het gedrag van mensen in beeld wordt gebracht. Voordat deze methode ook daadwerkelijk is toegepast is onderzocht of het maken van foto's in het openbaar juridisch gezien is toegestaan. Het fotograferen in de openbare ruimte is toegestaan en valt onder de zogenaamde '*vrijheid van informatiegaring*' wat onderdeel is van de '*vrijheid van meningsuiting*', artikel 10 EVRM². Tegenover deze vrijheid staat het portretrecht, onderdeel van het recht op privacy. Dat betekent dat een foto van een bepaalde persoon niet zomaar herkenbaar mag worden gepubliceerd als de desbetreffende persoon een redelijk belang heeft tegen de publicatie. In het kader van dit onderzoek worden de foto's van de gestructureerde observaties niet gepubliceerd. De foto's die gemaakt zijn tijdens de ongestructureerde observaties zijn voornamelijk gebruikt ter ondersteuning van de analyse. Er is aan de personen op de foto's die in deze scriptie zijn opgenomen geen expliciet toestemming gevraagd. Er wordt van uitgegaan dat deze foto's niet in strijd zijn met het redelijke belang van de betreffende persoon. De foto's hebben als doel teksten in het rapport beeldend te ondersteunen.

3.2 Operationalisering onderzoek naar levendige pleinen

In deze paragraaf wordt de operationalisering van het onderzoek naar levendige openbare binnenstadspelen beschreven. Om onderscheid te kunnen maken in het gebied '*Rond het plein*' en '*Op het (openbare) plein*' zijn 4 stappen beschreven waarmee de grenzen van het plein zijn bepaald (zie figuur 3.1).

1. Aan de hand van een tekening van het betreffende gebied, is de grens van de plint bepaald (*a*)
2. Waar mogelijk is aan de hand van fysieke scheiding tussen 'verkeersgebied' en plein de grens van het plein bepaald (*b*), bijvoorbeeld aan de hand van gebruikt verhardingsmateriaal, achterzijde zitbank, hoogteverschil in verharding, scheidingshek e.d.
3. Wanneer stap 2 niet mogelijk bleek, is het gebied langs de plint, aan de hand van locatiebezoek, vastgesteld als commercieel terrasgebied en wandelgebied. Daaruit volgt de grens van het plein (*b*).
4. Wanneer stap 3 niet mogelijk bleek, is een strook van 5 meter vanaf de plint als grens van het plein (*b*) aangehouden.

² EVRM: Europees Verdrag tot bescherming van de Rechten van de Mens

Figuur 3.1 Visualisatie van het verschil in 'Op het (openbare) plein' en 'Rond het plein'

Zoals bij de introductie van het conceptueel model in hoofdstuk 2 is beschreven, wordt onderscheid gemaakt in de afhankelijke variabele Levendig openbaar plein, en de onafhankelijke variabelen Voorzieningen op het plein, Voorzieningen rond het plein, Sociaal functioneren, Toegankelijkheid en Bezoekpotentie. Daarnaast zijn twee modererende variabelen Klimatologische omstandigheden en Fysieke promotie onderdeel van het onderzoek. Per variabele is beschreven hoe deze in het empirisch onderzoek wordt gemeten.

De afhankelijke variabele Levendig openbaar plein (Y)

Het belangrijkste onderdeel van de afhankelijke variabele 'Levendig openbaar plein', is het aantal mensen die zich op het plein bewegen en bevinden (Jacobs 1961; Whyte 2001; Gehl 1989; Gehl 2010; Project for Public Spaces 2016b; Van Loon 2011; Mehta 2007). Levendigheid wordt dan ook bepaald door de aanwezigheid van mensen (Y1), individueel of in een groep, en de verblijfsduur van de mensen (Y2).

In het onderzoek van Mehta (2007) wordt gesteld dat het aantal mensen en de verblijfstijd even belangrijk zijn om de mate van levendigheid te kunnen bepalen. Daarom zijn deze variabelen in dat onderzoek omgezet naar een **Levendigheid Index** waarbij de Index wordt berekend aan de hand van het aantal mensen op het plein, geteld tijdens de gestructureerde observaties voor: 1) het aantal individuele mensen op het plein, 2) het aantal mensen in groepen van 2 of meer op het plein en 3) de verblijfstijd van deze mensen op het plein. In het onderzoek van Mehta (2007) wordt voor de verblijfstijd uitgegaan van 5 klassen. De eerste klasse daarbij is 15 seconden tot 1 minuut (score 1). Ter discussie kan worden gesteld, of een verblijf korter dan een minuut op een plein gezien kan worden als gericht verblijf op het plein. Verblijf op het plein wordt vooral bepaald door de optionele of noodzakelijke activiteiten staan en zitten (Gehl & Svarre 2013) zoals weergegeven in onderstaande tabel 3.1.

Optionele activiteit	Noodzakelijke activiteit
Staan (observeren, eten, bellen, praten)	Staan (wachten, om iets te moeten doen)
Zitten (genieten, zonnebaden, eten, lezen, bellen, observeren, rusten, praten)	Zitten (rusten)

Tabel 3.1 Verblijfsactiviteiten op het plein (Gehl & Svarre 2013)

Een persoon die tussen de 15 seconden en 1 minuut op het plein staat of zit wordt ook al meegenomen in de aantallen mensen op het plein. Tijdens de pilot, zoals beschreven in paragraaf 3.1, bleek dat het niet mogelijk was om van elke bezoeker aan het plein gelijktijdig vast te stellen of deze bezoeker al dan niet 15 seconden op het plein stond of zat. Daarom is besloten de eerste klasse van Mehta niet mee te nemen in het onderzoek. Door gedurende elk tijdslot van een half uur elke minuut een foto te nemen, kan van vrijwel iedereen vastgesteld worden of ze langer dan een minuut op het plein verblijven. Van personen die bijvoorbeeld na 25 minuten observeren op het plein aankomen en tot het eind van de observatie op het plein blijven, wordt de verblijfstijd genoteerd die ze binnen het tijdslot aanwezig waren. Van iedere persoon die op minimaal twee foto's wordt gesignaleerd, wordt de verblijfstijd in minuten bepaald en wordt de persoon tevens ingedeeld in een van de volgende klassen om iets in zijn algemeenheid te kunnen zeggen over de mate van levendigheid door de verblijfstijd op het plein (zie tabel 3.2).

<i>Mate van levendigheid door verblijf</i>	<i>Verblijfstijd</i>
<i>Matig levendig</i>	<i>1 minuut tot 5 minuten</i>
<i>Levendig</i>	<i>5 minuten tot 10 minuten</i>
<i>Sterk levendig</i>	<i>10 minuten tot 15 minuten</i>
<i>Zeer levendig</i>	<i>15 minuten en langer</i>

Tabel 3.2 Indeling klassen mate van levendigheid door verblijf

Naast deze verblijfstijd vanaf een minuut wordt iedereen die gedurende de gestructureerde observatie <1 minuut op het plein eventueel staand of zittend op het plein verblijft, meegeteld met het aantal mensen dat op het plein (n) wordt gesignaleerd. Het aantal mensen/ m^2 plein kan gezien worden als de publieksdichtheid. Een veilige publieksdichtheid is volgens 'The event safety guide' 0,25 vierkante meter per persoon (Health and Safety Executive 2007). In Nederland wordt daarentegen bij evenementen vaak gesteld dat 0,4 tot 0,5 vierkante meter per persoon de maximaal gewenste publieksdichtheid is (Kenniscentrum Evenementen-veiligheid 2017). Bij het bepalen van de benodigde tentgrootte voor evenementen wordt door Kontent Structures (2017) onderscheidt gemaakt in de volgende klassen (zie tabel 3.3).

<i>Type evenement</i>	<i>Aantal personen per m^2</i>
<i>Diner, tafels met 4-5 stoelen</i>	<i>0,50</i>
<i>Staand publiek met tafels verspreid</i>	<i>1,00</i>
<i>Theater, in rijen opgestelde stoelen</i>	<i>1,00</i>
<i>Optreden, volledig staand publiek</i>	<i>1,33</i>

Tabel 3.3 Indeling klassen benodigde tentoppervlakte bij evenementen

Wanneer we op een openbaar plein uitgaan van één persoon per vierkante meter, dan kan het plein op dat moment als zeer levendig worden ervaren. Een maat voor levendigheid is echter zeer persoonsafhankelijk. Om een oordeel te kunnen geven over de mate van levendigheid door de aantallen gesignaleerde mensen op het plein, worden in dit onderzoek de volgende klassen onderscheiden (tabel 3.4), waarbij één persoon per vierkante meter plein als zeer levendig wordt bepaald..

<i>Mate van levendigheid door aantallen</i>	<i>Aantal mensen/m^2 plein</i>
<i>Niet levendig</i>	<i>0,0 – 0,2</i>
<i>Matig levendig</i>	<i>0,2 – 0,4</i>
<i>Levendig</i>	<i>0,4 – 0,6</i>
<i>Sterk levendig</i>	<i>0,6 – 0,8</i>
<i>Zeer levendig</i>	<i>0,8 – 1,0</i>

Tabel 3.4 Indeling klassen mate van levendigheid door aantallen

Verschillen in scores worden inzichtelijk gemaakt door het berekenen van a) het aantal gesignaleerde mensen per m^2 plein, en b) het aantal verblijfsminuten per m^2 plein.

De variabelen Voorzieningen op en rond het plein (X1 en X2)

Bij deze variabelen wordt onderscheid gemaakt in variabelen op het plein en variabelen rond het plein. De meeste van de, in de literatuurstudie gevonden variabelen zullen leiden tot activiteiten rond het plein. Dat zijn de variabelen die toegankelijk zijn zoals de aanwezige detailhandel, horeca, cultuur en openbaar bestuur. Er zijn daarnaast in het literatuuronderzoek ook variabelen geïdentificeerd met historische kenmerken (Marlet et al. 2015; Marlet 2016; Van Duijn & Rouwendal 2012) en variabelen die betekenis geven aan de plek (Van Loon 2011; Engbersen & Voogd 2008; Jacobs 1961; Whyte 2001). Al deze variabelen worden beschouwd als voorziening rond het plein. Op een plein, waaromheen weinig of geen voorzieningen zijn, zal mogelijk zelf ook (in verhouding) weinig of geen voorzieningen hebben die bijdragen aan levendigheid. Een gebied rond het plein kan ook zelfstandig, dus zonder plein functioneren. Een plein heeft daarentegen altijd een gebied eromheen en kan daarmee van toegevoegde waarde zijn in het vergroten van de levendigheid in het

betreffende gebied. Voorzieningen die op het openbare plein aanwezig kunnen zijn komen onder andere voort uit studies naar het gedrag van mensen in de openbare ruimte (Gehl & Svarre 2013; Mehta 2007; Van Loon 2011; Burgers et al. 2012). Een voorziening die veelvuldig wordt genoemd zijn zitmogelijkheden. Bij het berekenen van het aantal zitmogelijkheden is uitgegaan van een gemiddelde benodigde breedte per persoon van 0,90 meter. Voor het berekenen van het aantal zitmogelijkheden bij bijvoorbeeld banken en traptreden, wordt de totale lengte van de zitvoorziening gedeeld door 0,90. In het onderzoek worden de volgende variabelen meegenomen.

Op het plein (5 variabelen: X1a..X1e)

- Voorzieningen X1a: het aantal cultuurhistorische objecten op het plein (beeld, fontein, kunstwerk) (n/m^2 plein).
- Voorzieningen X1b: het aantal openbare zitmogelijkheden/ m^2 plein (n stoelen + strekkende meter bank/0,90 + strekkende meter zitelement/0,90 + strekkende meter traptreden/0,90) = (n/m^2 plein).
- Voorzieningen X1c: het aantal verschillende vormen van actieve gebruikers (straatartiest, muzikant, kunstenaar, dans, sport, spel) (n/m^2 plein).
- Voorzieningen X1d: het aantal verschillende vormen van georganiseerd gebruik (sport, spel, demonstraties) (n/m^2 plein).
- Voorzieningen X1e: de aanwezigheid van commerciële kiosk (koffie/kranten/horeca) ($bvo\ m^2/m^2$ plein).

Rond het plein (5 variabelen: X2a..X2e)

- Voorzieningen X2a: het aantal monumenten aanwezig rond het plein (n/m^2 plein).
- Voorzieningen X2b: het aantal cultuurhistorische gebouwen rond het plein (n/m^2 plein).
- Voorzieningen X2c: het aantal openbare zitmogelijkheden/ m^2 plein (n stoelen + strekkende meter bank/0,90 + strekkende meter zitelement/0,90 + strekkende meter traptreden/0,90) = (n/m^2 plein).
- Voorzieningen X2d: het percentage open plint van de omtrek van het plein (%).
- Voorzieningen X2e: verhouding strekkende meter verschillende functies in de open plint (horeca, winkel, cultureel, openbaar), waarbij onderscheid wordt gemaakt in de volgende klassen:
 - Dominant: >75% van de totale m plint ingevuld met 1 functie (totaal tussen 75-100%).
 - Matig gemengd: 2 verschillende functies met elk 37,5-50% in de plint (totaal tussen 75-100%).
 - Gemengd: 3 verschillende functies met elk 25-33% in de plint (totaal tussen 75-100%).
 - Sterk gemengd: 4 verschillende functies met elk 18,75-25% in de plint (totaal tussen 75-100%).

De variabelen Sociaal functioneren en Toegankelijkheid (X3 en X4)

Deze twee variabelen zijn van invloed op de levendigheid op het openbare plein waarbij de relatie niet wordt beïnvloed door klimatologische omstandigheden (X6) en fysieke promotie (X7).

Sociaal functioneren (X3)

Om goed sociaal te kunnen functioneren moet het plein schoon, heel en veilig zijn (Van Loon 2011; Whyte 2001; Boonstra & Ham 2010; Van Melik et al. 2007). Dat levert de volgende variabelen op die meegenomen worden in het onderzoek.

- Sociaal functioneren X3a: aanwezigheid van vuilnis/restafval of schade op het plein. (score 1-10).
- Sociaal functioneren X3b: er is tussen 8:00 uur en 20:00 uur enige vorm van (sociale) controle aanwezig (open plinten, voorzieningen rond het plein, toezicht) (1/0).
- Sociaal functioneren X3c: afwezigheid van 'geclaimde' ruimte door gebruikers (parochialisering) (1/0).

Toegankelijkheid (X4)

Een plein dat niet toegankelijk is voor voetgangers zal niet gebruikt worden (Engbersen & Voogd 2008; Project for Public Spaces 2016b; Gehl & Gemzoe 2001; Van den Berg et al. 2000; Andreu et al. 2006). Dat geldt ook

voor pleinen waar andere verkeersdeelnemers dominant aanwezig zijn, zoals gemotoriseerde verkeersdeelnemers. Een ander belangrijk aspect dat samenhangt met toegankelijkheid is veiligheid. Het aantal toegangen is namelijk ook het aantal vluchtwegen bij een dreigende situatie (Blöbaum & Hunecke 2005). De toegankelijkheid van het plein wordt in dit onderzoek op basis van vier variabelen bepaald.

- Toegankelijkheid X4a: het aantal toegangen (voetganger) naar het plein waarbij onderscheid wordt gemaakt in de volgende klassen:
 - Slechte toegang: 1 toegang tot het plein.
 - Matige toegang: 2-3 toegangen tot het plein.
 - Goede toegang: 4-5 toegangen tot het plein.
 - Uitstekende toegang: 6 of meer toegangen tot het plein.
- Toegankelijkheid X4b: verhouding verkeersdeelnemers op het plein (voetganger, fietser, gemotoriseerd). Elk onderzocht plein is verboden voor autoverkeer, met uitzondering van bevoorradingsverkeer. Onderscheid wordt gemaakt in de volgende klassen:
 - Dominant voetgangersplein: voetgangersgebied waarbij gemotoriseerd verkeer niet is toegestaan echter wel sporadisch voor kan komen (bijvoorbeeld bevoorradingsverkeer gedurende bepaalde tijden).
 - Gemengd voetgangersplein: plein gebruikt door voetgangers, fietsers en scooters/brommers en tijdens bepaalde tijden bevoorradingsverkeer.
- Toegankelijkheid X4c: aanwezigheid van obstakels (gestalde fietsen rond/op het plein, trap treden, hoogteverschillen) rond of op het plein, die de toegankelijkheid voor voetgangers en minder validen onmogelijk maken dan wel bemoeilijken. (score 1-10)
- Toegankelijkheid X4d: aanwezigheid van parkeermogelijkheden (auto) in nabijheid van het plein uitgedrukt in de afstand tot het plein in meters (m)

De variabele Bezoekpotentie (X5)

De bezoekpotentie heeft betrekking op de gehele stad en heeft daarmee invloed op de mate van levendigheid op een specifiek deel van die stad, namelijk het openbare plein.

Bezoekpotentie (X5)

Levendigheid op een plein wordt mede bepaald door de hoeveelheid mensen die het plein kunnen bezoeken, ofwel door de bezoekpotentie. Deze potentie kan uitgedrukt worden in aantallen potentiële bezoekers maar ook in bestedingen in het centrum van de stad aan niet-dagelijkse artikelen door de eigen inwoners, de regio en toeristen. In dit onderzoek worden dan ook de volgende variabelen meegenomen.

- Bezoekpotentie X5a: aantal geregistreerde inwoners van de stad (n).
- Bezoekpotentie X5b: bestedingen door eigen inwoners aan niet-dagelijkse artikelen (€).
- Bezoekpotentie X5c: bestedingen door bezoekers uit de regio aan niet-dagelijkse artikelen (€).
- Bezoekpotentie X5d: bestedingen door toeristen aan niet-dagelijkse artikelen (€).

De modererende variabelen klimatologische omstandigheden en fysieke promotie (X6 en X7)

Er zijn twee modererende variabelen die meegenomen worden in dit onderzoek.

Klimatologische omstandigheden (X6)

Temperatuur, regen en wind zijn klimatologische omstandigheden die niet beïnvloedbaar zijn, maar wel van invloed zijn op levendigheid. Daarom worden alleen observaties gedaan tijdens vergelijkbare weersomstandigheden met buitentemperaturen tussen de 10 en 26°C, droog en vrijwel geen wind (Mehta 2007; Van Loon 2011). Voor het krijgen van de data over de weersomstandigheden is gebruik gemaakt van een applicatie van weather.com zodat op de locatie en het betreffende tijdstip de benodigde gegevens konden worden

verkregen. Een afgeleide variabele is de aanwezigheid van zon- en schaduwplekken. De schaduwplekken worden in m² vastgesteld op basis van de kruindiameter van de aanwezige bomen op het plein. Vervolgens wordt per plein het % van het plein bepaald dat 'natuurlijke' schaduw heeft. Door het aanbrengen van parasols e.d. kan het percentage worden vergroot. Dit wordt echter niet meegenomen omdat dit een flexibele beïnvloedbare voorziening is die afhankelijk van de weersomstandigheden kan worden ingezet. Er kan ook sprake zijn van schaduw als gevolg van de gebouwen rondom het plein. Deze schaduw bevindt zich over het algemeen rond het plein of aan de rand van het plein en is sterk afhankelijk van het seizoen. Schaduw door gebouwen is daarom niet meegenomen. De schaduw die op het plein als gevolg van de aanwezigheid van bomen aanwezig kan zijn wordt meegenomen in het onderzoek.

- Klimatologisch X6a: percentage schaduwplekken op het plein (kruinoppervlakte bomen) (%).

Fysieke promotie (X7)

Bij deze variabele gaat het om fysiek aanwezige middelen om potentiële (nieuwe) gebruikers van het plein naar het plein te krijgen en/of op het plein te laten verblijven. Dit kan ook bewegwijzering zijn die verwijst naar een bijzonder gebouw of bestemming rond het plein. Deze wijze van promotie van een plein zal vooral voor nieuwe bezoekers aan de stad van belang kunnen zijn. Uit onderzoek is echter ook gebleken dat een bezoek aan een VVV kantoor niet alleen leidt tot beïnvloeding van het keuzeprocess van de bezoeker maar ook tot extra bestedingen in de stad (Braun & Witte 2013).

- Promotie X7a: aanwezigheid bewegwijzering op het plein (1/0).
- Promotie X7b: aanwezigheid bewegwijzering naar het plein (1/0).
- Promotie X7c: aanwezigheid VVV op of rond het plein (1/0).
- Promotie X7d: aanwezigheid van informatie over plein of bezienswaardigheden op of rond het plein (analoog/digitaal) (1/0).

3.3 Niet meegenomen variabelen

Uit het literatuuronderzoek is een aantal variabelen naar voren gekomen die wel direct van invloed zijn op levendigheid maar die niet meegenomen zijn in de operationalisering voor dit onderzoek. Dit heeft onder andere te maken met de specifieke onderzoeksvraag en veronderstellingen die gebaseerd zijn op eerder wetenschappelijk onderzoek.

Festivals en evenementen (Voorzieningen op het plein)

Het organiseren van festivals en evenementen brengt over het algemeen veel mensen op de been (Gursoy et al. 2004; UNESCO 2009; Nooij & Horsselenberg 2015). Levendigheid tijdens dergelijke activiteiten is daarmee een vanzelfsprekendheid en deze variabele is daarom niet van toegevoegde waarde voor dit onderzoek.

Markten (Voorzieningen op het plein)

Zowel versmarkten als thematische markten trekken mensen aan. Uit onderzoek is gebleken dat deze vorm van structurele en incidentele programmering zowel sociaal-maatschappelijke als directe en indirecte economische effecten heeft (Project for Public Spaces 2017; Hallsworth et al. 2015; Sadler et al. 2013). Markten zijn georganiseerde (commerciële) activiteiten welke in dit onderzoek buiten beschouwing worden gelaten.

Commerciële zitmogelijkheden (Voorzieningen op en rond het plein)

Zitmogelijkheden op en rond het plein kunnen openbaar maar ook commercieel zijn (Mehta 2007). Commerciële zitmogelijkheden behoren veelal tot commerciële terrassen waar het nuttigen van consumpties meestal verplicht is. Daarmee behoren commerciële zitmogelijkheden tot een doel van de bezoeker, vergelijkbaar met een winkel. Ook al heeft het terras een openbare functie, door het commerciële doel is het

terras een verlengstuk geworden van het horecabedrijf. Ook kan dit gezien worden als georganiseerd commercieel gebruik van het plein, wat geen onderdeel uitmaakt van dit onderzoek.

Organiserend vermogen (Voorzieningen op het plein)

Het effectief en efficiënt benutten van pleinen om levendigheid te vergroten kan onder andere door middel van sterk organiserend vermogen, ook wel ‘*gouvernance*’ genoemd, worden gerealiseerd (Project for Public Spaces 2016b). De mate waarin dat lukt, is sterk afhankelijk van veel andere factoren zoals de verschillende key-actors, aanwezigheid van visie en strategie, netwerkorganisatie, politiek draagvlak/steun, leiderschap en management. Aangezien ‘*gouvernance*’ in dit onderzoek wordt gezien als middel en niet als onafhankelijke variabele wordt dit niet meegenomen in het onderzoek.

Bewoners en werkers (Voorzieningen rond het plein)

Het wonen of werken boven de plinten rond het plein geeft een bepaalde mate van activiteiten. Aangezien het bezoekerspotentieel al wordt meegenomen in het onderzoek, heeft het aantal bewoners en werkers rond het plein geen toegevoegde waarde voor het onderzoek.

Leegstaand vastgoed (Voorzieningen rond het plein)

Leegstaand vastgoed draagt negatief bij aan de levendigheid. Deze variabele wordt niet separaat meegenomen in het onderzoekskader aangezien deze meeweegt in het % open plint (Voorzieningen rond het plein (X2d)).

Monitoring (Sociaal functioneren)

Verschillende onderzoeken geven aan dat voor het goed sociaal kunnen functioneren van de openbare ruimte en daarmee ook van pleinen, de ruimte veilig moet zijn voor alle potentiële gebruikers (Van Loon 2014; Boonstra & Ham 2010; Van Melik et al. 2007; Van Melik 2010). Wetenschappers zijn echter niet eenduidig in hun conclusies of de aanwezigheid van camera's, hekken (afsluiten van de openbare ruimte) of de aanwezigheid van beveiliging de veiligheid ook direct vergroot. In relatie tot het beïnvloeden van levendigheid is niet monitoring van belang maar de aanwezigheid van mensen. Monitoring is dan ook niet meegenomen als variabele in het onderzoek.

Aanwezige banen in de binnenstad (Bezoekpotentie)

Mensen die in de binnenstad werken zijn, vooral tussen de middag en na werktijd, potentiële bezoekers van het binnenstad plein. Deze mensen kunnen echter ook al onderdeel zijn van de variabele Bezoekpotentie X5a, inwoner van de stad. Aangezien geen onderscheid gemaakt kan worden tussen inwoners van de stad en mensen van buiten de stad die in de binnenstad werken is deze variabele niet meegenomen.

3.4 Pleinselectie

Nederland kent vele pleinen, zo zijn in Amsterdam alleen al ongeveer 300 openbare gebieden die de naam plein zouden kunnen hebben. Groot, klein, groen, verhard, in de binnenstad of in een buurt, ze zijn er in vele vormen en worden verschillend gebruikt. Omdat het onderzoek een nauwe relatie heeft met de economie van de binnenstad, zijn eerst steden geselecteerd die gekenmerkt worden met een binnenstad zoals beschreven in het onderzoeksrapport ‘*De veerkrachtige binnenstad*’ van PBL (2015). Al deze 53 steden hebben een centrale kern die als binnenstad kan worden aangemerkt en bevatten een gebied met 200 of meer aaneengesloten verkooppunten. Het betreft dus een analytische grens die arbitrair is maar wel een nauwe relatie heeft op de probleemstelling van dit onderzoek.

Door middel van deskresearch zijn alle pleinen in kaart gebracht die in de binnenstad van de 53 steden zijn te vinden. Daarbij is Amsterdam buiten beschouwing gelaten omdat de binnenstadpleinen in deze stad niet

vergelijkbaar zijn met pleinen in de andere steden. Per stad is het aantal inwoners vastgesteld op basis van CBS en de Stadindex. In het onderzoek van het Planbureau voor de leefomgeving worden ook passantenstromen beschreven (Evers et al. 2015). De data die hiervoor gebruikt is, is afkomstig van Locatus en betreft het jaar 2012. Deze gegevens zijn meegenomen als selectiecriteria in de inventarisatie. Op basis van de profielen van veerkrachtige binnensteden zijn per profiel vergelijkbare steden geselecteerd (passantenstromen en aantal inwoners). Daarmee zijn de mogelijke effecten op levendigheid door verschil in passantenstromen en inwoners grotendeels uitgeschakeld. Door middel van google-earth en street-view zijn de potentiële pleinen in de overgebleven 11 steden 'bezocht'. Uiteindelijk heeft dit geresulteerd in de volgende potentiële pleinen voor het empirisch onderzoek (tabel 3.5).

Nr.	Stad	Provincie	Binnenstadprofiel ⁽¹⁾	Passantenstroom ⁽²⁾	Inwoners ⁽³⁾	Plein
1	Deventer	Overijssel	Bruisend sterke regio	35.700	98.670	Brink
2	Delft	Zuid-Holland	Bruisend sterke regio	39.600	101.034	Markt
3	Enschede	Overijssel	Solide regionaal	42.100	158.351	Van Heekplein
4	Amersfoort	Utrecht	Solide regionaal	39.700	153.602	Hof
5	Hoorn	Noord-Holland	Bekneld in sterke regio	21.600	71.255	Roode Steen
6	Gouda	Zuid-Holland	Bekneld in sterke regio	29.300	71.235	Markt
7	Vlaardingen	Zuid-Holland	Kwetsbaar lokaal	16.200	71.040	Veerplein
8	Purmerend	Noord-Holland	Kwetsbaar lokaal	17.200	79.265	Koemarkt
9	Hengelo	Overijssel	Kwetsbaar lokaal	18.300	80.940	Markt
10	Oosterhout	Brabant	Zwak en perifeer	24.700	54.005	Markt
11	Doetinchem	Gelderland	Zwak en perifeer	24.200	56.250	Simonsplein

(1) Planbureau voor de leefomgeving: De veerkrachtige binnenstad, profielen, blz. 66

(2) Planbureau voor de leefomgeving: De veerkrachtige binnenstad, passantenstromen winkelgebied, blz. 23-25

(3) Centraal Planbureau voor de Statistiek en Stadindex: aantal inwoners per 1-1-2016

Tabel 3.5 Overzicht potentiële pleinen voor het empirisch onderzoek

Alle genoemde potentiële pleinen zouden in aanmerking komen voor het empirische onderzoek echter om het effect van het profiel op levendigheid uit te sluiten worden pleinen binnen hetzelfde profiel geselecteerd. Het zou daarnaast ook interessant zijn geweest om ook de verschillen in levendigheid tussen pleinen uit verschillende profielen te onderzoeken echter doordat het vaststellen van levendigheid en de variabelen een complex en arbeidsintensief onderzoek is, is besloten om twee pleinen binnen één profiel te onderzoeken. Binnen de profielen zijn in de meeste gevallen twee steden vergelijkbaar. Alleen in het profiel 'Kwetsbaar lokaal' komen drie steden in aanmerking. Voor dit onderzoek is gekozen voor pleinen in steden die niet in de Randstad zijn gelegen maar toch een relatief grote binnenstad hebben met een sterke klantenbinding in de regio. Dit levert de volgende twee casus op: **plein Hof in Amersfoort en het Van Heekplein in Enschede**.

3.5 Conclusie

Het beperkt aantal vergelijkbare casus met veel variabelen in combinatie met de vraag van het onderzoek naar een te verwachten fenomeen in de context van 'real life', maakt dat een casestudie voor de hand ligt. Ook is duidelijk geworden dat het meten van levendigheid arbeidsintensief en complex is, waarbij validiteit en betrouwbaarheid scherp in de gaten gehouden moeten worden. Door zowel kwalitatieve als kwantitatieve meetmethoden toe te passen en vooraf een duidelijke operationalisering te formuleren, is het onderzoek zeer goed te reproduceren en ook te gebruiken voor toekomstig onderzoek op andere pleinen. Door ook bij de observaties gebruik te maken van zowel kwalitatieve als kwantitatieve methoden ontstaat een robuust

onderzoek. Het belang van de pilot is zeer groot geweest waardoor het daadwerkelijke empirische deel van dit onderzoek tot bruikbare resultaten heeft geleid. Ook heeft de pilot bijgedragen aan het scherp formuleren van de operationalisering. De resultaten van het literatuuronderzoek en nadere uitwerking van het conceptueel model hebben ook geleid tot een duidelijke afbakening van wat wel en wat niet meegenomen is aan variabelen in het onderzoek. Daarmee wordt ook meteen nog duidelijker waar het onderzoek zich op richt, namelijk levendigheid op openbare binnenstadspaleinen in situaties waarbij op dat moment geen geprogrammeerde (commerciële) activiteiten plaatsvinden.

Bij het selecteren van de te onderzoeken casus is gezocht naar vergelijkbare kenmerken van de stad om de invloed van de kenmerken van die stad op levendigheid zoveel mogelijk uit te kunnen sluiten. Dat heeft uiteindelijk geresulteerd in twee paleinen die onderzocht kunnen worden. Interessant kan zijn om bij vervolgstudies ook andere combinaties van paleinen te onderzoeken op basis van de voorselectie van paleinen zoals deze is weergegeven in tabel 3.5.

De benodigde data komt vooral uit het locatiebezoek en de observaties ter plaatse. Daarom zijn, binnen de beschikbare onderzoeksperiode, zoveel mogelijk observaties gedaan, zowel ongestructureerd als gestructureerd. In totaal zijn 372 foto's geanalyseerd om het aantal mensen en de verblijfstijd binnen bepaalde tijdsloten te kunnen bepalen.

Met het empirisch onderzoek zal antwoord worden gegeven op de derde deelvraag: "*Welke factoren spelen in de praktijk een rol in het bijdragen aan levendigheid op openbare binnenstadspaleinen?*" Het empirische onderzoek is uitgewerkt in de hoofdstukken 4, 5 en 6. In het volgende hoofdstuk worden eerst de resultaten voor het plein Hof in Amersfoort beschreven waarna in hoofdstuk 5 het Van Heekplein onder de loep wordt genomen. De cross-case analyse, waarbij beide paleinen met elkaar worden vergeleken en waar de verschillen en de invloed op levendigheid worden verklaard, is opgenomen in hoofdstuk 6.

4

PLEIN HOF, AMERSFOORT

"Monumenten dragen dus meetbaar bij aan de aantrekkingskracht van een stad."

Marlet, Ponds, Poort, Woerkens (2015, p.9)

4 Het plein Hof te Amersfoort

4.1 Een horeca dominant plein

In het centrum van Amersfoort vind je het plein Hof. Aan dit plein is de Protestantse Sint Joriskerk gelegen met de entree aan het plein. Het plein kan het beste gekenmerkt worden als *horeca dominant plein* (X2d). Van de totale lengte plint (252 m) is 187 m gevuld met horeca bedrijven. Daarnaast is er nog één kleding reparatie-winkel aanwezig. De totale oppervlakte van het plein bedraagt ca. 3.050 m². Door de aanwezigheid van de horeca wordt een groot deel van het plein in beslag genomen door terrassen (ca. 2.450 m²). Elke horeca ondernemer huurt van de gemeente een deel van het plein en mag daar commerciële zitgelegenheden plaatsen. Het overige deel van het plein (ca. 600 m²) wordt beschouwd als openbaar plein. Dit deel heeft in het midden een fontein, De Stadsbron uit de vijftiende eeuw, welke op een verhoging is geplaatst. Op vijf plaatsen van deze verhoging is het mogelijk om via een aantal traptreden op de verhoging te komen. Rond het plein zijn in totaal twintig rijksmonumenten, één gemeentelijk monument en negentien beeldbepalende gebouwen³ aanwezig. Er zijn geen gebouwen aanwezig rond het plein die niet tot één van deze drie categorieën behoren. Op een deel van het commerciële plein staan negen bomen waaronder terrassen gelegen zijn en fietsen/motoren gestald worden. Bij de terrassen waar geen bomen zijn, kan de uitbater grote parasols bijplaatsen. De terrassen op het plein worden tijdens de marktdagen op vrijdag (van 8-13:00 uur) en zaterdag (van 9-17:00 uur) verwijderd. Ook tijdens andere evenementen worden de terrassen verkleind tot een paar meter voor de eigen gevel.

4.2 Aanleiding pleinbezoek

Uit de meerdere ongestructureerde observaties blijkt dat bezoekers die op het plein komen a) het plein oversteken om naar een andere bestemming te gaan of b) direct op zoek zijn naar een zonnig terras of c) even stilstaan op het plein om rond te kijken, foto te nemen van de fontein of kerk en dan weer verder lopen of toch nog even een terras opzoeken. Tijdens de observaties zijn geen activiteiten in of rond de enige winkel op het plein gezien. Wat opvalt is dat terrassen waar al mensen zitten (over het algemeen in de zon) nieuwe bezoekers aantrekken. De overige terrassen blijven langer leeg. De verschillende aanleidingen voor het pleinbezoek zijn visueel weergegeven in de volgende figuur (figuur 4.1).

Figuur 4.1 Aanleiding pleinbezoek: a) transitie, b) terrasbezoek, c) kijken/zitten/foto nemen (auteur 2017)

³ Beeldbepalend gebouw: een pand, dat niet als monument is beschermd, maar dat naar het oordeel van het rijk of burgemeester en wethouders een beeldbepalend onderdeel vormt van het Beschermd Stadsgezicht Binnenstad en dat als zodanig met een b of een B op de Monumentenlijst Amersfoort is aangegeven.

4.3 Levendigheid op het openbare plein Hof

Op het deel van het plein dat nog openbaar is, vinden geen georganiseerde of spontane activiteiten plaats, met uitzondering van soms spelende kinderen (op skeelers of met een bal) waarvan de ouders op dat moment op het terras zitten. Het enige bijzondere gebruik op het openbare plein dat als georganiseerd gebruik bestempeld zou kunnen worden, zijn de groepen die met een gids een rondleiding krijgen door de stad. Het plein maakt onderdeel uit van die rondleiding en op het plein krijgen de bezoekers van de gids informatie over het plein en de gebouwen.

De verhoging van de fontein wordt gebruikt als zitmogelijkheid. In totaal zouden er gelijktijdig ca. 25 personen rond de fontein kunnen zitten. Omdat het langere verblijf op het openbare plein vooral plaatsvindt zittend bij de fontein, is gekeken naar de verhouding openbare zitmogelijkheden en de oppervlakte van het openbare plein. Dat levert een maximaal zitpercentage op van 4,17% ($25/600 \cdot 100\%$). Tijdens de observaties is gebleken dat deze zitmogelijkheid slechts beperkt wordt benut. Uit de gestructureerde observaties komt naar voren dat de gemiddelde verblijfstijd 3,52 minuten bedraagt van bezoekers die langer dan een minuut op het plein verblijven (54 personen, 190 minuten). Daarmee valt de verblijfstijd van de bezoekers aan het plein in de klasse 'Matig levendig'. De fontein heeft vooral een aantrekkingskracht op kinderen. Daarnaast wordt de zitmogelijkheid vooral gebruikt om uit te rusten, wat te eten of rond te kijken.

De gestructureerde observaties, om het aantal mensen en de verblijfstijd te bepalen, hebben plaatsgevonden op een zondag en een tweetal woensdagen. Het aantal gesignaleerde mensen n individueel (ind) of in een groep en het aantal mensen n per klasse verblijfstijd (in minuten), op het openbare plein tijdens de geobserveerde tijdsloten, zijn weergegeven in de volgende tabel (tabel 4.1).

Meting	Datum	Tijdslot	n ind	n groep	n totaal	n 1-5	n 5-10	n 10-15	n 15->	n 1-15>
1	Zo. 7-5-17	12:30-13:00	33	132	165	11	4	0	0	15
2	Zo. 7-5-17	15:30-16:00	20	319	339	26	6	0	3	35
3	Wo. 31-5-17	12:30-16:00	41	102	143	4	1	0	0	5
4	Wo. 31-5-17	15:30-16:00	32	118	150	12	2	0	0	14
5	Wo. 14-6-17	12:30-13:00	52	107	159	6	3	2	0	11
6	Wo. 14-6-17	15:30-16:00	30	89	119	7	2	0	0	9
Totaal			188	548	736	40	12	2	0	54
%			25,54	74,46	100,00	74,08	22,22	3,70	0,0	100,00
gem. /meting			37,60	109,60	147,20	8,00	2,40	0,40	0,00	10,80

Tabel 4.1 Resultaat gestructureerde observaties

Een duidelijke uitschieter tijdens de observaties vond plaats op zondag 7 mei tussen 15:30 en 16:00 uur. Gezocht is naar een verklaring door nog een keer de foto's te analyseren. Daaruit bleek dat in sommige groepen de mensen zeer netjes gekleed gingen. Uit nader onderzoek is gebleken dat op die zondagmiddag, buiten de reguliere kerkdienst om, een bijzondere dienst was om 16:00 uur. Voor het bepalen van het totaal en gemiddelde zijn deze resultaten buiten beschouwing gelaten. Van het totaal aantal bezoekers aan het plein komt 74,46% in groepen van twee of meer personen en 25,54% als individu. In totaal zijn 186 foto's geanalyseerd en 1.075 personen in kaart gebracht (736+339).

Wat uit de tabel ook opvalt is dat de verblijfstijd vooral ligt tussen 1 en 5 minuten (74% van de mensen die langer dan 1 minuut op het plein verblijven) en dat een verblijfstijd van langer dan 15 minuten niet voorkomt. In tabel 4.2 zijn de resultaten weergegeven op basis van de mate van levendigheid door verblijf.

Mate van levendigheid door verblijf	Verblijfstijd	Aantal	%	% van n totaal
Matig levendig	1 minuut tot 5 minuten	40	74,08	5,43
Levendig	5 minuten tot 10 minuten	12	22,22	1,63
Sterk levendig	10 minuten tot 15 minuten	2	3,70	0,27
Zeer levendig	15 minuten en langer	0	0,00	0,00
Totaal		54	100,00	7,34

Tabel 4.2 Indeling plein Hof in klasse mate van levendigheid door verblijf

Van alle bezoekers aan het plein verblijft 7,34% langer dan 1 minuut op het plein waarmee we kunnen stellen dat de bijdrage aan de mate van levendigheid door de verblijfstijd zeer gering is. Van de bezoekers die toch langer dan een minuut op het plein verblijven valt de bijdrage door het verblijf grotendeels in de klasse ‘Matig levendig’.

Het aantal mensen dat zich op het plein beweegt en bevindt, bepaalt samen de mate van levendigheid op het plein. Nu wordt de beleving van levendigheid op het openbare plein mede bepaald door de mensen op de terrassen. Het lijkt dan ook al snel dat het plein levendig is wanneer de terrassen goed gevuld zijn met mensen. Dit onderzoek richt zich echter op het meten van levendigheid op het openbare plein. Het structureel geobserveerde plein heeft een oppervlakte van 600 m². Zowel voor het totaal aantal geobserveerde mensen op het plein (Y1) als voor de verblijfstijd (Y2) zijn respectievelijk de aantallen mensen in n/m² en verblijfstijd in min/m² bepaald (zie tabel 4.3).

Meting	Datum	Tijdslot	n ind	n groep	n totaal	n/m ²	Verblijfstijd minuten	min/m ²
1	Zo. 7-5-17	12:30-13:00	33	132	165	0,275	51	0,085
2	Zo. 7-5-17	15:30-16:00	20	319	339	0,565	151	0,252
3	Wo. 31-5-17	12:30-16:00	41	102	143	0,238	13	0,022
4	Wo. 31-5-17	15:30-16:00	32	118	150	0,250	35	0,058
5	Wo. 14-6-17	12:30-13:00	52	107	159	0,265	64	0,107
6	Wo. 14-6-17	15:30-16:00	30	89	119	0,198	27	0,045
Totaal			188	548	736	1,227	190	0,317
gem./meting			37,60	109,60	147,20	0,245	38,00	0,063

Tabel 4.3 Resultaat aantal/m² en verblijfstijd in minuten/m² plein

Niet verwonderlijk is dat ook ten aanzien van de score verblijfstijd (Y2) opvalt dat die op zondag 7 mei 2017, tussen 15:30 en 16:00 uur aanzienlijk hoger is dan tijdens de andere observatiemomenten. Ook hier zijn deze resultaten verder buiten beschouwing gelaten en niet meegenomen in de berekening van het gemiddelde per meting. Met een gemiddelde waarde van 0,245 mensen per vierkante meter plein valt plein Hof in de klasse ‘Matig levendig’ (tabel 4.4). In de tabel zijn tevens de laagste (min.) en hoogste (max.) waarde opgenomen.

Mate van levendigheid door aantallen	Aantal mensen/m ² plein	Plein Hof
Niet levendig	0,0 – 0,2	0,198 (min.)
Matig levendig	0,2 – 0,4	0,254 (gem.); 0,275 (max.)
Levendig	0,4 – 0,6	
Sterk levendig	0,6 – 0,8	
Zeer levendig	0,8 – 1,0	

Tabel 4.4 Indeling plein Hof in klasse mate van levendigheid door aantallen (laagste, gemiddelde, hoogste waarde)

4.4 De variabelen die de levendigheid beïnvloeden

In deze paragraaf worden de resultaten beschreven van het onderzoek naar de onafhankelijke variabelen die de levendigheid op het plein Hof kunnen beïnvloeden.

Voorzieningen (X1 en X2)

In het conceptueel model (hoofdstuk 3.1) is gesteld dat er meerdere variabelen zijn die levendigheid op een plein beïnvloeden. Wanneer we kijken naar de voorzieningen op het plein (Variabelen X1a..X1e), dan valt op dat van de vijf variabelen er twee aanwezig zijn: één cultuurhistorisch object op het plein (X1a: de fontein) en circa 25 openbare zitmogelijkheden (X1b: rondom de fontein). Rond het plein valt op dat alle gebouwen historisch gezien van een bepaalde waarde zijn (20 rijksmonumenten, 1 gemeentelijk monument en 19 beeldbepalende gebouwen) (X2a en X2b). Het grootste deel van de plint (X2d) heeft een open karakter, vooral door de functie van horeca. Er zijn rond het plein geen openbare zitmogelijkheden (X2c) aanwezig. Zoals eerder geconstateerd is het plein horeca dominant (X2e).

Sociaal functioneren (X3)

Ten aanzien van de voorwaarde voor het plein om sociaal te kunnen functioneren (X3), zijn in totaal 39 willekeurige bezoekers gevraagd om een cijfer tussen 1 en 10 te geven voor het aspect schoon en heel (X3a). Met mijn eigen oordeel daarbij is de gemiddelde waardering een 8,4. Door de aanwezigheid van mensen op de terrassen is een grote mate van sociale controle (X3b) mogelijk en tijdens het locatiebezoek en de observaties is geen geclaimde ruimte (X3c) gezien.

Toegankelijkheid (X4)

Het plein is vanuit zeven straten toegankelijk (X4a), waarvan twee ook met gemotoriseerd verkeer (fietsers, scooters). Tijdens de observaties is gebleken dat het plein vooral wordt gebruikt door voetgangers en in mindere mate door fietsers en bromfietsers waarmee gesteld kan worden dat we te maken hebben met een gemengd voetgangersplein. Ten aanzien van de obstakelvrijheid voor voetgangers en minder validen zijn dezelfde 39 willekeurige bezoekers ook gevraagd om daar een cijfer voor te geven. Het gemiddelde cijfer is een 8,3 (X4c). De laatste variabele welke onderdeel uitmaakt van toegankelijkheid is de afstand tot een parkeervoorziening voor auto's (X4d). De dichtstbijzijnde parkeergarage bevindt zich op 400 meter van het plein.

Bezoekpotentie (X5)

Amersfoort heeft in totaal 153.602 inwoners (X5a) die onderdeel uitmaken van de bezoekpotentie (X5) aan het plein. Daarnaast heeft de stad ook een regiofunctie (X5d) waardoor extra bezoeken bij kunnen dragen aan de levendigheid op het plein. Tot slot zijn er ook (dag)toeristen die Amersfoort bezoeken (X5c) en bestedingen doen. De bestedingen in het centrum van Amersfoort aan niet-dagelijkse artikelen door inwoners van de eigen gemeente, toevloeiing uit de regio en toeristenbestedingen (I&O Research 2016) zijn weergegeven in de volgende tabel (tabel 4.5).

Variabele	Bestedingen door	Bestedingen in €	Bestedingen in %
X5b	Eigen gemeente	119,0 miljoen	55,5
X5c	Andere gemeenten (regio)	83,7 miljoen	39,0
X5d	Toeristen	11,8 miljoen	5,5
	Totaal	241,5 miljoen	100,0

Tabel 4.5 Resultaat variabelen bezoekpotentie

De bestedingen uit de regio komen vooral uit Leusden (7%), Nijkerk en Soest (5%), Bunschoten, Barneveld, Woudenberg en Utrechtse Heuvelrug (2%) en tot slot uit Huizen, Baarn en Putten (1%). Van de overige bezoekers (dus niet uit de eigen gemeente) verblijft 40% tussen de 1 en 2 uur in de binnenstad en 35% tussen de 2 en 4 uur. Van deze bezoekers verblijft 9% langer dan 4 uur in het centrum van Amersfoort (I&O Research 2016).

Klimatologische omstandigheden (X6) en Fysieke promotie (X7)

Tot slot worden de modererende variabelen Klimatologische omstandigheden (X6) en Fysieke promotie (X7) onder de loep genomen op dit plein. Het openbare deel van het plein is centraal gelegen op het totale plein en heeft door de afwezigheid van bomen op dat deel geen schaduwplekken (X6a). De fontein geeft tijdens warme dagen mogelijk het gevoel van verkoeling, maar wanneer je langer op het openbare plein zou willen verblijven, dan kan dat niet in de schaduw. De terrassen op het commerciële deel van het plein daarentegen zijn of voorzien van parasols of van bomen (in een bepaald deel van het plein). Zeker tijdens warme dagen zal daar mogelijk snel verkoeling worden gezocht en is de kans groot dat de levendigheid op het openbare plein zal dalen. Ten aanzien van de fysieke promotie is tijdens het locatiebezoek gebleken dat er een beperkt aantal verwijzingen door middel van een bord (X6b) naar het plein Hof aanwezig zijn. Vanaf het centraal station zijn echter wel verwijzingen naar andere pleinen in Amersfoort zoals het Eemplein buiten de binnenstad en naar de Varkensmarkt, een plein waar de buslijnen 5 en 6 stoppen ter hoogte van de belangrijkste winkelstraat de Langestraat. De overige variabelen X7a, c en d, respectievelijk bewegwijzering op het plein – VVV op of rond het plein – Informatie op of rond het plein, zijn niet aangetroffen.

Een overzicht van alle resultaten van de onafhankelijke variabelen is als bijlage opgenomen (Bijlagen 5 en 6).

4.5 Conclusie

Het plein Hof is een echt horeca dominant plein in de binnenstad van Amersfoort. De Levendigheid wordt daar vooral gevoeld door de mensen op de commerciële terrassen. Door de aanwezigheid van die terrassen is de behoefte van de bezoekers aan het plein niet zo groot om lang rond de fontein te gaan zitten. De aanleiding om op dit plein te zijn is voornamelijk het bezoeken van een commercieel terras en gebruik van het plein als transitieruimte (92,7%).

Een klein deel van de bezoekers (7,3%) blijft even op het plein rondkijken en gaat dan weer verder. Het plein kenmerkt zich door de aanwezigheid van monumenten en beeldbepalende gebouwen. De toegankelijkheid van het plein, met zeven toegangen kan uitstekend genoemd worden en ook de waardering van de bezoekers op schoon/heel en obstakelvrijheid is hoog te noemen met respectievelijk de cijfers 8,4 en 8,3. Ook de dichtstbijzijnde parkeergarage op 400 meter is goed te belopen. Samengevat kun je concluderen dat, wanneer je kijkt naar levendigheid, vooral de verblijfstijd op het openbare gedeelte van het plein opvalt. Deze valt namelijk in de laagste verblijfsklasse met een gemiddelde van 3,52 minuten per persoon, van de personen die langer dan 1 minuut op het plein zijn gebleven. Ten aanzien van het verblijf op het openbare plein kunnen we concluderen dat deze niet sterk bijdraagt aan de mate van levendigheid op het plein. Het plein Hof kan overall gezien worden als een matig levendig plein (tabel 4.6 en 4.7).

Mate van levendigheid door aantallen	Aantal mensen/m ² plein	Plein Hof
Niet levendig	0,0 – 0,2	0,198 (min.)
Matig levendig	0,2 – 0,4	0,254 (gem.); 0,275 (max.)

Tabel 4.6 Indeling plein Hof in klasse mate van levendigheid door aantallen

Mate van levendigheid door verblijf	Verblijfstijd in min.	n Plein Hof	% van n totaal
Matig levendig	1 tot 5	40	5,43
Levendig	5 tot 10	12	1,63
Sterk levendig	10 tot 15	2	0,27
Zeer levendig	15 en langer	0	0,00
Totaal		54	7,34

Tabel 4.7 Indeling plein Hof in klasse mate van levendigheid door verblijf

5

VAN HEEKPLEIN, ENSCHEDA

"The Van Heekplein can be seen as a themed public space, because the square shows low intensities on all three secures dimensions, and high ones on themed dimensions."

Van Melik (2008, p.152)

5 Het Van Heekplein te Enschede

5.1 Een winkel dominant plein

Het Hendrik Jan van Heekplein, dat in de volksmond het Van Heekplein wordt genoemd, is ontstaan vanuit de naoorlogse stadsvernieuwing en in 2004 volledig opnieuw ingericht. Bij de herinrichting van het plein is onder het plein een parkeergarage gebouwd voor 1.650 auto's en 1.000 fietsen. Ook zijn in de parkeergarage sanitaire voorzieningen aanwezig. Wanneer je vanuit de parkeergarage via de trap of lift op het Van Heekplein komt, zie je rondom alleen maar winkels. Je kunt dit plein dan ook met recht een *winkel dominant plein* (X2d) noemen. Het plein, dat de vorm heeft van een trapezium, heeft een totale oppervlakte van ca. 12.800 m² waarvan ca. 8.730 m² als openbaar plein wordt beschouwd (*op het plein*). De omtrek bedraagt ca. 420 m waarvan ongeveer 84% bestaat uit winkelplinten. Boven ongeveer 40% van de winkels zijn appartementen aanwezig.

Het ontwerp van het plein, zoals dit in 2004 is gerealiseerd, is van OKRA Landschapsarchitecten uit Utrecht (2001). Een belangrijk uitgangspunt voor het ontwerp was 'ruimte': Ruimte voor met name de tweewekelijkse markt. Tijdens deze marktdagen, aangevuld met een markt op elke eerste zondag van de maand, is het plein vol en levendig. Buiten die marktdagen is het plein 'leeg', wijds en ruimtelijk. Dat wordt nog eens versterkt door de lage wanden rond het plein. Het plein is ontworpen als een toegankelijk gebruikspein waarbij met name de voetganger zijn eigen route bepaald. Op het plein zijn drie bijzondere elementen aanwezig: 1) twee vaste bank/boom-groepen, 2) een mistfontein en 3) een kunstwerk ter plaatse van de entree van de parkeergarage. Tijdens bijzondere evenementen, zoals de uitvoering van de Passion en concerten, kunnen de banken worden verwijderd. De marktkramen worden geplaatst om de bank/boom-groepen heen.

Er is een grote diversiteit van winkels rond het plein aanwezig. Populaire kledingwinkels (publiekstrekkers) zoals de Primark (Van Tellingen & Romijn 2013), H&M en The Sting zijn aanwezig maar ook C&A, Miss ETAM, ONLY, Vera Moda en Esprit. Daarnaast kun je vanaf het plein het winkelcentrum De Klanderij betreden waarin onder andere de Media Markt gevestigd is. Andere winkels die rond het plein te vinden zijn, zijn Kruitvat, Pandora, Perry Sport en JD Sports.

5.2 Aanleiding pleinbezoek

Zowel tijdens het locatiebezoek als tussen de gestructureerde observaties door, is vanuit verschillende posities gekeken naar de aanwezigen op het plein en hun bestemming. Doordat het plein vanuit meerdere straten toegankelijk is, vindt er veel transitie over het plein plaats. Ook de aanwezigheid van de entree naar de parkeergarage zorgt voor veel 'verkeer' van en naar de garage. Een andere duidelijke zichtbare aanleiding om het plein te gebruiken, is het bezoek aan de winkels rond het plein. Sommige bezoekers lopen langs de winkels rond het plein, anderen gaan doelbewust af op de winkel waar ze willen zijn en steken dan het plein over. Ondanks de grote maat van het plein kun je niet constateren dat er sprake is van pleinvrees bij een grote groep bezoekers, ook al is dat niet gemeten. De derde categorie aanleiding pleinbezoek is het ontmoeten van elkaar. Een groep minder validen, die gebruik maken van een 'scootmobiel', treffen elkaar op het plein en verblijven dan ook langere tijd op het plein. Er is daarbij duidelijk sprake van een sociaal treffen. De plekken waar ze elkaar voornamelijk ontmoeten zijn bij een bank/boom-groep of bij de entree van de parkeergarage. Tot slot zijn de bank/boom-groepen aantrekkelijk om even uit te rusten, te wachten, te bellen of te eten. De verschillende aanleidingen zijn visueel weergegeven in de volgende figuur (figuur 5.1).

Figuur 5.1 Aanleiding pleinbezoek: a) transitie, b) winkelbezoek, c) ontmoeten/rusten/wachten (auteur 2017)

5.3 Levendigheid op het openbare Van Heekplein

Het gebruik van het plein, dat volledig als openbaar is aan te merken, is in te delen in twee categorieën:

a) transitie over het plein en b) verblijf op het plein. Deze twee samen bepalen de mate van levendigheid op het plein. Vanuit de ongestructureerde observaties kun je al snel het gevoel krijgen dat je te maken hebt met een levendig plein. Er zijn veel bewegingen te zien van mensen over en rond het plein en bij de bank/boomgroepen zijn altijd wel mensen aanwezig. Bij een van die groepen kom je regelmatig mensen tegen die de aanwezige duiven aan het voeren zijn. Daarnaast werkt de mistfontein continu waarbij de hoeveelheid water wordt bepaald aan de hand van de wind om te voorkomen dat de mist door de wind over het plein waait. De open plinten van de winkels zorgen voor een veilig gevoel. De bezoekers zijn voornamelijk winkelend publiek. Wat opvalt in het gebruik van het plein is dat mensen die op de fiets komen deze parkeren op plekken waar al fietsen staan. Dat is voornamelijk in de nabijheid van de winkels, bij de aanwezige lichtmasten of in een rij op ongeveer vijf meter vanaf de plint. Doordat de lichtmasten aan de rand van het plein zijn gesitueerd kom je dus vrijwel geen gestalde fietsen tegen midden op het plein. De aantallen zijn echter niet zo groot dat de toegankelijkheid tot het plein daardoor wordt beperkt. Wanneer we inzoomen op het gebruik van de bank/boomgroepen, dan valt op dat de meeste banken wel worden benut maar vaak met niet meer dan 1-2 personen. In totaal zijn er 176 openbare zitmogelijkheden op het plein waarvan 80 zich bevinden in het structureel geobserveerde deel. Dat levert een maximaal zitpercentage op van 5,33% van het plein ($80/1500\text{m}^2 \cdot 100\%$). Wanneer we ook het zitpercentage van het gehele openbare plein bepalen, dan komen we uit op een zitpercentage van 2,02% ($176/8730 \cdot 100\%$). In het voorbijgaan van een oma met kleindochter hoorde ik oma zeggen: *“ik zie een leeg bankje, daar kunnen we wel even gaan zitten”*. Je ziet dan ook veel bezoekers een bank voor zichzelf of een groep zoeken en wanneer die niet beschikbaar is, dan gaan ze weg of ze gaan op een bank zitten waar de minste mensen zijn. Daaruit zou je op kunnen maken dat ondanks het feit dat mensen mensen aantrekken, men ook gesteld is op een zekere mate van privacy. Dat geldt vooral voor die mensen die met elkaar in gesprek willen gaan. De observatiemomenten hebben plaatsgevonden op verschillende momenten op twee woensdagen en een vrijdag. Het aantal gesignaleerde mensen n individueel (ind) of in een groep en het aantal mensen n per klasse verblijfstijd (in minuten) op het openbare plein tijdens de geobserveerde tijdsloten, zijn weergegeven in de volgende tabel (tabel 5.1).

Meting	Datum	Tijdslot	n ind	n groep	n totaal	n 1-5	n 5-10	n 10-15	n 15->	n 1-15>
1	Wo. 10-5-17	12:30-13:00	173	327	500	9	4	5	6	24
2	Wo. 10-5-17	15:30-16:00	287	502	789	10	10	12	6	38
3	Wo. 24-5-17	12:30-16:00	213	409	622	20	10	3	7	40
4	Wo. 24-5-17	15:30-16:00	237	456	693	14	8	10	2	34
5	Vr. 23-6-17	12:30-16:00	198	345	543	18	9	1	9	18
6	Vr. 23-6-17	15:30-16:00	186	620	806	17	4	6	4	31
Totaal			1.294	2.659	3.953	88	45	37	34	204
%			32,73	67,27	100,00	43,14	22,06	18,14	16,67	100,00
gem./meting			215,67	443,17	658,83	14,67	7,50	6,17	5,67	34,00

Tabel 5.1 Resultaat gestructureerde observaties

Bezoekers die langer dan een minuut op het plein verblijven bevinden zich hoofdzakelijk bij de bank/boomgroepen. Uit de gestructureerde observaties blijkt dat de gemiddelde verblijfstijd 8,32 minuten bedraagt (204 personen, 1698 minuten) en valt daarmee in de klasse 'Levendig'. Van het totaal aantal gemeten bezoekers binnen het geobserveerde deel van het plein is 32,73% alleen en 67,27% in een groep. In totaal zijn 186 foto's geanalyseerd en 3.953 personen in kaart gebracht. In tabel 5.2 zijn de resultaten weergegeven op basis van de mate van levendigheid door verblijf.

Mate van levendigheid door verblijf	Verblijfstijd	Aantal	%	% van n totaal
Matig levendig	1 minuut tot 5 minuten	88	43,14	2,23
Levendig	5 minuten tot 10 minuten	45	22,06	1,14
Sterk levendig	10 minuten tot 15 minuten	37	18,14	0,94
Zeer levendig	15 minuten en langer	34	16,66	0,86
Totaal		204	100,00	5,17

Tabel 5.2 Indeling Van Heekplein in klasse mate van levendigheid door verblijf

Van alle bezoekers aan het plein verblijft 5,17% langer dan 1 minuut op het plein waarmee we kunnen stellen dat de bijdrage aan de mate van levendigheid door de verblijfstijd zeer gering is. Van de in totaal 204 verblijvende bezoekers, verblijft 34,81% langer dan 10 minuten op het plein. Van de bezoekers die toch langer dan een minuut op het plein verblijven valt de 43,14% bijdrage door het verblijf grotendeels in de klasse 'Matig levendig'. Daarentegen valt in totaal 56,86% in de klassen 'Levendig' of hoger.

Het structureel geobserveerde pleindeel heeft een oppervlakte van ca. 1.500 m². Zowel voor het totaal aantal geobserveerde mensen op het plein als voor de verblijfstijd zijn respectievelijk de mate van levendigheid in n/m² en min/m² bepaald (zie tabel 5.3).

Meting	Datum	Tijdslot	n ind	n groep	n totaal	n/m ²	Verblijfstijd minuten	min/m ²
1	Wo. 10-5-17	12:30-13:00	173	327	500	0,333	289	0,193
2	Wo. 10-5-17	15:30-16:00	287	502	789	0,526	381	0,254
3	Wo. 24-5-17	12:30-16:00	213	409	622	0,415	311	0,207
4	Wo. 24-5-17	15:30-16:00	237	456	693	0,462	234	0,156
5	Vr. 23-6-17	12:30-16:00	198	345	543	0,362	261	0,174
6	Vr. 23-6-17	15:30-16:00	186	620	806	0,537	222	0,148
Totaal			1.294	2.659	3.953	2,635	1.698	1,132
gem./meting			215,67	443,17	658,83	0,439	283,00	0,190

Tabel 5.3 Resultaat aantal/m² en verblijfstijd in minuten/m² plein

Met een gemiddelde waarde van 0,439 mensen per vierkante meter plein valt plein Hof in de klasse 'Levendig' (tabel 5.4). In de tabel zijn naast de gemiddelde waarde ook de laagste (min.) en hoogste (max.) waarde vermeld.

Mate van levendigheid door aantallen	Aantal mensen/m ² plein	Van Heekplein
Niet levendig	0,0 – 0,2	
Matig levendig	0,2 – 0,4	0,333 (min.)
Levendig	0,4 – 0,6	0,439 (gem.); 0,537 (max.)
Sterk levendig	0,6 – 0,8	
Zeer levendig	0,8 – 1,0	

Tabel 5.4 Indeling Van Heekplein in klasse mate van levendigheid door aantallen (laagste, gemiddelde, hoogste waarde)

Er moet echter wel een kanttekening gemaakt worden. De kans is groot dat buiten de openingstijden van de winkels het plein een totaal andere levendigheid zal hebben. Het plein zal dan waarschijnlijk stil en verlaten zijn.

5.4 De variabelen die de levendigheid beïnvloeden

In deze paragraaf worden de resultaten beschreven van het onderzoek naar de onafhankelijke variabelen die de levendigheid op het Van Heekplein kunnen beïnvloeden.

Voorzieningen (X1 en X2)

Ook in deze casus is gekeken naar de resultaten van de verschillende variabelen die levendigheid op het plein beïnvloeden. In totaal zijn op het gehele plein 16 banken aanwezig waar 8 personen op plaats kunnen nemen. Daarnaast is het mogelijk om rond de entree van de parkeergarage te gaan zitten op een verhoogde rand waarop een leuning is bevestigd. Dat levert in totaal 176 zitplaatsen op (X1b), waarvan 80 op het geobserveerde deel van het plein. De overige voorzieningen die als variabele zijn beschreven (X1a, c, d en e) zijn niet aanwezig op het plein. Bij de voorzieningen rond het plein valt op dat er geen monumenten of cultuur-historische gebouwen (X2a en X2b) aanwezig zijn en dat, zoals eerder beschreven, de plint voornamelijk is ingevuld met winkels (X2e). Aan de rand van het plein staat nog een grote boom met daaromheen een ronde bank waarop 28 personen kunnen zitten (X2c). Tijdens de ongestructureerde observaties bleek dat ook van die bank veelvuldig gebruik wordt gemaakt.

Sociaal functioneren (X3)

De variabele 'vrijwel geen vuil/restafval/schade' (X3a), die als voorwaarde geldt voor het sociaal kunnen functioneren van het plein, scoort op basis van totaal veertig willekeurige cijfers tussen 1 en 10 een 9,5. Tijdens de observaties is gebleken dat het plein regelmatig door de gemeente wordt schoongemaakt en afvalbakken worden geleegd. Door de aanwezigheid van winkels en appartementen boven de winkels is er eigenlijk altijd sprake van een vorm van sociale controle (X3b). De laatste variabele ten aanzien van het sociaal kunnen functioneren is de afwezigheid van geclaimde ruimte (X3c). Tijdens de observaties is gebleken dat er geen sprake is van geclaimde ruimte door een bepaalde groep.

Toegankelijkheid (X4)

Het plein is op het maaiveld vanuit zeven straten toegankelijk (X4a), aangevuld met nog een toegang tot het plein vanuit de parkeergarage. De verkeersdeelnemers op het plein bestaan hoofdzakelijk uit voetgangers. Daarnaast kan en mag er over het plein gefietst worden en ook scooters en scootmobielen gebruiken het plein als transitieruimte. Het bevoorradingsverkeer maakt vooral van de rand van het plein gebruik. Al met al kan gesteld worden dat het plein een gemend voetgangersplein is (X4b). Over de obstakelvrijheid van het plein (X4c) zijn de willekeurig gevraagde bezoekers unaniem in hun oordeel. Ze geven het plein allemaal een 10,0. Met een parkeergarage onder het plein is de afstand tot parkeervoorzieningen voor de auto zeer gering (X4d).

Bezoekpotentie (X5)

Naast het aantal eigen inwoners van Enschede (X5a: 158.553) wordt de bezoekpotentie mede bepaald door de regionale aantrekkingskracht en het aantal toeristen dat de stad bezoekt. Uit het meest recente koopstromen-onderzoek van I&O Research (2015) blijkt dat van de totale bestedingen aan niet-dagelijkse artikelen van bezoekers aan het centrum in 2015, 68% afkomstig is uit Enschede zelf. De overige bestedingen komen uit de andere gemeenten in de regio en toeristen uit met name Duitsland (zie tabel 5.5).

Variabele	Bestedingen door	Bestedingen in €	Bestedingen in %
X5b	Eigen gemeente	238,9 miljoen	68,0
X5c	Andere gemeenten (regio)	88,1 miljoen	25,0
X5d	Toeristen	25,7 miljoen	7,0
	Totaal	382,7 miljoen	100,0

Tabel 5.5 Resultaat variabelen bezoekpotentie

De bestedingen uit de regio komen voornamelijk uit Hengelo en Losser (4%), Haaksbergen, Berkelland (3%), Oldenzaal en Almelo (2%), Hof van Twente, Borne, Dinkelland, Rijssen-Holtten, Wierden, Tubbergen, Twenterand en Hellendoorn (1%). Uit Duitsland komen de bezoekers vooral uit Gronau (4%), Ahaus (2%) en Schüttorf (1%) (I&O Research 2015).

Klimatologische omstandigheden (X6) en Fysieke promotie (X7)

Het plein is ontworpen met bank/boom-groepen waardoor bezoekers zowel in de zon als in de schaduw kunnen zitten. Op het plein zijn in totaal veertien bomen aanwezig met een kruindiameter van ca. 10 m. Op het structureel geobserveerde deel van het plein is een bank/boom-groep aanwezig waarbij negen bomen staan die ca. 707 m² aan schaduw kunnen geven. In totaal is ca. 1.100 m² aan schaduwplekken (X6a) op het plein aanwezig door de aanwezigheid van bomen. Opgemerkt moet worden dat ook de entree naar de parkeergarage, waarop een dak aanwezig is, schaduwplekken biedt in combinatie met zitmogelijkheden. De aangetroffen fysieke promotie bestaat uit bewegwijzering (X7b) naar het Van Heekplein. Ook rijdt er een buslijn met de bestemming Van Heekplein. Overige fysieke promotie, zoals bewegwijzering op het plein (X7a), een VVV-kantoor (X7c) en informatie op of rond het plein (X7d), is niet aanwezig.

Een overzicht van alle resultaten is als bijlage opgenomen (Bijlagen 7 en 8).

5.5 Conclusie

Het Van Heekplein is een winkel dominant plein en kan met recht een commercieel handplein (Van Melik 2008) genoemd worden. Met een aantal belangrijke publiekstrekkingen rond het plein zoals de Primark, H&M en The Sting en een ingang vanaf het plein naar het winkelcentrum De Klanderij, met daarin onder andere de Media Markt, bestaan de bezoekers vooral uit winkelend publiek. Dit brengt veel beweging over het plein met zich mee tijdens de openingstijden van de winkels, mede veroorzaakt door de aanwezige voetgangersentree van de parkeergarage. De gemiddelde verblijfstijd van de bezoekers bedraagt 8,32 minuten en valt daarmee in de klasse 'Levendig'. Toch zie je ook dat meer dan 16% van alle mensen die langer dan 1 minuut op het plein verblijven, langer dan 15 minuten op het plein zijn en ca. 18% tussen de 10 en 15 minuten. Door de observaties is duidelijk geworden dat het plein vooral wordt gebruikt voor transitie over het plein en verblijf op het plein ter plaatse van de bank/boom-groepen. Het is ook een plek die regelmatig door mindervaliden in scootmobielen wordt gebruikt om elkaar te ontmoeten. Deze groep verblijft dan ook meestal langer dan 15 minuten op het plein. Het plein heeft zeven toegangen en nog één vanuit de parkeergarage en is daarmee uitstekend bereikbaar. Ook de waardering schoon en heel is met een 9,5 hoog te noemen. Door de schaal en maat van het plein worden er geen obstakels ervaren en scoort het plein een 10,0. Al met al kun je concluderen dat dit plein, zonder enig cultuurhistorische element, een hoge mate van gebruik kent. De vele verkeersbewegingen (lopend, fietsend) over het plein in combinatie met de zitmogelijkheden en open plinten met veel diversiteit, geven een veilig en open gevoel. Het plein kan gezien worden als levendig plein (tabel 5.6 en 5.7).

Mate van levendigheid door aantallen	Aantal mensen/m ² plein	Van Heekplein
<i>Matig levendig</i>	0,2 – 0,4	0,333 (min.)
<i>Levendig</i>	0,4 – 0,6	0,439 (gem.); 0,537 (max.)

Tabel 5.6 Indeling Van Heekplein in klasse mate van levendigheid door aantallen

Mate van levendigheid door verblijf	Verblijfstijd in min.	n Van Heekplein	% van n totaal
<i>Matig levendig</i>	1 tot 5	88	2,23
<i>Levendig</i>	5 tot 10	45	1,14
<i>Sterk levendig</i>	10 tot 15	37	0,94
<i>Zeer levendig</i>	15 en langer	34	0,86
<i>Totaal</i>		204	5,17

Tabel 5.7 Indeling Van Heekplein in klasse mate van levendigheid door verblijf

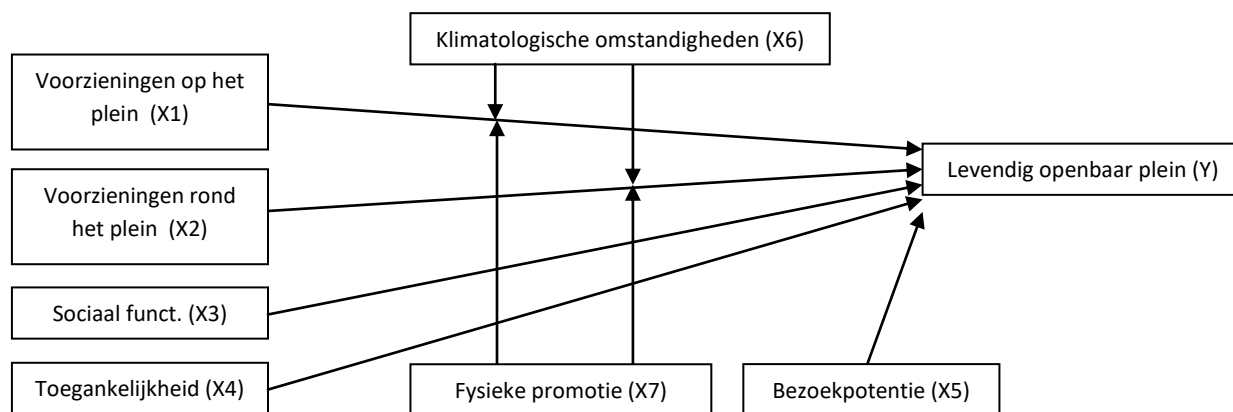
6

CROSS-CASE ANALYSE

6 Cross-case analyse

In dit hoofdstuk worden de resultaten van de twee verschillende casus met elkaar vergeleken aan de hand van het conceptueel model waarmee het onderzoek is begonnen. In dit onderzoek vormde het model de basis voor het empirische deel (zie figuur 6.1).

Figuur 6.1 Conceptueel model onderzoek naar levendigheid op openbare binnenstadspleinen

Per variabele worden in de volgende paragrafen de meetresultaten van de pleinen naast elkaar gezet, met elkaar vergeleken en worden de verschillen en de invloed op de mate van levendigheid waar mogelijk verklaard. Daarbij wordt eerst gekeken naar de resultaten van de gestructureerde observaties om de mate van levendigheid (Y) per plein te bepalen.

6.1 Analyse: Levendig openbaar plein (Y)

Van het plein Hof in Amersfoort en het Van Heekplein in Enschede zijn tijdens de verschillende gestructureerde observaties het aantal mensen en de verblijfstijd in kaart gebracht. Door deze per m² plein weer te geven worden de verschillen duidelijk (zie tabel 6.1). De vermelde waarden zijn het gemiddelde van alle tijdsloten (overgenomen uit tabel 4.1 en 5.1) en vervolgens omgerekend naar de waarde per 100 m² (geobserveerde oppervlakte Plein Hof = 600 m² en Van Heekplein = 1.500 m²). Er is gerekend naar 100 m² om het effect van afronding van de waarde te beperken. Het verschil is zowel in waarde als in percentage berekend ten opzichte van plein Hof. Bij een positieve waarde scoort het Van Heekplein beter dan plein Hof (groen gemarkeerd) en bij een negatieve waarde slechter (rood gemarkeerd). Dit geldt ook voor de tabellen in paragraaf 6.3 tot en met paragraaf 6.5.

Meting	Plein Hof	(1) Per 100 m ²	Van Heekplein	(2) Per 100 m ²	Vershil (2)-(1)	Vershil (%)
n ind	37,60	6,2667	215,67	14,3778	8,1111	129,43
n groep	109,60	18,2667	443,17	29,5444	11,2778	61,74
Tot. aantal	147,20	24,5334	658,84	43,9222	19,3889	79,03
n 1-5	8,00	1,3333	14,67	0,9778	-0,3556	-26,67
n 5-10	2,40	0,4000	7,50	0,5000	0,1000	25,00
n 10-15	0,40	0,0667	6,17	0,4111	0,3444	516,67
n 15 ->	0,00	0,0000	5,67	0,3778	0,3778	
Tot. verblijf	10,80	1,8000	34,00	2,2667	0,4667	25,93

Tabel 6.1 Vershil resultaat aantallen (gestructureerde observaties)

Uit bovenstaande vergelijking blijkt dat het Van Heekplein in bijna alle gevallen beter scoort dan het plein Hof. Vooral het aantal mensen dat tussen 10 en 15 minuten op het Van Heekplein verblijft is meer dan vijf maal

hoger dan op plein Hof. Maar ook ten aanzien van het aantal individuele mensen (n ind) scoort het Van Heekplein meer dan het dubbele. Alleen bij de verblijfstijd tussen 1 en 5 minuten scoort plein Hof iets beter. In Excell is een T-Test uitgevoerd op basis van de aantallen per vierkante meter bij vijf metingen op plein Hof en zes metingen op het Van Heekplein. Uit deze T-test blijkt dat de P-waarde < 0,05 waarmee we kunnen concluderen dat het verschil in aantallen per m² tussen de twee pleinen significant is. Er moet hierbij wel de kanttekening worden gemaakt dat het aantal waarnemingen zeer gering is.

Uit tabel 6.1 blijkt dat het gemiddeld aantal mensen/100 m² plein op plein Hof 24,5 bedraagt en op het Van Heekplein 43,9. In tabel 6.2 zijn naast deze gemiddelden ook de maximaal en minimaal gemeten waarden uit de tabel 4.1 en 5.1 opgenomen en berekend naar 100 m² plein. Daaruit blijkt dat de mate van levendigheid op het Van Heekplein, op basis van het gemiddelde aantal mensen/100 m² plein, in de klassen 'Levendig' zit en plein Hof in de klasse 'Matig Levendig' (groen gemarkeerd).

Mate van levendigheid door aantallen mensen	Aantal mensen/m ² plein	Plein Hof	Van Heekplein
Niet levendig	0,0 – 0,2	19,8 (min.)	
Matig levendig	0,2 – 0,4	24,5 (gem.) 27,5 (max.)	33,3 (min.)
Levendig	0,4 – 0,6		43,9 (gem.) 53,7 (max.)
Sterk levendig	0,6 – 0,8		
Zeerv levendig	0,8 – 1,0		

Tabel 6.2 Indeling klassen mate van levendigheid door aantallen

Wanneer we vervolgens kijken naar de verschillen in verblijfstijd, dan zit de mate van levendigheid door de verblijfstijd op het plein Hof wederom in de klasse 'Matig levendig'. Op het Van Heekplein valt op dat 43,14% van de aantallen mensen in de klasse 'Matig levendig' zit en 56,86% (22,06+18,14+16,66%) in de klassen 'Levendig' of hoger (zie tabel 6.3).

Mate van levendigheid door verblijfstijd	Verblijfstijd in minuten	n	%	% van n totaal	n	%	% van n totaal
Matig levendig	1 tot 5	40	74,08	5,43	88	43,14	2,23
Levendig	5 tot 10	12	22,22	1,63	45	22,06	1,14
Sterk levendig	10 tot 15	2	3,70	0,27	37	18,14	0,94
Zeerv levendig	15 en langer	0	0,00	0,00	34	16,66	0,86
Totaal		54	100,00	7,34	204	100,00	5,17

Tabel 6.3 Indeling klassen verblijfstijd

De bijdrage aan de totale mate van levendigheid is op beide pleinen gering wanneer je kijkt naar het % mensen dat langer dan 1 minuut op het plein verblijft. Daarbij is de bijdrage van verblijf op plein Hof (7,34%) hoger dan op het Van Heekplein (5,17%). Uit de resultaten is daarnaast nog een aantal andere waarden berekend die in tabel 6.4 zijn opgenomen.

Omschrijving	Plein Hof (1)	Van Heekplein (2)	Verskil (2)-(1)	Verskil (%)
Gem. verblijfstijd in minuten	3,52	8,32	4,80	136,56
Max. openbaar zitpercentage geobserveerd deel	4,17	5,33	1,16	27,82
Max. openbaar zitpercentage totaal openbaar plein	4,17	2,02	-2,15	-51,56
% n individueel	25,54	32,73	7,19	28,15
% n in groep	74,46	67,27	-7,19	-9,66

Tabel 6.4 Verschil resultaat overige berekende waarden

De gemiddelde verblijfstijd op het Van Heekplein (8,32 minuten) is meer dan twee keer zo lang als op het plein Hof (3,52 minuten). Daarentegen is het maximale openbare zitpercentage op het totale openbare plein op plein Hof (4,17%) twee keer zo hoog dan op het Van Heekplein (2,02%). Voor beide pleinen geldt dat het

merendeel van de bezoekers in een groep van twee of meer personen op het plein is gesignaleerd. Op plein Hof (74,46%) is dat drie keer zoveel dan individueel (25,54%) terwijl dit op het van Heekplein (67,27%) twee keer zoveel is dan individueel (32,73%).

Conclusie analyse Levendig openbaar plein (Y)

Alles wijst erop dat het Van Heekplein levendiger is dan plein Hof. Zowel in aantallen als verblijfstijd scoort het Van Heekplein beter. De verblijfstijd tussen 10 en 15 minuten is zelfs vijf maal hoger dan op plein Hof en het aantal individuele mensen per m² plein is meer dan twee keer zo hoog. Toch verblijft een hoger percentage van de bezoekers aan plein Hof langer dan een minuut op het plein, dan de bezoekers aan het Van Heekplein. Op beide pleinen geldt echter dat de bijdrage aan de mate van levendigheid door het verblijf zeer gering is. Slechts 7,34% van de bezoekers aan plein Hof blijft langer dan een minuut op het plein en op het Van Heekplein is dit 5,17% (tabel 6.3). Geconcludeerd kan worden dat beide pleinen vooral worden gebruikt als transitie-ruimte. Het Van Heekplein wordt als *levendig plein* beschouwd en plein Hof als *matig levendig plein*. Om vast te kunnen stellen welke onafhankelijke variabelen het verschil maken, wordt in de volgende paragrafen op basis van de resultaten uit het empirisch onderzoek gezocht naar mogelijke verklaringen.

6.2 Analyse: Voorzieningen (X1 en X2)

Wanneer we terugblikken op de aanleiding en het doel van dit onderzoek zoals beschreven in hoofdstuk 1, dan zouden de resultaten van deze analyse inzicht moeten geven in de rol van de voorzieningen in het vergroten van de levendigheid. Het gaat daarbij om levendigheid op het plein in een situatie dat er geen commerciële (geprogrammeerde) activiteiten plaatsvinden. In de volgende tabel staan alle resultaten van voorzieningen op het plein (X1) en voorzieningen rond het plein (X2) op een rij (tabel 6.5).

Var.	Omschrijving	Eenheid*	Plein Hof (1)	Van Heekplein (2)	Vershil (2)-(1)	Vershil (%)
Op het plein (X1)						
X1a	Cultuurhistorische objecten	n/m ² plein	0,0017	0,0000	-0,0017	
X1b	Openbare zitmogelijkheden	n/m ² plein	0,0417	0,0207	-0,0215	-51,56
X1c	Actieve gebruikers plein	n/m ² plein	0,0000	0,0000	Geen	
X1d	Georganiseerd gebruik	n/m ² plein	0,0000	0,0000	Geen	
X1e	Commerciële kiosk bvo	m ² /m ² plein	0,0000	0,0000	Geen	
Rond het plein (X2)						
X2a	Monumenten	n/m ² plein	0,0333	0,0000	-0,0333	
X2b	Cultuurhistorische gebouwen	n/m ² plein	0,0017	0,0000	-0,0017	
X2c	Openbare zitmogelijkheden	n/m ² plein	0,0000	0,0032	0,0032	
X2d	Open plint	% omtrek	91,9708	83,5714	-8,3994	-9,13
X2e	Functies in plint	Klassen	Horeca dominant	Winkel dominant	Significant	

* /m² plein: betreft totale oppervlakte van het openbare plein; plein Hof (600 m²), Van Heekplein (8.730 m²)

Tabel 6.5 Vershil resultaat variabelen voorzieningen op het plein (X1) en rond het plein (X2)

Wat opvallend is aan de tabel is dat het plein Hof in vrijwel alle varianten waar een verschil is gemeten beter scoort dan het Van Heekplein terwijl de mate levendigheid op het van Heekplein groter is. De verwachting is dan ook dat met name de variabele voorziening rond het plein X2e 'Functies in plint' de belangrijkste invloed heeft op de mate van levendigheid. Uit de tabel blijkt daarnaast dat de varianten X1c..X1e op beide pleinen niet zijn aangetroffen. We kunnen daardoor niets zeggen over de invloed van deze variabelen op de mate van levendigheid. De variabelen waar een verschil is geconstateerd worden per variabele nader beschouwd.

Cultuurhistorische objecten (X1a) op het plein

Variabele	Omschrijving	Eenheid*	Plein Hof	Van Heekplein	Vershil
X1a	Cultuurhistorische objecten	n/m ² plein	0,0017	0,0000	-0,0017

* /m² plein: betreft totale oppervlakte van het openbare plein; plein Hof (600 m²), Van Heekplein (1.500 m²)

Tabel 6.6 Verschil resultaat variabele cultuurhistorische objecten op het plein

Alleen op het plein Hof in Amersfoort is één cultuurhistorisch object aanwezig (tabel 6.6). Uit de observaties blijkt dat bezoekers vaak wel even kijken bij de fontein, een foto maken of even op de rand gaan zitten, maar men verblijft niet heel lang bij het object (zie paragraaf 4.3 en 6.1). Het lijkt erop dat vooral toeristen zich aangetrokken voelen tot de fontein maar ook dat de aandacht al snel uit gaat naar de omgeving (kerk en gebouwen) en de terrassen. Wanneer we kijken naar het verblijf langer dan een minuut op het plein, dan is de fontein wel het object waar omheen het verblijf plaats vindt. Geconcludeerd kan worden dat een cultuurhistorisch object op een plein bijdraagt aan het verblijf, maar de bijdrage is zeer gering en beperkt zich tot een verblijf van 1 tot 5 minuten (zie tabel 6.3). Of het object specifiek mensen naar het plein trekt is niet aantoonbaar.

Openbare zitmogelijkheden (X1b) op het plein

Variabele	Omschrijving	Eenheid*	Plein Hof	Van Heekplein	Vershil	Vershil (%)
X1b	Openbare zitmogelijkheden	n/m ² plein	0,0417	0,0202	-0,0215	-51,56

* /m² plein: betreft totale oppervlakte van het openbare plein; plein Hof (600 m²), Van Heekplein (8.730 m²)

Tabel 6.7 Verschil resultaat variabele openbare zitmogelijkheden op het plein

Uit tabel 6.7 blijkt dat de openbare zitmogelijkheden per m² openbaar plein op plein Hof twee keer zo hoog is dan op het Van Heekplein. Ook blijkt dat de bijdrage van verblijf aan de mate van levendigheid op plein Hof hoger is dan op het Van Heekplein (zie paragraaf 6.1). We kunnen daaruit concluderen dat naarmate er meer openbare zitmogelijkheden op het plein worden aangeboden, de bijdrage aan de mate van levendigheid op het plein ook groter zal zijn. Toch blijkt uit de analyse van levendigheid (Y) ook, dat van de openbare zitmogelijkheden op plein Hof minder gebruik wordt gemaakt en de verblijfstijd veel lager is dan op het Van Heekplein (zie tabel 6.3). De fontein op plein Hof voorziet in de enige openbare zitmogelijkheden waarbij de mensen niet zo snel op de rand bij de fontein gaan zitten, en zeker niet heel lang. Dit komt mogelijk door de aanwezigheid van veel commerciële zitmogelijkheden rond het openbare plein, waar de zitmogelijkheden comfortabeler zijn. Ook kan het te maken hebben met het geluid van de fontein. Geconcludeerd kan worden dat openbare zitmogelijkheden van invloed zijn op de verblijfstijd van mensen op het plein en daarmee op de mate van levendigheid.

Monumenten en cultuurhistorische gebouwen (X2a en X2b) rond het plein

Variabele	Omschrijving	Eenheid*	Plein Hof (1)	Van Heekplein (2)	Vershil
X2a	Monumenten	n/m ² plein	0,0333	0,0000	-0,0333
X2b	Cultuurhistorische gebouwen	n/m ² plein	0,0017	0,0000	-0,0017

* /m² plein: betreft totale oppervlakte van het openbare plein; plein Hof (600 m²), Van Heekplein (8.730 m²)

Tabel 6.8 Verschil resultaat variabele monumenten en cultuurhistorische gebouwen rond het plein

Het Van Heekplein wordt niet gekenmerkt door de aanwezigheid van monumenten of cultuurhistorische gebouwen rond het plein (tabel 6.8). Rond het plein Hof daarentegen zijn alleen maar monumenten, cultuurhistorische gebouwen en beeldbepalende gebouwen aanwezig. Uit de observaties blijkt dat een deel van de bezoekers, met name toeristen, geïnteresseerd is in de gebouwen. Dat blijkt mede doordat de rondleiding door de stad over het plein gaat, waarbij ook even wordt stilgestaan op het plein. Voor de terrasbezoekers zijn de gebouwen meer een decor wat mogelijk wel bijdraagt aan een langer verblijf op het terras. Voor de bezoekers aan het openbare plein Hof, die langer verblijven dan 1 minuut, zijn de monumenten en cultuurhistorische gebouwen waarschijnlijk wel de aanleiding om er langer te verblijven echter de

verblijfstijd is niet lang. Ze kijken even rond, maken een foto en gaan dan weer verder. Mogelijk zullen de monumenten en cultuurhistorische gebouwen rond het plein wel bijdragen aan het aantal bezoekers en de verblijfstijd op het plein. Of dit ook daadwerkelijk zo is kan niet uit dit onderzoek worden herleid. De invloed van monumenten en cultuurhistorische gebouwen op de mate van levendigheid op het openbare plein is op basis van de resultaten van dit onderzoek niet aantoonbaar.

Openbare zitmogelijkheden rond het plein (X2c)

Variable	Omschrijving	Eenheid*	Plein Hof	Van Heekplein	Vershil
X2c	Openbare zitmogelijkheden	n/m ² plein	0,0000	0,0032	0,0032

* /m² plein: betreft totale oppervlakte van het openbare plein; plein Hof (600 m²), Van Heekplein (8.730 m²)

Tabel 6.9 Verschil resultaat variabele openbare zitmogelijkheden rond het plein

Alleen bij het Van Heekplein zijn ter plaatse van een boom openbare zitmogelijkheden aanwezig rond het plein (tabel 6.9). Daar wordt regelmatig gebruik van gemaakt, net als de openbare zitmogelijkheden op het plein. De boom met zitplekken staat op een kruispunt van winkelstraten en het plein. Het aantal is echter in relatie tot de oppervlakte van het totale plein zeer gering. Of deze openbare zitmogelijkheden bijdragen aan de levendigheid op het plein is dan ook niet vast te stellen.

Open plint (X2d) rond het plein

Variable	Omschrijving	Eenheid*	Plein Hof	Van Heekplein	Vershil	Vershil (%)
X2d	Open plint	% omtrek	91,9708	83,5714	-8,3994	-9,13

* % omtrek: betreft percentage open plint van de totale lengte van de plint rond het plein

Tabel 6.10 Verschil resultaat variabele open plint rond het plein

Het percentage open plint rond het plein Hof is iets hoger dan bij het Van Heekplein (tabel 6.10). Het verschil is echter nog geen 10%. Gesteld kan worden dat rond beide pleinen een hoge mate van open plint aanwezig is. In welke mate een open plint bijdraagt aan het aantal mensen op het plein, is vooral afhankelijk van de route die de bezoeker volgt om bij de bestemming in deze plint te komen. In het onderzoek is niet naar de verschillende routes (verkeersbewegingen) van de bezoekers gekeken in relatie tot de open plint. Er kan dan ook niet geconcludeerd worden of de open plint bijdraagt aan de meer mensen (aantallen) of langer verblijf van mensen (verblijfstijd) op het openbare plein. Uit de observaties blijkt wel dat, met name op het Van Heekplein, bezoekers de kortste weg kiezen naar een bepaalde bestemming in de open plint. Door de vele potentiële routes over het plein en de grote mate van obstakelvrijheid zijn veel bewegingen over het Van Heekplein te zien (zie paragraaf 5.2). Dat is op plein Hof, door de aanwezigheid van de vele terrassen, minder aanwezig (zie paragraaf 4.2). Zonder de functies in de open plint zullen minder mensen gebruik maken van het plein wat zich laat zien door minder bewegingen over het plein. Er is dan ook een aantoonbaar belang van een open plint voor de mate van levendigheid op het plein. De relatie met de volgende variabele 'Functie in de plint' is sterk aanwezig.

Functies in plint (X2e) rond het plein

Variable	Omschrijving	Eenheid	Plein Hof	Van Heekplein	Vershil
X2e	Functies in plint	Klassen	Horeca dominant	Winkel dominant	Significant

Tabel 6.11 Verschil resultaat variabele functies in plint rond het plein

De functies in de plint hebben een directe relatie met de vorige variabele 'Open plint'. Zoals uit tabel 6.11 blijkt, wat ook bij de beschrijving van de casus (hoofdstuk 4 en 5) naar voren is gekomen, is er sprake van twee totaal verschillende pleinen. Plein Hof (hoofdstuk 4) is een horeca dominant plein, met zeer diverse horecagelegenheden zoals restaurants, eethuisjes, cafés en bars. Elke horecagelegenheid heeft een terras, zowel rond als op het plein. Het Van Heekplein (hoofdstuk 5) is een duidelijk winkelplein. Geen terrassen of horecagelegenheden maar wel een verscheidenheid aan winkels. Het verschil is dan ook significant te noemen.

Maar wat betekent dit voor de mate van levendigheid op het plein? Kunnen we aan de hand van dit resultaat concluderen dat de functies in de plint van invloed zijn op de mate van levendigheid op het plein?

Uit de analyse van levendigheid blijkt dat het Van Heekplein levendiger is dan plein Hof (paragraaf 6.1). Wanneer we de verblijfstijd op het plein buiten beschouwing laten, dan blijkt uit de observaties dat mensen, die gebruik maken van het plein, een bepaald doel hebben ofwel een aanleiding om over het plein te komen. Deze aanleiding wordt mede bepaald door de functie in de plint. Het grote verschil in de onderzochte pleinen is, dat bezoekers aan plein Hof over het algemeen kiezen uit één horecagelegenheid en niet van de ene gelegenheid naar de andere gaan. Bij het Van Heekplein is het daarentegen zeer waarschijnlijk dat de bezoeker van de ene winkel naar de andere gaat. De diversiteit van het winkelaanbod zal daarbij mogelijk een rol spelen. In het geval van de onderzochte casus kunnen we concluderen dat een horeca dominant plein tot minder mensen op het openbare plein leidt dan een winkel dominant plein. Het type functie in de plint (horeca/winkel) is dus van invloed op de mate van levendigheid op het plein.

Conclusie analyse variabelen voorzieningen (X1 en X2)

Voorzieningen op het plein (X1)

De fontein op het plein Hof is het enige cultuurhistorische object op het plein waar vooral toeristen een kijkje bij nemen, een foto van maken of even bij gaan zitten. Het object draagt daarmee bij aan het verblijf op het plein maar of het object ook specifiek de aanleiding is voor een bezoek aan het plein is niet meegenomen in het onderzoek. Gebleken is dat openbare zitmogelijkheden bijdragen aan een langer verblijf op het plein. Wanneer de zitmogelijkheid wordt aangeboden, eventueel gecombineerd met een (cultuurhistorisch) object, dan maken bezoekers er ook gebruik van. De mate van gebruik is mogelijk afhankelijk van het aangeboden comfort, locatie en de aanwezigheid van commerciële zitmogelijkheden zoals blijkt uit het gebruik van de mogelijkheden op plein Hof. De openbare zitmogelijkheden zijn de belangrijkste voorziening op het plein die van invloed is op de verblijfstijd en daarmee op de mate van levendigheid op het plein.

Voorzieningen rond het plein (X2)

Het plein Hof wordt gekenmerkt door de aanwezigheid van monumenten en cultuurhistorische gebouwen rond het plein. Toch is de levendigheid op dit plein lager dan op het Van Heekplein. Uit het onderzoek kan niet empirisch herleid worden of monumenten en cultuurhistorische gebouwen rond het plein invloed hebben op de mate van levendigheid op het plein. Of openbare zitmogelijkheden rond het plein invloed hebben op de levendigheid op het plein is eveneens empirisch niet vast te stellen. Voor de mate van levendigheid op het plein is het belang van een open plint aangetoond. Hier ligt een sterk verband met de functie (horeca/winkel) in de plint. Gebleken is dat de winkelfunctie in de plint meer mensen aantrekt op het openbare plein dan de horecafunctie in de plint. Of een combinatie van verschillende functies in de plint rond het plein leidt tot meer levendigheid is niet op basis van de resultaten vast te stellen.

De variabelen 'Open plint (X2d)' en 'Functies in plint (X2e)' kunnen gezien worden als de belangrijkste variabelen van voorzieningen rond het plein die van invloed zijn op de mate van levendigheid op het openbare plein (Y).

6.3 Analyse: Sociaal functioneren, toegankelijkheid en bezoekpotentie (X3..X5)

In deze paragraaf zijn de resultaten van de onafhankelijke variabelen Sociaal functioneren (X3), Toegankelijkheid (X4) en Bezoekpotentie (X5) tussen de verschillende pleinen vergeleken.

Sociaal functioneren (X3)

Bij de variabelen die voorwaardelijk zijn voor het plein om sociaal te kunnen functioneren, is gekeken naar de mate van schoonheid (afwezigheid van vuilnis, restafval) en heelheid (afwezigheid van schade) van het plein (X3a), of er een vorm van sociale controle mogelijk is (X3b) en of er geen sprake is van geclaimde ruimte (X3c). De resultaten van beide pleinen zijn weergegeven in tabel 6.12.

Variabele	Omschrijving	Plein Hof (1)	Van Heekplein (2)	Verskil (2)-(1)	Verskil (%)
X3a	Waardering schoon en heel	8,4	9,5	1,1	13,10
X3b	Vorm van sociale controle mogelijk	1	1	Geen	0,00
X3c	Afwezigheid geclaimde ruimte	1	1	Geen	0,00

Tabel 6.12 Verschil resultaat variabele sociaal functioneren

Het verschil in waardering schoon bedraagt een heel punt. Het Van Heekplein scoort daarbij beter dan plein Hof. Dit wordt mogelijk veroorzaakt doordat tijdens de observaties het Van Heekplein door de gemeente werd schoongehouden (leggen afvalbakken, opzuigen afval van het plein door een lopende gemeentemedewerker met een elektrisch rijdende grote stofzuiger). Op plein Hof zijn geen afvalbakken aanwezig en werd iets meer afval op het plein aangetroffen dan op het Van Heekplein. Deze variabele 'Waardering schoon en heel' zou derhalve van invloed kunnen zijn op de mate van levendigheid op het plein. Daarbij moet opgemerkt worden dat ondanks de vraag naar de waardering niet vastgesteld is of een lagere waardering ertoe zal leiden dat mensen het plein gaan mijden. De andere twee variabelen zijn voor beide pleinen gelijk waarbij de invloed op de mate van levendigheid niet kan worden beoordeeld.

Toegankelijkheid (X4)

De toegankelijkheid (X4) bestaat uit vier variabelen. In de volgende tabel zijn de resultaten weergegeven (tabel 6.13). Het verschil in de nabijheid van de parkeergarage (X4d) is ondanks de negatieve waarde gunstig voor het Van Heekplein aangezien die parkeergarage dichterbij is dan de parkeergarage bij plein Hof.

Variabele	Omschrijving	Plein Hof (1)	Van Heekplein (2)	Verskil (2)-(1)	Verskil (%)
X4a	Aantal toegangen	Uitstekend (7)	Uitstekend (7+1)	Geen	
X4b	Verhouding verkeersdeelnemers	Gemengd voet	Gemengd voet	Geen	
X4c	Waardering obstakelvrijheid	8,3	10	1,7	20,50
X4d	Nabijheid parkeergarage	400 m	100 m	-300 m	75,00

Tabel 6.13 Verschil resultaat variabele toegankelijkheid

Wat betreft toegankelijkheid zitten de grootste verschillen in X4c: de waardering voor obstakelvrijheid en X4d: de nabijheid van een parkeergarage. Doordat de parkeergarage onder het Van Heekplein is gelegen met een entree op het plein, ontstaat daardoor een extra toegang die veelvuldig wordt gebruikt. Dit levert direct veel meer bewegingen over het plein op waardoor dit sterk van invloed is op de mate van levendigheid op het plein. Daaruit kan geconcludeerd worden dat een parkeergarage onder het plein in combinatie met een entree op het plein van invloed is op de mate van levendigheid op het plein. Daarbij moet opgemerkt worden dat vanuit de entree verkeersbewegingen over het plein plaats moeten vinden om bij te dragen aan de mate van levendigheid. Een entree van de garage aan de rand van het plein leidt dus niet zonder meer tot meer levendigheid op het plein. Ook kan geconcludeerd worden dat naarmate er meer toegangen (X4a) tot het plein aanwezig zijn er ook meer routes over het plein kunnen ontstaan, waarmee de mate van levendigheid op het plein groter wordt. Daarbij moet opgemerkt worden dat obstakels voor zowel voetgangers, fietsers en langzaam gemotoriseerd verkeer het aantal routes sterk kan beïnvloeden.

Bezoekpotentie (X5)

Tot slot kijken we naar de bezoekpotentie op het niveau van de stad, welke bestaat uit het aantal inwoners van de stad en bestedingen aan niet-dagelijkse artikelen door eigen inwoners, mensen uit de regio en toeristen in het centrum van de stad. De resultaten zijn in de volgende tabel weergegeven (tabel 6.14).

Variable	Omschrijving	Amersfoort (1)	Enschede (2)	Vershil (2)-(1)	Vershil (%)
X5a	Inwoners*	153.602	158.553	4.951	3,22
X5b	Bestedingen eigen inwoners**	119,0	238,9	119,9	100,76
X5c	Bestedingen regio**	83,7	83,1	-0,6	-0,72
X5d	Bestedingen toeristen**	5,5	25,7	20,2	367,27
Totaal X5b..X5d	Bestedingen**	208,2	347,7	139,5	67,00

* Betreft aantal

** Betreft bestedingen in mln €

Tabel 6.14 Verschil resultaat variabele bezoekpotentie

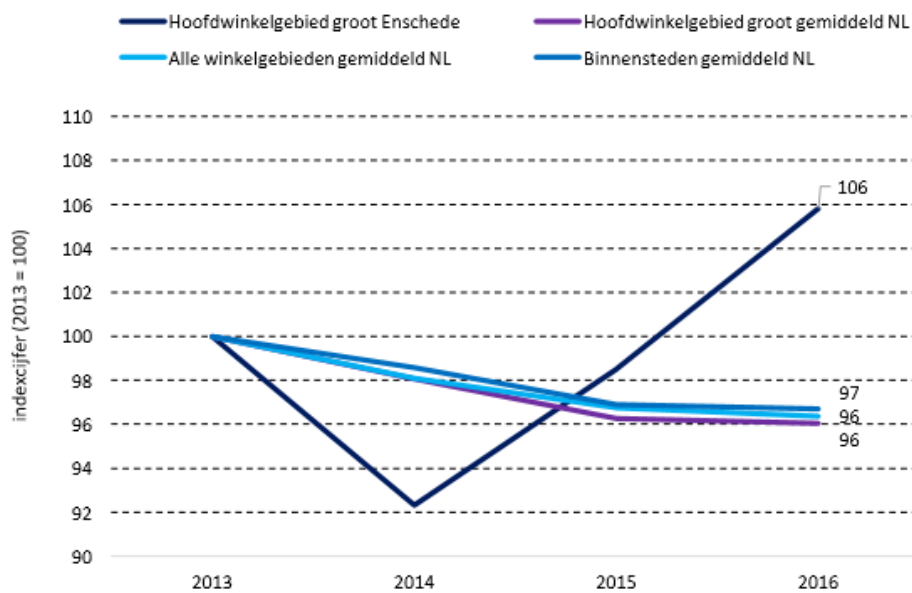
Wat uit de resultaten duidelijk naar voren komt zijn de grote verschillen in bestedingen door de eigen inwoners (X5b) en de bestedingen door toeristen (X5d) in het centrum van de stad. Het totaal aan bestedingen ligt in Enschede 67% hoger dan in Amersfoort. Wat deze gegevens minder betrouwbaar maakt is dat de cijfers van Plein Hof afkomstig zijn van een koopstromenonderzoek uit 2016 (I&O Research 2016) en die van het Van Heekplein uit 2015 (I&O Research 2015). Een verklaring voor het verschil in bestedingen van eigen inwoners kan zijn dat de inwoners van Amersfoort de niet-dagelijkse artikelen meer buiten het centrum van Amersfoort doen (mogelijk zelfs in de regio). Om een betere verklaring te kunnen geven is nader onderzoek gedaan naar het aantal winkels in het centrum van beide steden en het bruto winkelvloeroppervlak (I&O Research 2015; I&O Research 2016) (tabel 6.15).

Variable	Omschrijving	Plein Hof (1)	Van Heekplein (2)	Vershil (2)-(1)	Vershil (%)
X5b.1	Aantal winkels centrum	262	267	5	1,91
X5b.2	Vloeroppervlak	47.828 m ²	65.522 m ²	17.694	37,00

Tabel 6.15 Verschil resultaat in winkelaanbod binnenstad

Het aantal winkels (X5b.1) in beide binnensteden zijn vrijwel gelijk echter het winkeloppervlak (X5b.2) is in Enschede 37% groter dan in Amersfoort. Daarmee zou een deel van het grote verschil verklaard kunnen worden, echter om hier duidelijkheid over te krijgen zal nader onderzoek gedaan moeten worden. Een verschil dat wellicht eenvoudiger is te verklaren is het verschil in de bestedingen van toeristen. Enschede is voor Duitsers van net over de grens een zeer interessante stad om te winkelen. Dat blijkt ook uit het feit dat de bestedingen door toeristen voornamelijk afkomstig zijn van Duitse toeristen. Per week bezoeken bijna 200.000 mensen de binnenstad van Enschede. Op zaterdag en zondag komt gemiddeld 39% van de bezoekers uit Duitsland (Scholte et al. 2017). De data is afkomstig van Locatus en is bepaald op basis van een onderzoek op 48 strategische telpunten in de binnenstad, op één zaterdag (9 april 2016) tussen 10:00 en 17:00 uur. Het aantal bezoekers per week en per dag zijn vervolgens geraamd op basis van die passantentellingen in combinatie met de aantallen kassa transactiecijfers uit de detailhandel. Enschede laat bij de ontwikkeling van de weekbezoekers vanaf 2014 een omgekeerde beweging zien ten opzichte van Nederland, waar een dalende trend wordt waargenomen in de richting van stabilisatie. Het niveau van weekbezoekers is in Enschede boven het niveau van 2013 gestegen terwijl dit in Nederland niet het geval is (Scholte et al. 2017). In de volgende grafiek is de ontwikkeling van het aantal weekbezoekers aan Enschede vergeleken met het gemiddelde hoofdwinkelgebied groot, alle winkelgebieden gemiddeld NL en de gemiddelde binnenstad in Nederland vanaf 2013 tot en met 2016 (zie grafiek 6.1).

Geconcludeerd kan worden dat op basis van de beschikbare data de bezoekpotentie in Enschede aanzienlijk groter is dan in Amersfoort. Daarmee is te verwachten dat dit effect heeft op de levendigheid op het plein. Dit wordt mogelijk versterkt doordat zowel de eigen inwoners als de toeristen gebruik maken van de aanwezige grote parkeergarage met een entree op het plein. Ook is een mogelijke verklaring voor de aanzienlijk hogere bestedingen door toeristen in Enschede, dat de Duitse toeristen vooral komen om te winkelen in Enschede terwijl de toeristen die naar Amersfoort komen een ander doel en aanleiding hebben en mogelijk per toerist minder uitgeven.

Grafiek 6.1 Vergelijking aantal weekbezoekers Enschede (Scholte et al. 2017)

Conclusie analyse variabelen X3..X5

Ondanks het verschil in de waardering voor schoon en heel kan niet expliciet aangetoond worden dat deze variabele van invloed is geweest op de mate van levendigheid op het plein. In het onderzoek is namelijk niet meegenomen bij welke waardering het plein gemeden zou worden. Bij de variabele 'Toegankelijkheid (X4)' is wel aantoonbaar gemaakt dat deze van invloed is op de mate van levendigheid. Met name de aanwezigheid van de parkeergarage onder het plein in combinatie met een entree op het plein verhoogt het aantal verkeersbewegingen over het plein wanneer er meerdere bestemmingen zijn rond het plein. Ook het aantal toegangen en de obstakelvrijheid zijn van invloed op het aantal verkeersbewegingen over het plein. Het Van Heekplein scoort zowel op de variabele 'Waardering schoon en heel (X3a)' als 'Waardering obstakelvrijheid (X4c)' en 'Nabijheid parkeergarage (X4d)' beter dan het plein Hof. Daarmee kan deels verklaard worden dat de mate van levendigheid op het Van Heekplein hoger is dan op het plein Hof. Een andere belangrijke variabele die de hogere levendigheid op het Van Heekplein kan verklaren is de bezoekpotentie. Het hoofdwinkelgebied groot in Enschede laat een stijgende trend zien in afwijking van de landelijke trend. Vooral de bestedingen in de binnenstad van Enschede door Duitse toeristen in niet-dagelijkse goederen dragen bij aan een hogere bezoekpotentie. De conclusie is dan ook dat toeristen een belangrijke bijdrage leveren aan de levendigheid in de stad waardoor de kans groot is dat deze ook terug te vinden is in de levendigheid van het plein.

6.4 Analyse: Klimatologische omstandigheden en Fysieke promotie (X6 en X7)

Klimatologische omstandigheden (X6)

Een van de modererende variabelen is de variabele 'Klimatologische omstandigheden' die niet beïnvloedbaar is, maar wel invloed heeft op de relatie tussen voorzieningen (X1 en X2) en levendigheid (Y). De aanwezigheid van natuurlijke schaduw is de variabele die meegenomen is in het onderzoekskader. Op het openbare deel van het plein Hof is geen schaduw aanwezig als gevolg van de aanwezigheid van bomen terwijl dit juist op het Van Heekplein wel het geval is ter plaatse van de zitmogelijkheden. Op het plein Hof zijn daarentegen op het commerciële deel van het plein (de terrassen) parasols aanwezig die voor de nodige schaduwplekken kunnen zorgen. Het is dus niet mogelijk om vast te stellen of deze variabele van invloed is, mede doordat dit sterk afhankelijk is van de zon in combinatie met de temperatuur. Tijdens de observaties is niet gebleken dat mensen

niet in de zon wilden zitten en daardoor geen gebruik gingen maken van de zitmogelijkheden op zowel plein Hof als het Van Heekplein. Daarnaast hadden de aanwezige bomen op het Van Heekplein nog geen dichte kruin waardoor er vrijwel geen sprake was van schaduwplekken als gevolg van de aanwezigheid van deze bomen. Daarmee is de situatie tussen de pleinen vergelijkbaar. In de vergelijking tussen de twee casus heeft deze variabele geen invloed op de gevonden resultaten.

Fysieke promotie (X7)

Beïnvloeding tussen de voorzieningen (X1 en X2) en levendigheid (Y) is ook mogelijk met fysieke promotie (X7). Daarom is een aantal vormen van fysieke promotie meegenomen in het onderzoek waarvan de resultaten in de volgende tabel zijn weergegeven (tabel 6.16). Uit de tabel blijkt dat er tussen plein Hof en het Van Heekplein geen verschillen zijn geconstateerd waarmee deze variabele geen invloed heeft op de gevonden resultaten.

Variabele	Omschrijving	Plein Hof (1)	Van Heekplein (2)	Vershil (2)-(1)
X7a	Bewegwijzering op plein	0	0	Geen
X7b	Bewegwijzering naar plein	1	1	Geen
X7c	VVV op of rond plein	0	0	Geen
X7d	Informatie op of rond plein	0	0	Geen

Tabel 6.16 Verschil resultaat variabele fysieke promotie

6.5 Conclusies cross-case analyse

Uit de cross-case analyse blijkt bij de analyse van levendigheid (Y), dat beide pleinen vooral worden gebruikt als transitieruimte en dat de bijdrage aan de mate van levendigheid door het verblijf op het plein zeer gering is. Het Van Heekplein komt uit deze analyse naar voren als *levendig plein* en plein Hof als *matig levendig*.

Uit de analyse van de onafhankelijke variabelen blijkt dat een aantal variabelen van invloed is op de mate van levendigheid op het openbare plein. In tabel 6.17 is een overzicht gegeven van deze variabelen.

Var.	Omschrijving	Eenheid	Plein Hof (1)	Van Heekplein (2)	Vershil (2)-(1)	Vershil (%)
	Voorzieningen op het plein					
X1a	Cultuurhistorische objecten	n/m ² plein	0,0017	0,0000	-0,0017	
X1b	Openbare zitmogelijkheden	n/m ² plein	0,0417	0,0207	-0,0215	-51,56
	Voorzieningen rond het plein					
X2a	Monumenten	n/m ² plein	0,0333	0,0000	-0,0333	
X2b	Cultuurhistorische gebouwen	n/m ² plein	0,0017	0,0000	-0,0017	
X2c	Openbare zitmogelijkheden	n/m ² plein	0,0000	0,0032	0,0032	
X2d	Open plint	% omtrek	91,9708	83,5714	-8,3994	-9,13
X2e	Functies in plint	Klassen	Horeca dominant	Winkel dominant	Significant	
	Toegankelijkheid					
X4a	Aantal toegangen	Klassen	Uitstekend (7)	Uitstekend (7+1)	Geen (1)	
X4c	Waardering obstakelvrijheid	1-10	8,3	10,0	1,7	20,50
X4d	Nabijheid parkeergarage	m	400	100	-300	-75,00
	Bezoekpotentie					
X5b	Bestedingen eigen inwoners	mIn €	119,0	238,9	119,9	100,76
X5d	Bestedingen toeristen	mIn €	5,5	25,7	20,2	367,27
X5b.. X5d	Bestedingen totaal	mIn €	208,2	347,7	139,5	67,00

Tabel 6.17 Overzicht onafhankelijke variabelen die van invloed zijn op de mate van levendigheid op het plein

Voorzieningen op het plein (X1): zitmogelijkheden verhogen de verblijfstijd

De voorzieningen op het plein hebben vooral invloed op de mate van levendigheid als gevolg van de verblijfstijd van de mensen op het plein. De openbare zitmogelijkheden hebben daarbij de grootste aantoonbare invloed op de mate van levendigheid. Of de aanwezigheid van een fontein of ander

cultuurhistorisch object bijdraagt aan een langer verblijf op het plein is niet aantoonbaar geworden in het onderzoek. Wel is tijdens de observaties op plein Hof gebleken dat de aanwezige fontein een bepaalde aantrekkingskracht heeft op vooral toeristen en kinderen die wat langer bij de fontein blijven staan en daardoor bijdragen aan een langere verblijfstijd op het plein.

Voorzieningen rond het plein (X2): functies in de plint verhogen het aantal mensen op het plein

Of monumenten en cultuurhistorische gebouwen direct van invloed zijn op de mate van levendigheid op het plein is niet uit het onderzoek gebleken. Toch blijkt uit de observaties op plein Hof dat deze gebouwen vooral voor toeristen een aanleiding zijn om wat langer op het plein te verblijven. Ook doordat het plein met deze gebouwen onderdeel uitmaakt van een stadtour heeft dit invloed op de aantallen mensen op het plein en hun verblijfstijd. Een andere voorziening rond het plein zijn de openbare zitmogelijkheden. Daarvan kan gezegd worden dat niet is aangetoond dat deze voorziening invloed heeft op de mate van levendigheid op het plein.

De mate van levendigheid op het plein, als gevolg van de voorzieningen rond het plein, wordt voornamelijk bepaald door de variabelen 'Open plint' en 'Functies in de plint'. Het gevolg van de functies in de open plint is dat verkeersbewegingen over het plein plaatsvinden waardoor mensen op het plein zijn wat bijdraagt aan de mate van levendigheid op het plein. Een plint waarin winkels dominant zijn brengt meer mensen op het plein dan een plint waarin horeca dominant is. Naarmate er rondom het plein meer open plint is met functies, dan leidt dat tot meer verschillende verkeersbewegingen over het plein en daarmee tot meer mensen op het plein. Daardoor wordt de levendigheid vergroot.

Toegankelijkheid (X4): toegangen, obstakelvrijheid en parkeermogelijkheden verhogen het aantal mensen op het plein

Een toegankelijk plein met a) veel toegangen, b) een hoge mate van obstakelvrijheid voor voetgangers, fietsers en langzaam gemotoriseerd verkeer (scooters, scootmobielen) en c) een parkeergarage onder het plein met entree op het plein, heeft invloed op het aantal mensen dat zich over het plein beweegt. Er ontstaan namelijk vooral meer verkeersbewegingen door het aantal toegangen en een hoge mate van obstakelvrijheid. De aanwezigheid van een parkeergarage onder het Van Heekplein met een entree op het plein en meerdere bestemmingen in de plint rond het plein, verklaart deels de grotere mate van levendigheid op het Van Heekplein ten opzichte van die op het plein Hof.

Bezoekpotentie (X5): hoe hoger de bezoekpotentie hoe groter de kans op meer levendigheid op het plein

De bezoekpotentie in Enschede is aanzienlijk hoger dan die in Amersfoort. Met name de Duitse bestedingen in het centrum aan niet-dagelijkse goederen dragen bij aan een hogere bezoekpotentie van het centrum. Door de aanwezigheid van veel winkels rond het Van Heekplein en de aanwezigheid van de parkeergarage is het zeer waarschijnlijk dat deze bezoekpotentie effect heeft op de mate van levendigheid op het plein. De bezoekpotentie is daarmee waarschijnlijk een belangrijke variabele die heeft bijgedragen aan de hogere mate van levendigheid op het Van Heekplein.

Conclusie

Uit de cross-case analyse zijn vier variabelen naar voren gekomen die van invloed zijn op de *mate van levendigheid* op de onderzochte pleinen. De *bezoekpotentie* kan van invloed zijn op de mate van levendigheid op het plein, wanneer de het centrum van de stad aantrekkelijk is voor de eigen inwoners, de mensen uit de regio en van de bezoekers van daarbuiten (toeristen). Daarbij moet het plein zelf ook wat te bieden hebben wil de bezoekpotentie van invloed zijn op de mate van levendigheid op het plein. Vooral de aanwezige *functies in de open plint* rond het plein dragen bij aan meer mensen op het plein, met als gevolg meer levendigheid. De *toegankelijkheid* tot het plein, wat zich uit in veel mogelijke verkeersbewegingen, speelt daarin een belangrijke rol.

Aangezien levendigheid op het openbare plein wordt bepaald door het aantal mensen en de verblijfstijd van de mensen, zijn vooral de *zitmogelijkheden* op het plein van belang om de levendigheid door middel van een langere verblijfstijd te verhogen. De variabelen in relatie tot de mate van levendigheid is verbeeld in figuur 6.2.

Figuur 6.2 Vier variabelen die van invloed zijn op de mate van levendigheid op het openbare binnenstadplein

In het onderzoek is niet vastgesteld welke variabele de meeste invloed heeft op de mate van levendigheid op het openbare plein. Wel kan gesteld worden dat de zitmogelijkheden, die bijdragen aan het verhogen van de verblijfsduur op het plein, op de onderzochte pleinen een beperkte bijdrage leveren in de totale mate van levendigheid en de hoeveelheid mensen die zich bewegen over het plein (transitie), meer invloed heeft.

7

CONCLUSIES, BEPERKINGEN EN AANBEVELINGEN

7 Conclusies, beperkingen en aanbevelingen

In de strijd om de consument zetten gemeenten sterk in op het aantrekkelijker maken van de binnenstad. Dat komt niet alleen door de trends in de alsmaar groeiende stad, maar ook door de onderlinge concurrentie tussen steden. Dat aantrekkelijk maken van de binnenstad doen ze om meer bezoekers te trekken, maar ook om ze langer vast te houden met de gedachte dat daardoor ook meer bestedingen in de binnenstad worden gedaan wat goed is voor de lokale economie. Ook het organiseren van evenementen, festivals en speciale markten wordt ingezet om mensen naar de binnenstad te trekken. Een levendige binnenstad is namelijk voor veel mensen ook een aantrekkelijke binnenstad. Evenementen en dergelijke, wat ook gezien kan worden als georganiseerd (commercieel) gebruik van de openbare ruimte, hebben ruimte nodig en die is over het algemeen te vinden op pleinen. Het nadeel van die pleinen is dat wanneer er geen georganiseerd gebruik plaats vindt, het plein vaak koud, leeg en 'dood' is. De vraag die dit oproept is of voorzieningen op en rond het openbare plein levendigheid kunnen bevorderen. De centrale vraag die in dit onderzoek beantwoord wordt is dan ook: ***"Hoe kunnen voorzieningen op en rond openbare binnenstadspaleinen bijdragen aan het vergroten van de levendigheid op het plein"***.

Dit onderzoek is gestart met het in beeld brengen van wat levendigheid in de openbare ruimte betekent, welke voorzieningen op en rond het plein vanuit de literatuur te onderscheiden zijn en welke functies er mogelijk zijn. Daaruit is vervolgens een conceptueel model opgesteld wat de basis is geweest voor het maken van de onderzoeksplanpak. Na de uitvoering van een pilot is de aanpak bijgesteld en vervolgens de operationalisering opgesteld. Aan de hand van verschillende selectiecriteria zijn twee casus geselecteerd die in het empirisch onderzoek zowel kwalitatief als kwantitatief zijn onderzocht. In dit laatste hoofdstuk gaan we in op de beantwoording van de deelvragen, waarna antwoord gegeven kan worden op de centrale vraag. Vervolgens wordt ingegaan op de aanwezige beperkingen van dit onderzoek en aanbevelingen voor mogelijk vervolgonderzoek. Tot slot wordt gereflecteerd op de betekenis van dit onderzoek voor gebiedsontwikkeling in de brede context en voor gemeenten, ontwikkelaars en ondernemers specifiek.

7.1 Conclusies

De beantwoording van de deelvragen en centrale vraag zijn in deze paragraaf beschreven. De deelvragen 1 en 2 zijn beantwoord vanuit het theoretische gedeelte van het onderzoek door middel van literatuuronderzoek. Deelvraag 3 is beantwoord vanuit het empirische gedeelte van het onderzoek.

Deelvraag 1: Welke verschillende functies (vormen van gebruik) van openbare binnenstadspaleinen zijn te onderscheiden?

De deelvraag richt zich op het openbare plein in tijden dat er geen programmering aanwezig is en derhalve niet op geprogrammeerd, vaak commercieel gebruik van het plein. Onder commercieel gebruik van het plein vallen onder andere terrassen van horecagelegenheden. Onder openbaar plein wordt in dit onderzoek verstaan een plein waar ontmoetingen en activiteiten plaats kunnen vinden en rondom het plein plinten (wanden) aanwezig zijn.

Uit verschillende literatuur blijkt dat wanneer je kijkt naar vormen van gebruik in de openbare ruimte, waar een plein een specifiek onderdeel van is, verschillende activiteiten een belangrijke rol spelen zoals weergegeven in tabel 7.1.

Activiteiten op een plein
Lopen/wandelen (rondkijken, bellen, praten, observeren, naar bestemming gaan, transitie)
Stil staan (observeren, eten, bellen, praten, iets moeten doen)
Zitten/liggen (genieten, zonnebaden, eten, lezen, bellen, observeren, rusten, praten)

Tabel 7.1 Verschillende activiteiten (vormen van gebruik) op openbare binnenstadspelen

Deelvraag 2: Aan de hand van welke variabelen kan levendigheid op een binnenstadsplein beïnvloed worden?

Levendigheid op een binnenstadsplein wordt bepaald door het aantal mensen dat op het plein komt en de verblijfstijd van deze mensen. Om activiteiten op en rond het plein mogelijk te maken zijn voorzieningen nodig. De verwachting is dan ook dat de mate van levendigheid op het plein vooral wordt beïnvloed door de voorzieningen op en rond het plein. Daarnaast hebben ook een aantal andere variabelen invloed op de mate van levendigheid op een plein. Zo blijkt dat een plein sociaal moet kunnen functioneren en toegankelijk moet zijn. Dat betekent dat een plein onder andere schoon, heel, veilig, obstakelvrij en makkelijk bereikbaar moet zijn. Een variabele die op een ander schaalniveau invloed heeft is de bezoekpotentie. Deze heeft namelijk betrekking op het centrum van de stad en daarmee een indirecte relatie met levendigheid op het plein, terwijl de andere variabelen een directe relatie hebben met het plein. Wat tot slot ook uit het theoretische deel van het onderzoek naar voren is gekomen, is dat de niet beïnvloedbare klimatologische omstandigheden en de aanwezigheid van fysieke promotie de relatie tussen voorzieningen en levendigheid kunnen beïnvloeden. De variabelen die levendigheid op een binnenstadsplein kunnen beïnvloeden zijn weergegeven in tabel 7.2.

Variabelen die levendigheid kunnen beïnvloeden
Voorzieningen op het plein
Voorzieningen rond het plein
Sociaal functioneren
Toegankelijkheid
Bezoekpotentie
Klimatologische omstandigheden
Fysieke promotie

Tabel 7.2 Variabelen die levendigheid op een binnenstadsplein kunnen beïnvloeden

Met de beantwoording van de twee eerste deelvragen is een conceptueel model tot stand gekomen (zie paragraaf 2.4), waarbij de verschillende variabelen zijn geoperationaliseerd (zie paragraaf 3.2).

Deelvraag 3: Welke factoren spelen in de praktijk een rol in het bijdragen aan levendigheid op openbare binnenstadspelen?

De beantwoording van deze deelvraag heeft voornamelijk plaatsgevonden in het empirische deel van dit onderzoek (hoofdstuk 4, 5 en 6). Uit de cross-case analyse (hoofdstuk 6) van de twee casus blijkt dat er vier factoren zijn die de mate van levendigheid op de onderzochte pleinen beïnvloedt (zie tabel 7.3).

Factoren	Omschrijving
Voorzieningen op het plein	Zitmogelijkheden verhogen de verblijfstijd van mensen op het plein
Voorzieningen rond het plein	Functies in de open plint verhogen het aantal mensen op het plein
Toegankelijkheid	Aantal toegangen, obstakelvrijheid en parkeermogelijkheden verhogen het aantal mensen op het plein
Bezoekpotentie	Hoe hoger de bezoekpotentie in het centrum van de stad, hoe groter de kans op meer levendigheid op het plein in de binnenstad

Tabel 7.3 Factoren uit de praktijk (casestudie) die bijdragen aan levendigheid op plein

Met de beantwoording van de drie deelvragen kan antwoord gegeven worden op de centrale vraag.

Centrale vraag: “Hoe kunnen voorzieningen op en rond openbare binnenstadspaleinen bijdragen aan het vergroten van de levendigheid op het plein?”

Uit het onderzoek is naar voren gekomen dat voorzieningen op en rond het plein een rol spelen in de mate van levendigheid op het plein (deelvraag 3). Het is dus ook mogelijk om door middel van deze voorzieningen invloed uit te oefenen op levendigheid op het plein. Daarbij spelen de andere twee factoren een belangrijke rol.

Voorzieningen op het plein

Voorzieningen op het plein dragen vooral bij aan een langer verblijf van mensen op het plein.

Openbare zitmogelijkheden zijn daarin de belangrijkste voorzieningen. Het kan daarbij gaan om banken en stoeltjes maar ook om verhogingen zoals traptreden en verhoogde groenvakken. Ook een (cultuurhistorisch) object, zoals een fontein, kan voorzien in de zitbehoefte van de bezoeker. Er zijn ook andere verblijfsmogelijkheden die bij kunnen dragen aan een langer verblijf op het plein zoals plekken om te liggen (grasveld, loungebank) of tegen aan te leunen (hekwerken, leuningen, muurtjes). Langer verblijf uit zich vooral in zitten, liggen of leunen. Naarmate het aantal verblijfsmogelijkheden groeit, zal de verblijfstijd langer worden. De verwachting is echter dat dit niet los gezien kan worden van de voorzieningen rond het plein. Deze dragen namelijk bij aan activiteiten op het plein (zie tabel 7.1).

Voorzieningen rond het plein

De voorzieningen rond het plein, in de vorm van functies in open plinten, zorgen ervoor dat mensen over het plein bewegen. Er ontstaan door de functies in de plint verkeersbewegingen over het plein waardoor mensen op het plein zijn en er sprake is van een bepaalde mate van levendigheid. De levendigheid op het openbare plein kan worden vergroot door open plint en functies in de plint, waar mogelijk toe te voegen.

7.2 Beperkingen

Het onderzoek kent een aantal beperkingen die van belang zijn om de resultaten op de juiste waarde in te kunnen schatten. Ook bepalen deze beperkingen mede of de conclusies van dit onderzoek op andere pleinen of andere vormen van openbare ruimte van toepassing kunnen zijn.

Onderzochte pleinen

Het onderzoek richt zich op de mate van levendigheid op openbare binnenstadspaleinen op twee pleinen in twee verschillende steden. Deze twee steden zijn in inwonersaantallen, passantenstromen en binnenstadsprofiel vergelijkbaar. De pleinen verschillen echter op een aantal aspecten. Zo is plein Hof een horeca dominant plein en het Van Heekplein een winkel dominant plein. De resultaten van het onderzoek kunnen ten aanzien van de verschillen in levendigheid niet zonder meer van toepassing worden verklaard op pleinen die niet horeca of winkel dominant zijn. Zo kunnen meer gemengde pleinen een andere mate van levendigheid laten zien dan de onderzochte pleinen.

Observaties van levendigheid op en rond het plein

De observaties zijn allemaal verzorgd door de auteur. Door per plein vaker de observaties uit te voeren is een beter beeld ontstaan over de mate van levendigheid op het plein. Met name de ongestructureerde observaties hebben als beperking dat deze door slechts één persoon zijn uitgevoerd. Zoals ook uit de pilot naar voren kwam zijn in de ochtend en avond levendigheid niet te vergelijken met de middag. Toch zouden observaties in de ochtend en avond informatie kunnen opleveren over het gebruik van de voorzieningen op en rond het plein.

Plein versus deel van het plein

Tijdens het onderzoek is gebleken dat in één case niet het gehele plein gestructureerd kon worden geobserveerd door de technische beperkingen van de camera en positie van de camera. Er is daarom gekozen voor het gestructureerd observeren van een deel van het plein waar voorzieningen aanwezig zijn en een mate van levendigheid (aantallen en verblijf) gemeten kan worden.

Aantal gestructureerde observaties per plein

Er zijn per plein slechts op twee verschillende middagen van de week gestructureerde observaties uitgevoerd. Daardoor kan niets gezegd worden over de gemiddelde mate van levendigheid per week. De gestructureerde observaties hebben slechts op twee momenten in de middag plaatsgevonden, op momenten dat enige levendigheid kon worden verwacht. Dat zegt dus alleen iets over de levendigheid in de vooraf bepaalde tijdsloten. Daarmee is het tijdseffect van de meting op de mate van levendigheid niet uitgesloten.

Foto's in plaats van film

Het maken van foto's in plaats van film heeft een aantal beperkingen. Zo is elke foto een momentopname binnen het tijdslot. Tussen het maken van de foto's in kan van alles gebeuren op het plein. Zo kan een groep het plein oversteken en niet op foto vastgelegd worden. Ook kan het zo zijn dat iemand die op slechts één foto staat wel 1 minuut en 59 seconden op het plein is geweest.

Analyseren van de foto's

Het analyseren van de foto's is door de onderzoeker zelf gedaan. Om foute tellingen zoveel mogelijk te voorkomen is door middel van een steekproef per tijdslot vijf foto's door een derde gecontroleerd op aantal en verblijfstijd. Daarmee is echter niet uitgesloten dat bij het analyseren van de foto's door de onderzoeker fouten zijn gemaakt.

Klimatologische omstandigheden

Gebleken is dat de klimatologische omstandigheden van invloed zijn op de meetmomenten. Om de pleinen met elkaar te kunnen vergelijken hebben alleen bij droog weer en temperaturen van 10 tot 26°C observaties plaatsgevonden. Doordat op de beschikbare dagen in de periode mei en juni veel dagen uitvielen als gevolg van de weersomstandigheden (regen of te lage/hoge temperatuur) zijn minder observaties gedaan dan aanvankelijk de bedoeling was. Het weer is daarnaast net zo voorspelbaar als de mate van levendigheid op het plein. Toch zijn ze ook aan elkaar verbonden. Het kan daarom nog steeds zo zijn dat door de combinaties van temperatuur, wind en bewolking, het weer van invloed is geweest op de resultaten.

Bezoekpotentie in relatie tot levendigheid

De bezoekpotentie heeft betrekking op de stad terwijl de andere variabelen betrekking hebben op het plein. Daarmee is niet een directe relatie met de mate van levendigheid vast te stellen. De bezoekpotentie kan echter wel van grote invloed zijn wanneer de bezoekers aan de stad ook een aanleiding hebben om van het plein gebruik te maken.

Verklaring van de verschillen

De gevonden verschillen tussen de twee pleinen zijn op basis van een eigen systematische meetmethode verklaard. Door de beperkte hoeveelheid data was het niet mogelijk om de verschillen ook statistisch te verklaren.

Culturele verschillen van de bezoeker in relatie tot verblijfstijd op het plein

Zeker wanneer je kijkt naar de wijze van ontmoetingen in de openbare ruimte, dan is de verwachting dat de culturele achtergrond van de bezoeker van invloed is op het gebruik van de voorzieningen die bijdragen aan

ontmoeten. De culturele verschillen van de bezoekers in de verschillende steden kunnen van invloed zijn op de resultaten met betrekking tot met name de verblijfstijd op het plein. In dit onderzoek is daarmee geen rekening gehouden.

7.3 Aanbevelingen

Met de beantwoording van de vragen in dit onderzoek en beschrijving van de beperkingen kan een aantal aanbevelingen worden gedaan voor vervolgonderzoek.

Aanvullende casestudie

In dit onderzoek is gekozen voor twee pleinen die vergelijkbaar zijn in bewonersaantallen, passantenstromen en binnenstadsprofiel (Evers et al. 2015). Bij vervolgonderzoek zou het interessant zijn om ook pleinen in steden te onderzoeken vanuit de overige vier binnenstadsprofielen. Daarmee ontstaat een breder inzicht in de mate van levendigheid in relatie tot de verschillen in binnenstadsprofiel.

Onderzoek naar de mate van invloed van de verschillende voorzieningen op de levendigheid

Het onderzoek geeft geen antwoord op de vraag in welke mate de verschillende voorzieningen bijdragen aan levendigheid op het plein. In een vervolgonderzoek zou deze vraag mogelijk beantwoord kunnen worden.

Uitbreiden van de observatiemethode: dagen en tijdsloten

Binnen de beperkte tijd en beperkingen als gevolg van klimatologische omstandigheden zijn op een beperkt aantal dagen en tijdsloten observaties gedaan. Om het tijdseffect op de mate van levendigheid uit te sluiten, is het uitvoeren van observaties op andere dagen en tijdsloten aan te bevelen.

Film in plaats van foto's

Het maken van foto's om aantallen en verblijf te meten kent een aantal beperkingen. Aanbevolen wordt om vanuit een hoge positie, gedurende langere tijd, door middel van film het gehele plein te observeren en digitaal te analyseren.

Onderzoek naar potentie van levendigheid op pleinen

Aan de hand van de vier factoren: *openbare zitmogelijkheden, functies in de open plint, toegankelijkheid en bezoekpotentie*, is het mogelijk om bij vervolgonderzoek voor een groter sample aan pleinen een indicatie te geven van de potentie op levendigheid. Door de resultaten van deze factoren te verwerken in bijvoorbeeld een sterdiagram, kan in één oogopslag gezien worden hoe groot de potentie is en waar de kansen liggen om levendigheid te vergroten op het plein in situaties dat geen programmering aanwezig is.

Onderzoek naar het effect van pleinmanagement op levendigheid

Openbare pleinen bieden in de binnenstad ruimte om levendigheid te vergroten. De mate waarin dit succesvol is hangt sterk af van het organiserend vermogen van de verschillende actoren. Onderzoek daarnaar kan leiden tot nieuwe inzichten die bij kunnen dragen aan het verhogen van de levendigheid op openbare pleinen.

In kaart brengen van verkeersbewegingen op en rond pleinen

Verkeersbewegingen zijn een belangrijke basis om mensen rond en op het plein te krijgen. Deze bewegingen kunnen van nature aanwezig zijn vanuit bestemmingen buiten het plein of aanwezig zijn door bestemmingen (functies) rond en op het plein. Het gaat dus over doorgaande verkeersstromen en bestemmingsverkeer. Vanuit de verkeerskunde is het zeer gebruikelijk om verkeersstromen in kaart te brengen. Daarbij kan gewerkt worden met simulaties maar ook met verkeerstellingen en verkeersstromenonderzoek. Het in kaart brengen

van verkeersbewegingen op en rond het plein biedt inzicht in de potentie van het plein en kan bijdragen aan het maken van betere keuzes bij het doen van investeringen om de levendigheid op het plein te vergroten.

Onderzoek naar het effect van activiteiten en diversiteit in functies op levendigheid

Activiteiten op en rond het plein ontstaan wanneer de bezoeker met een bepaald doel naar een bestemming komt. Deze bestemming kan gezien worden als functie op of rond het plein. Wanneer er geen functies rond of op het plein zijn, dan zal de levendigheid op het plein zeer gering zijn. Diversiteit in de functies, die ook nog eens verschillende openingstijden hebben, kunnen zorgen voor meer spreiding van meer bezoekers over de dag. Onderzoek naar de activiteiten van de bezoeker om op het plein te zijn, zal meer inzicht geven in de mate waarop diversiteit in functies levendigheid beïnvloedt.

Experimenteel onderzoek naar openbare verblijfsmogelijkheden: vast of flexibel

Levendigheid wordt bepaald door het aantal mensen in combinatie met de verblijfstijd. Om de verblijfstijd te kunnen vergroten moeten er verblijfsmogelijkheden rond en/of op het plein aanwezig zijn. Een combinatie van zowel commerciële als niet commerciële verblijfsmogelijkheden is daarbij goed mogelijk. Verblijfsmogelijkheden zijn vooral objecten waarop men (enigszins comfortabel) kan zitten, tegenaan kan leunen of op kan liggen. De mate van gebruik van deze mogelijkheden wordt mogelijk bepaald door de flexibiliteit van de voorziening. De verwachting is dat bij het gebruik van flexibele zitmogelijkheden, die de gebruiker zelf kan verplaatsen, er meer groepen gebruik van zullen maken om elkaar te ontmoeten (sociaal functioneren). Een mogelijk experimenteel onderzoek naar het gebruik van zowel vaste als flexibele openbare zitmogelijkheden kan leiden tot meer inzicht in gedrag van mensen en het gebruik van zitvoorzieningen in de openbare ruimte.

7.4 Reflectie

Het onderzoek heeft zich specifiek gericht op de relatie tussen voorzieningen op en rond het plein en de mate van levendigheid op openbare binnenstadspaleinen. Voorzieningen, en in het bijzonder zitmogelijkheden, dragen (in beperkte mate) bij aan het vergroten van levendigheid en in het bijzonder op het verhogen van de verblijfstijd op het plein. Betekent dit nu dat gemeenten maar zoveel mogelijk banken moet aanbrengen om meer mensen langer op het plein te krijgen en te houden? Het aanbrengen van zitmogelijkheden zoals banken, traptreden, verhogingen en dergelijke staat op gespannen voet met de open ruimte die nodig is om markten, evenementen en festivals op het plein te organiseren. Ook losse stoeltjes en tafeltjes, zoals je onder andere ziet in Bryant Park NYC of Parijs, kunnen niet zonder een goede beheerorganisatie. Levendigheid krijg je echter niet door alleen maar zitmogelijkheden aan te bieden. Het aanbrengen van een paar bankjes op een plein met gesloten plinten zal niet direct leiden tot een levendig plein. De kans is in die situatie groter dat een bepaalde groep het plein gaan claimen en het een 'hangplek' wordt. Het onderzoek laat zien dat de combinatie van *functies in de open plinten, toegankelijkheid en zitmogelijkheden rond en op het plein* bepalend zijn voor de mate van levendigheid op het plein. De *bezoekpotentie* wordt van invloed wanneer het plein in de binnenstad en de functies in de plinten van het plein aan de bezoeker iets te bieden heeft.

Bezoekpotentie, functies, toegankelijkheid en verblijfsmogelijkheden in de openbare ruimte

Wanneer het vergroten van levendigheid in de openbare ruimte gewenst is, dan is het raadzaam om onderzoek te doen naar de bezoekpotentie, verschillende functies in en rond het gebied, de toegankelijkheid van de ruimte en de verblijfsmogelijkheden in die ruimte. Functies leiden namelijk tot bestemmingen van de bezoeker, toegankelijkheid versterkt het aantal verkeersbewegingen en verblijfsmogelijkheden dragen bij aan een langer verblijf. Dit inzicht, wat uit dit onderzoek naar levendigheid op openbare binnenstadspaleinen naar voren is gekomen, is ook toepasbaar in andere openbare ruimten waar levendigheid het thema is. Dat betekent bijvoorbeeld dat, wanneer in gebiedsontwikkelingen openbare ruimte wordt gerealiseerd om ontmoeten

mogelijk te maken en levendigheid te stimuleren, de potentie van het gebied op basis van de inzichten onderzocht kan worden en mogelijk tot bijstelling van de plannen en ontwerpen kan leiden.

"Met aandacht voor functies, toegankelijkheid, verblijfsmogelijkheden en bezoekpotentie, kan elke ruimte een levendige ruimte zijn."

Roland Klarenbeek

De betekenis van het onderzoek voor gemeenten, ontwikkelaars en ondernemers

Voor gemeenten die ingrepen willen doen in de openbare ruimte om de stad aantrekkelijker te maken voor de consument, is het hebben van inzicht in de huidige en potentiële verkeersbewegingen, aanwezige en potentiële functies en verblijfsmogelijkheden van groot belang. Met dit inzicht kunnen betere keuzes, plannen en ontwerpen gemaakt worden. Met het resultaat van dit onderzoek kunnen ook eventuele verwachtingen op het gebied van de maakbaarheid van levendigheid worden bijgesteld.

De mate van levendigheid in de openbare ruimte kan, voor geïnteresseerden in vastgoed rond die openbare ruimte, bepalend zijn voor de keuze die gemaakt wordt. Zo zullen winkels graag gesitueerd zijn op plekken waar de mate van levendigheid hoog is. Ook sommige bewoners houden van levendigheid in de omgeving. Wanneer de vastgoedontwikkelaar inzicht heeft in (de potentie van) de mate van levendigheid in de omgeving van zijn ontwikkeling, dan kan hij daarop inspelen en mogelijk zelfs de verhuur- en verkoopprijzen daarop afstemmen.

Ondernemers hebben behoefte aan zoveel mogelijk potentiële klanten en bij voorkeur aan klanten die wat langer in de winkel willen blijven. De aanwezigheid van mensen in de straat is dan ook belangrijk waarbij het niet gaat om verkeersbewegingen *langs* de winkel, maar om *zicht op* de winkel om invloed uit te oefenen op de potentiële bestemming van de mensen. Je ziet het in de praktijk regelmatig: de mannen staan buiten tegen de gevel te wachten op de vrouw die binnen aan het winkelen is en als het erg lang duurt gaat hij even binnenkijken. De aanwezigheid van verblijfsmogelijkheden in de nabijheid van die winkel biedt niet alleen deze mannen een plek als soort '*wachtverzachter*' maar ook andere bezoekers van de stad een plek om te zitten, rond te kijken en een keuze te maken voor de volgende (winkel)bestemming.

Inzicht in de functies, toegankelijkheid, verblijfsmogelijkheden en bezoekpotentie, in en rond de openbare ruimte, is voor gemeenten, ontwikkelaars en ondernemers van groot belang om succesvol te zijn in het vergroten van de levendigheid in die ruimte.

Het onderzoek laat ook zien dat veelvuldig en systematisch observeren in de openbare ruimte kan leiden tot (nieuwe) inzichten die van belang kunnen zijn voor het maken van plannen en ontwerpen. Mijn oproep is dan ook om vaker systematisch naar de openbare ruimte te kijken, deze waar mogelijk kwantitatief en kwalitatief te analyseren en op basis daarvan tot betere plannen te komen. Ik ben ervan overtuigd dat dit van meerwaarde is voor elke gebiedsontwikkeling.

LITERATUUR

Literatuur

- Andereck, K.L. et al., 2005. Residents' perceptions of community tourism impacts. *Annals of Tourism Research*, 32(4), pp.1056–1076.
- Andreu, L. et al., 2006. How does the perceived retail environment influence consumers' emotional experience? Evidence from two retail settings. *The International Review of Retail, Distribution and Consumer Research*, 16(April 2015), pp.559–578.
- Appleyard, D., 1980. Livable Streets: Protected Neighborhoods? *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 451(1), pp.106–117.
- Blöbaum, A. & Hunecke, M., 2005. Perceived Danger in Urban Public Space. The impacts of physical features and personal factors. *Environment and Behavior*, 37(4), pp.465–486.
- Boonstra, N. & Ham, M., 2010. Overlast op het plein. Over de architectuur van de openbare ruimte. *Justitiële Verkenningen*, 36(5), pp.80–89.
- Boonstra, N., Hermens, N. & Bakker, I., 2010. *De Publieke waarde van Pleinen*, Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.
- Braun, E. & Witte, J.-J., 2013. Tourist satisfaction and expenditure in the Netherlands. *Erasmus University Rotterdam*.
- Burgers, J. et al., 2012. *Levendige en veilige openbare ruimte* NUR: 740., Den Haag: Nicis Institute | Platform31.
- De Vries, B., 1990. *Pleinen van Nederland: een typologische analyse van het Nederlandse stadsplein*, Utrecht: Stichting Matrijs.
- Engbersen, R. & Voogd, K., 2008. *Het levende plein*, Rotterdam: Sociaal Platform Rotterdam.
- Evers, D., Tennekens, J. & Van Dongen, F., 2015. *De veerkrachtige binnenstad, Beleidsstudie* E. Buitelaar, ed., Den Haag: PBL (Planbureau voor de Leefomgeving).
- Francis, J. et al., 2012. Creating sense of community: The role of public space. *Journal of Environmental Psychology*, 32(4), pp.401–409.
- Gehl, J., 1989. A Changing Street Life in a Changing Society. *Places Journal*, (Places, 6(1)), pp.8–17.
- Gehl, J., 2010. *Cities for People*, Island Press, Washington.
- Gehl, J. & Gemzoe, L., 2001. *New City Spaces*, Copenhagen: Danish Architectural Press.
- Gehl, J., Kaefer, L.J. & Reigstad, S., 2006. Close encounters with buildings. *Urban Design International*, 11(1), pp.29–47.
- Gehl, J. & Svarre, B., 2013. *How to Study Public Live*, Washington | Covelo | London: Island Press Washington / The Center for Resource Economics.
- Glaeser, E., 2012. *Triumph of the City* First Edit., London: Pan Books, London.
- Gursoy, D., Kim, K. & Uysal, M., 2004. Perceived impacts of festivals and special events by organizers: An extension and validation. *Tourism Management*, 25(2), pp.171–181.

- Hall, C.M., 2006. Urban entrepreneurship, corporate interests and sports mega-events: The thin policies of competitiveness within the hard outcomes of neoliberalism. *Sociological Review*, 54(SUPPL. 2), pp.59–70.
- Hallsworth, A. et al., 2015. Markets Matter market effect. *Institute of Place Management*, pp.1–37.
- Health and Safety Executive, 2007. *The event safety guide. A Guide to Health, Safety and Welfare at Music and Similar Events 2nd* second edi., Richmond.
- I&O Research, 2015. *KSO 2015, Kijken, kijken naar kopen rapport enschede*, Enschede.
- I&O Research, 2016. *KSO Randstad Koopstromen 2016; Aankooplocatie Centrum Amersfoort*, Enschede.
- Jacobs, J., 1961. *The Death and Life of Great America Cities*, New York: Vintage Books, Random House, Inc., Newe York.
- Jick, T.D., 1979. Mixing Qualitative and Quantitative Methods : Triangulation in Action. *Administrative Science Quarterly*, 24(4), pp.602–611.
- Johansson, R., 2003. Case Study Methodology. *International Conference on Methodologies in Housing Research*.
- Karssenbergh, H. et al. eds., 2016. *The City at Eye Level Extended version Second.*, Delft: Eburon Academic Publishers, Delft, the Netherlands.
- Karssenbergh, H. & Laven, J., 2012. The city at eye level. *The city at eye level*, pp.10–21.
- Kenniscentrum Evenementenveiligheid, 2017. Het maximale (veilige) aantal personen per vierkante meter. Available at: <http://www.kcev.nl/het-maximale-veilige-aantal-personen-per-vierkante-meter/> [Accessed June 28, 2017].
- Kontent Structures, 2017. Tentmaat berekenmachine. Available at: <http://tentenverhuur.nl/kontent-kennisbank/tentmaat-berekenmachine/> [Accessed June 28, 2017].
- Kuik, F. & Rietveld, P., 2013. *De waarde van openbare ruimte*, Amsterdam.
- Lanting, R.-E., 2016. Den Haag zet hoog in op aantrekkelijke pleinen. *Straatbeeld.nl*. Available at: <https://www.straatbeeld.nl/nieuws/281216/den-haag-zet-hoog-in-op-aantrekkelijke-pleinen> [Accessed February 11, 2017].
- Leier, M., 2004. *100 Mooiste pleinen van de wereld* O. Behrends, ed., Hamburg: HVK Hamburger Verlagskontor GmbH, Hamburg, Duitsland.
- Lynch, K., 1960. *The Image of the City*, Cambridge, Massachusetts: The MIT Press.
- Marlet, G., 2016. De opkomst van de oude stad 1. In *TPEdigitaal 2016*. pp. 75–88.
- Marlet, G. et al., 2015. De triomf van de monumentale stad. *Real Estate Research Quarterly*, pp.33–42.
- Mehta, V., 2007. Lively Streets: Determining Environmental Characteristics to Support Social Behavior. *Journal of Planning Education and Research*, 27(2), pp.165–187.
- Mules, T.J. & Faulkner, B., 1996. An economic perspective on special events. *Tourism economics : the business and finance of tourism and recreation* ; 2.1996, 2, 107-117, 2(2), pp.107–117.
- Nooij, M. de & Horsselenberg, P., 2015. De brede economische waarde van (sport) evenementen. *B&G*, pp.25–28.

- OKRA Landschapsarchitecten, 2001. *Van Heekplein Enschede. Definitief ontwerp openbare ruimte oost.*, Utrecht.
- Ossokina, L. et al., 2016. *CPB Policy Brief; Winkelleegstand na de crisis, De vastgoedmarkt reageert marktconform. Overheidsingrijpen is soms nodig.*, Den Haag.
- PBL, 2016. Leegstand van winkels 20015-2016. Available at: <http://www.pbl.nl/infographic/leegstand-van-winkels-2005-2016#gemnr=0&year=2016&type=winkels> [Accessed February 11, 2017].
- Peteri, W.B., 1913. *Proefschrift: Overheidsbemoeiingen met Stedebouw tot aan den Vrede van Munster.* Technische Hoogeschool te Delft.
- Project for Public Spaces, 2016a. *Making your Market a Dynamic Community Place*, New York.
- Project for Public Spaces, 2017. Measuring the Impact of Public Markets and Farmers Markets on Local Economies. *website PPS*. Available at: <https://www.pps.org/reference/measuring-the-impact-of-public-markets-and-farmers-markets-on-local-economies/> [Accessed March 18, 2017].
- Project for Public Spaces, 2016b. Project for Public Spaces. *website PPS*. Available at: <http://www.pps.org/> [Accessed April 5, 2017].
- Quinn, B., 2005. Arts Festivals and the City. *Urban Studies*, 42(5–6), pp.927–943.
- Richards, G. & Wilson, J., 2004. The impact of cultural events on City Image: Rotterdam cultural capital of Europe 2001. *Urban Studies*, 45(1), pp.1931–1951.
- Ross, C.E., Mirowsky, J. & Pribesh, S., 2016. Powerlessness and the Amplification of Threat: Neighborhood Disadvantage, Disorder, and Mistrust. *American Sociological Review*, 66(4), pp.568–591.
- Sadler, R.C., Clark, M.A.R. & Gilliland, J.A., 2013. An economic impact comparative analysis of farmers' markets in Michigan and Ontario Old East Village Business Improvement Association. *Journal of Agriculture, Food Systems, and Community Development*, 3(33), pp.61–81.
- Saunders, M., Lewis, P. & Thornhill, A., 2003. *Research Methods for Business Students* Third edit., London: Pearson Education Limited, Essex England.
- Scholte, A., Van de Wiel, E. & Seker, H., 2017. *Binnenstadsmonitor Enschede 2016*, Enschede.
- Staeheli, L.A. & Mitchell, D., 2007. Locating the public in research and practice. *Progress in Human Geography*, 31(6), pp.792–811.
- Thompson, C.W., 2002. Urban open space in the 21st century. *Landscape and Urban Planning*, 60(2), pp.59–72.
- UNESCO, 2009. *Festival statistics: Key concepts and current practices*, Montreal: UNESCO Institute for Statistics.
- Valentine, G., 1989. The geography of women' s fear. *Area*, 21(4), pp.385–390.
- Van den Berg, L., Van der Meer, J. & Otgaar, A., 2000. The attractive city. *Catalyst for Economic Development and Social Revitalisation*, Euricur.
- Van Duijn, M. & Rouwendal, J., 2012. Cultural Heritage and the Location Choice of Dutch Household in a Residential Sorting Model. *Journal of Economic Geography*, 13(3), pp.473–500.
- Van Loon, J., 2011. *Convivial Plazas for the Urban Elite, Afstudeerscriptie*. University of Amsterdam.

- Van Loon, J., 2014. Levendige elitepleinen, doodse samenleving? *Rooilijn*, 47(5), pp.369–375.
- Van Melik, R., 2008. *Changing Public Space: The Recent Redevelopment of Dutch City Squares*. Proefschrift. Universiteit Utrecht.
- Van Melik, R., 2010. Veiligheid op Nederlandse stadspaleinen. *Rooilijn Jg. 43/Nr. 2*.
- Van Melik, R., Van Aalst, I. & Van Weesep, J., 2007. Fear and Fantasy in the Public Domain: The Development of Secured and Themed Urban Space. *Journal of urban design*, 12(1), pp.25–42.
- Van Melik, R. & Lawton, P., 2011. The Role of Public Space in Urban Renewal Strategies in Rotterdam and Dublin. , 26(5), pp.513–530.
- Van Tellingen, H. & Romijn, R., 2013. Het Primark-effect extra bezoekers en extra bestedingen. *SCN*, pp.22–25.
- Van Tulder, R., 2012. *Skill Sheets. An Integrated Approach to Research, Study and Management* Second edi., Amsterdam: Pearson Benelux bv.
- Whyte, W.H., 2001. *The social life of small urban spaces* 3rd ed., Project for Public Spaces.
- Witman, B. & Haan, H. de, 2010. *Amsterdamse Pleinen* E. Brinkman, ed., Valiz, Amsterdam.
- Yan, W. & Forsyth, D.A., 2005. *Learning the behavior of users in a public space through video tracking*, Berkeley.
- Yang, D.B., Héctor H. González-Banos & Guibas, L.J., 2003. Counting People in Crowds with a Real-Time Network of Simple Image Sensors. *Ninth IEEE International Conference on Computer Vision*, (ICCV).
- Yin, R.K., 2014. *Case study research: Design and methods* 5e Edition., Los Angeles/ Londen/ New Delhi/ Singapore/ Washington: Sage Publications.
- Zucker, P., 1959. Town and Square: From the Agora to the Village Green. In New York, pp. 74–85.
- Zurko, E.R. de, 1960. Review: Town and Squares: From the Agora to the Village Green by Paul Zucker. *The Journal of Aesthetics and Art Criticism*, Vol. 19(No. 1), pp.103–104.

BIJLAGEN

Bijlage 1 Overzicht Onafhankelijke Variabelen

Per onafhankelijke variabele is bepaald op welke eenheid gemeten is, wat de bron is en welke meetmethode is gebruikt.

Var.	Omschrijving	Eenheid	Bron	Meetmethode
	Omtrek plein	m	G	GBKN
	Oppervlakte plein	m ²	G	GBKN
	Voorzieningen op het plein			
X1a	Cult.hist. objecten op het plein	n	L	Tellen
X1b	Openbare zitmogelijkheden	n	L	Tellen (n stoelen + m zitmogelijkheid/0,90)
X1c	Vormen actieve gebruikers	n	G/OO/GO	Aantal vergunningen en tellen
X1d	Vormen georganiseerd gebruik	n	G/OO/GO	Aantal vergunningen en tellen
X1e	Commerciële kiosk	n	G/L	Aantal vergunningen en tellen
	Voorzieningen rond het plein			
X2a	Monumenten rond plein	n	G/L	Monumentenlijst en tellen
X2b	Cult.hist. gebouwen rond plein	n	L	Lijst gemeente en tellen
X2c	Openbare zitmogelijkheden	n	L	Tellen (n stoelen + m zitmogelijkheid/0,90)
X2d	Open plint	m	L	Metten
X2e	Functionies in plint	Klassen	L	Metten en rekenen
	Sociaal functioneren			
X3a	Vrijwel geen vuil/restafval/schade	1-10	OO	Enquête bij 40 bezoekers
X3b	Vorm van sociale controle mogelijk	1/0	L	Waarnemen
X3c	Afwezigheid geclaimde ruimte	1/0	L/OO/GO	Waarnemen
	Toegankelijkheid			
X4a	Toegangen	Klassen	L	Tellen
X4b	Verhouding verkeersdeelnemers	Klassen	L	Waarnemen
X4c	Obstakelvrijheid	1-10	L	Enquête bij 40 bezoekers
X4d	Aanwezigheid parkeermogelijkh.	Klassen	I/L	Metten
	Bezoekpotentie			
X5a	Geregistreerde inwoners stad	n	G/I	Beschikbare data
X5b	Bestedingen eigen inwoners	n	G/I/KSO	Beschikbare data
X5c	Bestedingen regio	n	G/I/KSO	Beschikbare data
X5d	Bestedingen toeristen	n	G/I/KSO	Beschikbare data
	Klimatologische omstandigheden			
X6a	Schadumplekken	%	L	Oppervlakte kruin bomen.
	Fysieke promotie			
X7a	Bewegwijzering op plein	1/0	L	Waarnemen 1=aanwezig, 0=afwezig
X7b	Bewegwijzering naar plein	1/0	L	Idem
X7c	VVV op of rond plein	1/0	L	Idem
X7d	Informatie op of rond plein	1/0	L	Idem

G = Gemeente

I = Internet

KSO = Koopstroomonderzoek

L = Locatiebezoek

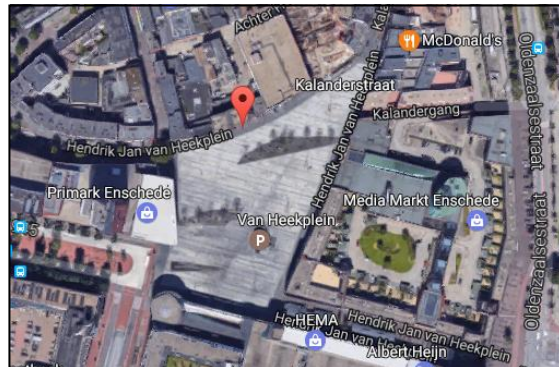
OO = Ongestructureerde Observatie

GO = Gestructureerde Observatie

Bijlage 2 Format meetoverzicht onafhankelijke variabelen

Omschrijving	
Stad	
Pleinnaam	
Datum bezoek	
Tijdstip bezoek	
Weersomstandigheden	

Topografische ligging (kaart) en luchtfoto

Var.	Omschrijving	Waarde	Eenheid	Opmerkingen
	Omtrek plein		m	
	Oppervlakte plein		m ²	
	Oppervlakte observatie		m ²	
	Voorzieningen op het plein			
X1a	Cult.hist. objecten op het plein		n	
X1b	Openbare zitmogelijkheden		n	
X1c	Vormen actieve gebruikers		n	
X1d	Vormen georganiseerd gebruik		n	
X1e	Commerciële kiosk		n	
	Voorzieningen rond het plein			
X2a	Monumenten rond plein		n	
X2b	Cult.hist. gebouwen rond plein		n	
X2c	Openbare zitmogelijkheden		n	
X2d	Open plint		m	
X2e	Functie horeca in plint		m	
	Functie winkels in plint		m	
	Functie cultureel in plint		m	
	Functie openbaar in plint		m	
	Sociaal functioneren			
X3a	Vrijwel geen vuil/restafval/schade		1-10	
X3b	Vorm van sociale controle mogelijk		1/0	
X3c	Afwezigheid geclaimde ruimte		1/0	
	Toegankelijkheid			
X4a	Aantal toegangen		n	
X4b	Voetgangerspercentage		%	
	Fietspercentage		%	
	Scooter/brommerpercentage		%	
	Bevoorradingsverkeer		%	
X4c	Obstakelvrijheid		1-10	
X4d	Afstand tot parkeervoorziening (auto)		m	
	Bezoekpotentie			
X5a	Geregistreerde inwoners stad		n	
X5b	Bestedingen eigen inwoners		€	

Var.	Omschrijving	Waarde	Eenheid	Opmerkingen
X5c	Bestedingen regio		€	
X5d	Bestedingen toeristen		€	
	Klimatologische omstandigheden			
X6a	Schadumplekken		m ²	
	Fysieke promotie			
X7a	Bewegwijzering op plein		1/0	
X7b	Bewegwijzering naar plein		1/0	
X7c	VVV op of rond plein		1/0	
X7d	Informatie op of rond plein		1/0	

Opmerkingen ongestructureerde observaties

Bijlage 3 Observatieplan

Uitgangspunten gestructureerde observaties

1. Elk plein minimaal 3 verschillende middagen observeren.
2. Niet observeren tijdens markt, evenement of festival.
3. Niet observeren op dagen aansluitend op vakantieperiode.
4. Niet observeren in vakantieperiode (Nederlands, Duits, Belgisch).
5. Observatietijden: tussen 12:00 en 16:00 uur.
6. Observatie-interval: 2 maal een tijdslot van 30 minuten: 12:30-13:00 en 15:30-16:00 uur.
7. Voorwaarde observatie: buitentemperatuur tussen 10 en 26°C, droog en vrijwel geen wind en bewolking.
8. Observatieperiode: tussen 1 mei en 1 juli 2017.

Observatiedata Amersfoort, Hof

Weeknr.	Di	Wo	Do	Vr	Za	Zo
18					6-5	7-5
19	9-5	10-5	11-5	12-5	13-5	14-5
20	16-5	17-5	18-5	19-5	20-5	21-5
21	23-5	24-5	25-5	26-5	27-5	28-5
22	30-5	31-5	1-6	2-6	3-6	4-6
23	6-6	7-6	8-6	9-6	10-6	11-6
24	13-6	14-6	15-6	16-6	17-6	18-6

Observatiedagen

Marktdagen: vr 8-13 uur, za 9-17 uur

Hemelvaartdag: do 25 mei en dag na hemelvaart: vrijdag 26 mei

Pinksteren: zo 4 juni

7-5: (datum vet) Koopzondagen: elke zondag van de maand

Observatiedata Enschede, Van Heekplein

Weeknr.	Di	Wo	Do	Vr	Za	Zo
18					6-5	7-5
19	9-5	10-5	11-5	12-5	13-5	14-5
20	16-5	17-5	18-5	19-5	20-5	21-5
21	23-5	24-5	25-5	26-5	27-5	28-5
22	30-5	31-5	1-6	2-6	3-6	4-6
23	6-6	7-6	8-6	9-6	10-6	11-6
24	13-6	14-6	15-6	16-6	17-6	18-6
25	20-6	21-6	22-6	23-6	24-6	25-6

Observatiedagen

Marktdagen: di 8-17 uur, za 8-17 uur, zo 12-17 uur

Hemelvaartdag: do 25 mei en dag na hemelvaart: vrijdag 26 mei

Pinksteren: zo 4 juni

7-5: Koopzondagen: 1^e en laatste zondag van de maand

Camerapositie

- Plein Hof Amersfoort: Restaurant Alberts eten & drinken, Hof 5, 3811 CJ Amersfoort, 1^e etage vanuit linker raam.
- Van Heekplein Enschede: ter plaatse van de entree van de parkeergarage, statief op verhoogde rand aan rechterkant van de linker stalen kolom (gezien vanaf het plein). Camera gericht naar het noorden.

Te meten variabelen tijdens observaties

Var.	Omschrijving	Eenheid	Meetmethode
X1c	Vormen actieve gebruikers	n	Observatie/foto
X1d	Vormen georganiseerd gebruik	n	Observatie/foto
X2a	Vrijwel geen vuil/restafval/schade	1/0	Observatie
X2c	Afwezigheid geclaimde ruimte	1/0	Observatie/foto
X6a	Schadumplekken	m ²	Observatie/foto
Y1a	Mensen individueel		Tellen (foto)
Y1b	Mensen in groepen >2		Tellen (foto)
Y2	Verblijfsduur		Metten (Foto)

Meetmethode

De hiervoor beschreven observatietijdenmatrix is gebaseerd op het maken van foto's tijdens het betreffende tijdslot en het analoog analyseren van de beelden. Voor het vaststellen van de verblijfsduur wordt onder andere gewerkt met een klassenindeling. Door elke minuut een foto te maken gedurende het tijdslot kan a) het aantal mensen op het plein geteld worden en b) vastgesteld worden hoeveel mensen langer dan één minuut op het plein staand of zittend verblijven.

Verblijf	Verblijfstijd
<i>Matig levendig</i>	<i>1 minuut tot 5 minuten</i>
<i>Levendig</i>	<i>5 minuten tot 10 minuten</i>
<i>Sterk levendig</i>	<i>10 minuten tot 15 minuten</i>
<i>Zeer levendig</i>	<i>15 minuten en langer</i>

Aantal foto's

	Tijdslot	Foto's n	Dagen n	Pleinen n	Totaal foto's
1	12:30-13:00	31	3	2	186
2	15:30-16:00	31	3	2	186
	Foto's	62/dag	186/plein		372

Alle foto's zijn uitgeprint waarna per foto de aanwezige mensen zijn aangetekend en verwerkt in Excel. Het tellen van het aantal mensen (zowel individuele als in groepen van 2 of meer) heeft per foto plaatsgevonden. Daarmee is per tijdslot elke minuut vastgesteld hoeveel mensen er op het plein zijn. Bij het analyseren van de foto's is zowel gebruik gemaakt van de uitgeprinte foto's op A3 formaat als van de digitale foto's waarop per foto ingezoomd kan worden om bij twijfel het aantal mensen beter te kunnen bepalen. Dit kan voorkomen in situaties waar mensen voor andere mensen staan of zitten of obstakels tijdelijk het zicht op mensen deels belemmeren. Mensen worden alleen meegenomen in de telling wanneer uit het beeldmateriaal duidelijk wordt dat ze er zijn of hadden moeten zijn (door aanwezigheid om meerdere foto's).

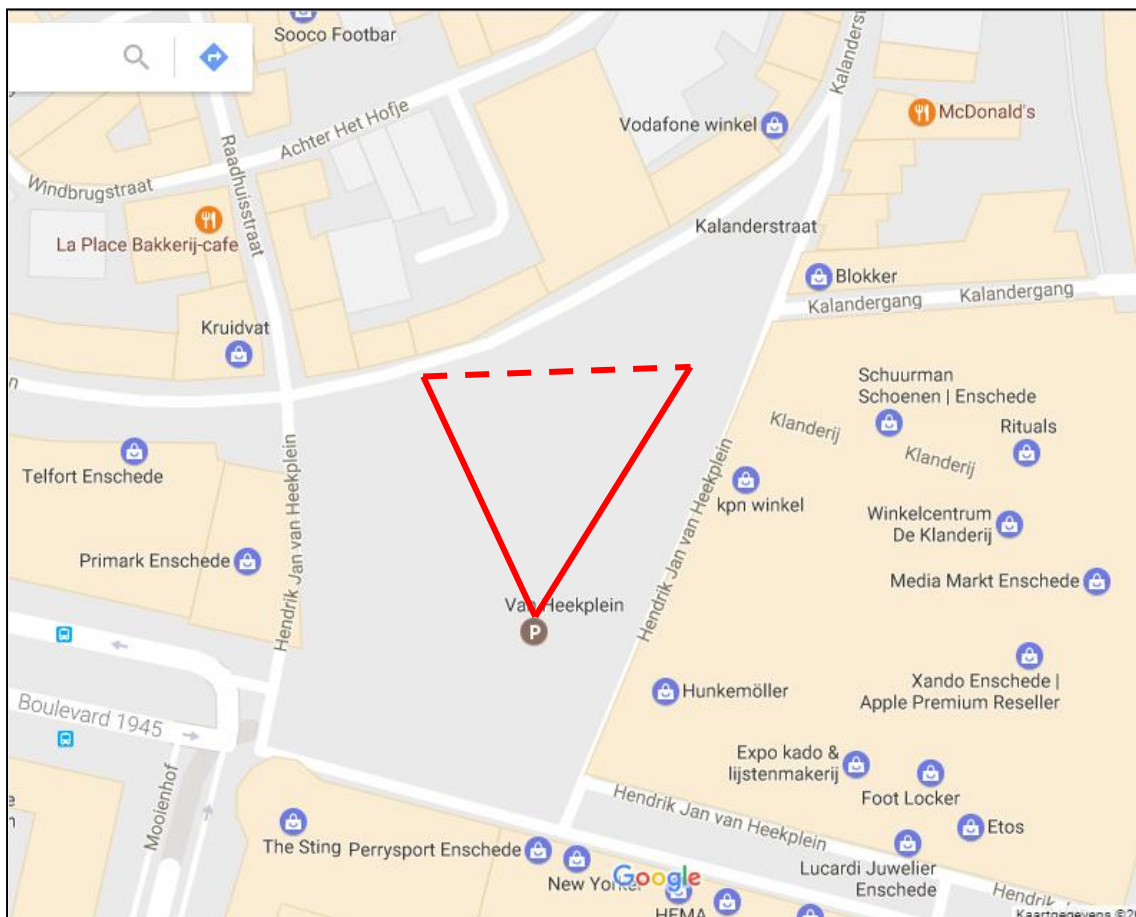
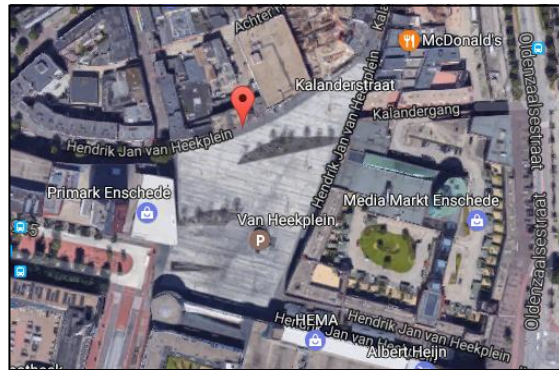
Om de verblijfstijd vast te stellen is als volgt gewerkt:

1. Per foto is bekeken of personen ook op volgende foto's aanwezig zijn.
2. Per persoon is vastgesteld op hoeveel achtereenvolgende foto's zij voorkomen waarmee de verblijfstijd is bepaald.
3. In Excel is bij de laatste foto waarop de betreffende persoon of personen voorkomen aangegeven wat de verblijfstijd is, om hoeveel mensen het gaat en hoeveel minuten ze totaal op het plein zijn geweest.
4. In het geval dat de persoon of personen door een obstakel (bijvoorbeeld een ander persoon) niet op een bepaalde foto zichtbaar is maar wel op voorgaande en volgende foto, dan wordt deze wel meegeteld in de verblijfstijd en aantal.

Bijlage 4 Format observatieresultaat

Omschrijving	
Stad	
Pleinnaam	

Topografische ligging (kaart) met pleingrens

Observatiedag 1

Omschrijving	Meting 1	Meting 2
Datum		
Temperatuur		
Neerslag		
Wind		
Bewolking		
UV-Index		

Meting	Tijdslot	X1d	X1e	X2c		n ind	n groep	n 1-5	n 5-10	n 10-15	n 15->
1	12:30-13:00										
2	15:30-16:00										

Observatiedag 2

Omschrijving	Meting 1	Meting 2
Datum		
Temperatuur		
Neerslag		
Wind		
Bewolking		
UV-Index		

Meting	Tijdslot	X1d	X1e	X2c		n ind	n groep	n 1-5	n 5-10	n 10-15	n 15->
1	12:30-13:00										
2	15:30-16:00										

Observatiedag 3

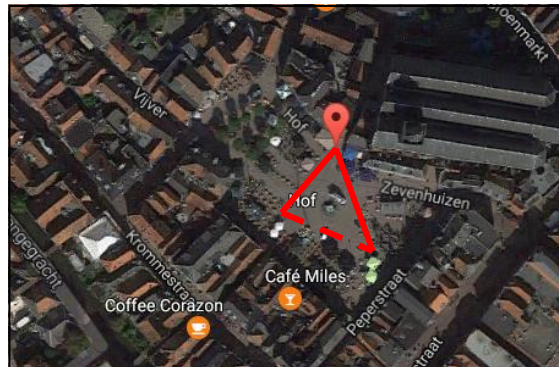
Omschrijving	Meting 1	Meting 2
Datum		
Temperatuur		
Neerslag		
Wind		
Bewolking		
UV-Index		

Meting	Tijdslot	X1d	X1e	X2c		n ind	n groep	n 1-5	n 5-10	n 10-15	n 15->
1	12:30-13:00										
2	15:30-16:00										

Bijlage 5 Resultaat onafhankelijke variabelen plein Hof

Omschrijving	
Stad	Amersfoort
Pleinnaam	Hof
Datum bezoek	7-5-17
Tijdstip bezoek	11:00-16:30 uur

Topografische ligging (kaart) en luchtfoto

Var.	Omschrijving	Waarde	Eenheid	Opmerkingen
	Omtrek plein	274	m	
	Oppervlakte plein	3.050	m ²	Totaal
	Oppervlakte observatie	600	m ²	Openbaar
	Voorzieningen op het plein			
X1a	Cult.hist. objecten op het plein	1	n	Fontein midden op plein
X1b	Openbare zitmogelijkheden	25	n	5x5 rondom fontein op verhoging
X1c	Vormen actieve gebruikers	0	n	
X1d	Vormen georganiseerd gebruik	0	n	
X1e	Commerciële kiosk	0	n	
	Voorzieningen rond het plein			
X2a	Monumenten rond plein	20	n	Rijksmonumenten
X2b	Cult.hist. gebouwen rond plein	1	n	Gemeentelijk monument. Overig beeldbepalend
X2c	Openbare zitmogelijkheden	0	n	Stoel + m /0,90
X2d	Open plint	252	m	
X2e	Functie horeca in plint	187	m	>75% horeca
	Functie winkels in plint	4	m	Kleding reparatie
	Functie cultureel in plint	5	m	Entree kerk
	Functie openbaar in plint	0	m	
	Sociaal functioneren			
X3a	Vrijwel geen vuil/restafval/schade	8,4	1-10	Totaal 40 waarderingen
X3b	Vorm van sociale controle mogelijk	1	1/0	
X3c	Afwezigheid geclaimde ruimte	1	1/0	
	Toegankelijkheid			
X4a	Aantal toegangen	7	n	
X4b	Voetgangerspercentage	95	%	
	Fietspercentage	4	%	
	Scooter/brommerpercentage	0	%	
	Bevoorradingsverkeer	1	%	
X4c	Obstakelvrijheid	8,325	1-10	Totaal 40 waarderingen
X4d	Afstand tot parkeervoorziening (auto)	400	m	
	Bezoekpotentie			
X5a	Geregistreerde inwoners stad	153.602	n	CBS 1-1-2016
X5b	Bestedingen eigen inwoners	119,0	milj €	KSO 2016
X5c	Bestedingen regio	83,7	milj €	KSO 2016

Var.	Omschrijving	Waarde	Eenheid	Opmerkingen
X5d	Bestedingen toeristen	5,5	milj €	KSO 2016
	Klimatologische omstandigheden			
X6a	Schadumplekken	112.50	m ²	9 bomen diam. 4 m (commercieel terras)
	Fysieke promotie			
X7a	Bewegwijzering op plein	0	1/0	
X7b	Bewegwijzering naar plein	1	1/0	
X7c	VVV op of rond plein	0	1/0	
X7d	Informatie op of rond plein	0	1/0	

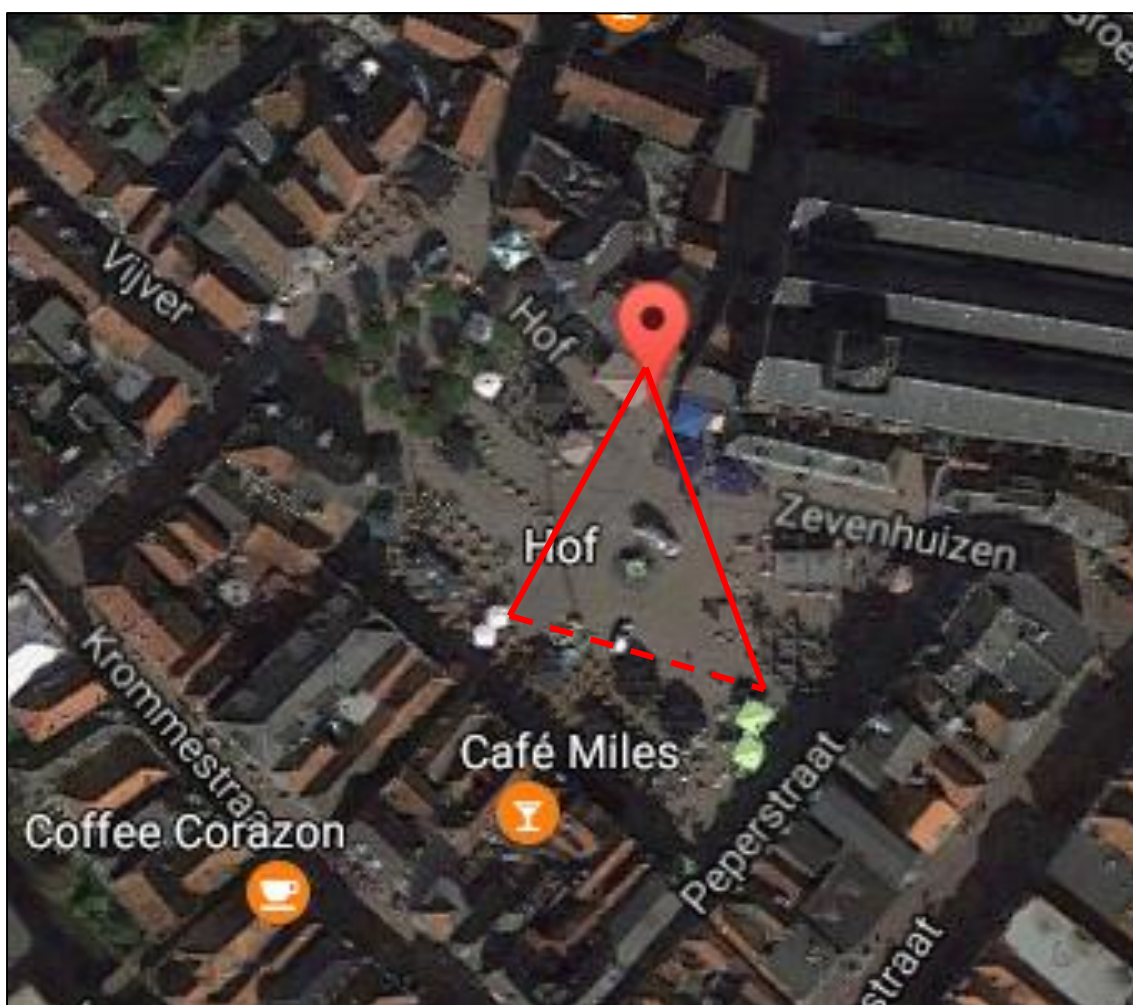
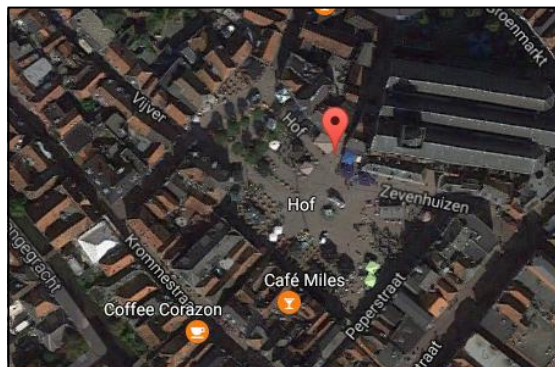
Opmerkingen ongestructureerde observaties

- Sprake van een horeca dominant plein met vooral restaurants en cafés
- Bezoekers plein:
 - Gericht op zoek naar terras
 - Doorgaand over het plein
 - Even stilstaand, rondkijkend (naar kerk en fontein) en weer verder
- Geen activiteiten op het plein dus als je niet op zoek bent naar een commercieel terras, dan is er geen aanleiding om lang op het plein te verblijven.
- Fontein heeft rondom een verhoogd deel waarop je even kunt zitten. Verder zijn er geen openbare zitmogelijkheden aanwezig.
- Bezoekers aan het plein zijn over het algemeen 2 of meer personen.
- Bezoekers blijven soms even staan om een foto te maken met de kerk op de achtergrond.
- Waar al mensen op een terras zitten gaan meer mensen zitten -> lege terrassen blijven langer leeg.
- Een beperkt deel van het plein waar commerciële terrassen zijn en ook fietsen/motoren worden gestald is voorzien van bomen.
- De commerciële terrassen beschikken over parasols om te voorzien in schaduwplekken.
- De fontein trekt vooral kinderen aan. Kinderen verblijven bij de fontein als de ouders op een terras zitten.
- Verblijf doe je op een commercieel terras of even bij de fontein.
- Het plein wordt voor een groot deel ingenomen door commerciële terrassen.
- De rondleiding door de stad komt over het plein.
- Toiletvoorzieningen in plint van het plein.
- Entree kerk in plint van het plein.
- Horecapersoneel: bezoeker komt niet om te winkelen naar het plein, maar om wat te eten en te drinken.
- Bij een evenement moet op een bepaalde tijd het terrein opgeruimd worden. Bezoekers willen echter liever blijven zitten en vinden het vervelend dat ze weg moeten. Personeel kan echter niet meer bedienen door de drukte.
- Bevoorrading vindt elke dag plaats.
- Dat het restaurant in een monument zit is leuk voor het verhaal aan tafel, maar daar komt de bezoeker niet voor.

Bijlage 6 Observatieresultaat plein Hof Amersfoort

Omschrijving	
Stad	Amersfoort
Pleinnaam	Hof

Topografische ligging (kaart) met observatiegrens

Observatiedag 1

Omschrijving	Meting 1	Meting 2
Datum	Zo. 7-5-17	Zo. 7-5-17
Temperatuur	15°C/14°C (gev.)	16°C/16°C (gev.)
Neerslag	0 mm	0 mm
Wind	NW 14 km/h	NNW 14 km/h
Bewolking	Bewolkt	Bewolkt
UV-Index	1	3

Meting	Tijdslot	X1d	X1e	X2c		n ind	n groep	n 1-5	n 5-10	n 10-15	n 15->
1	12:30-13:00	0	0	1		33	132	11	4	0	0
2	15:30-16:00	0	0	1		20	319	26	6	0	3

Observatiedag 2

Omschrijving	Meting 3	Meting 4
Datum	Wo. 31-5-17	Wo. 31-5-2017
Temperatuur	22°C/22°C (gev.)	23°C/23°C (gev.)
Neerslag	0 mm	0 mm
Wind	WNW 13 km/h	NW 13 km/h
Bewolking	Half bewolkt	Bewolkt
UV-Index	5	3

Meting	Tijdslot	X1d	X1e	X2c		n ind	n groep	n 1-5	n 5-10	n 10-15	n 15->
3	12:30-13:00	0	0	0		41	102	4	1	0	0
4	15:30-16:00	0	0	1		32	118	12	2	0	0

Observatiedag 3

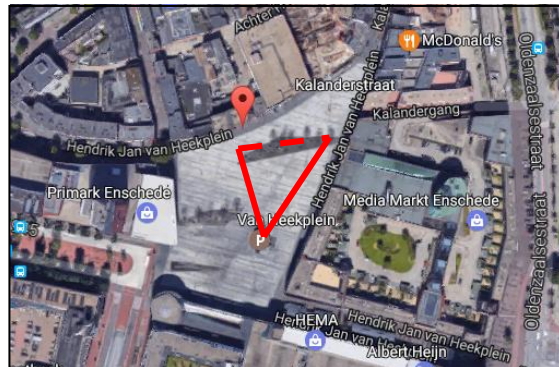
Omschrijving	Meting 5	Meting 6
Datum	Wo. 14-6-17	Wo. 14-6-17
Temperatuur	23°C/23°C (gev.)	24°C/24°C (gev.)
Neerslag	0 mm	0 mm
Wind	O 10 km/h	O 8 km/h
Bewolking	Geen	Geen
UV-Index	5	6

Meting	Tijdslot	X1d	X1e	X2c		n ind	n groep	n 1-5	n 5-10	n 10-15	n 15->
5	12:30-13:00	0	0	1		52	107	6	3	2	0
6	15:30-16:00	0	0	1		30	89	7	2	0	0

Bijlage 7 Resultaat onafhankelijke variabelen Van Heekplein

Omschrijving	
Stad	Enschede
Pleinnaam	Van Heekplein
Datum bezoek	wo. 10-5-17 / wo. 24-5-17
Tijdstip bezoek	11:00 – 16:30 uur

Topografische ligging (kaart) met pleingrens

Var.	Omschrijving	Waarde	Eenheid	Opmerkingen
	Omtrek plein	420	m	
	Oppervlakte plein	8.730	m ²	
	Oppervlakte observatie	1.500	m ²	
	Voorzieningen op het plein			
X1a	Cult.hist. objecten op het plein	0	n	
X1b	Openbare zitmogelijkheden	176	n	8 per bank, 10 + 6 banken, 48 n rond parkeergar.
X1c	Vormen actieve gebruikers	0	n	
X1d	Vormen georganiseerd gebruik	0	n	
X1e	Commerciële kiosk	0	n	
	Voorzieningen rond het plein			
X2a	Monumenten rond plein	0	n	
X2b	Cult.hist. gebouwen rond plein	0	n	
X2c	Openbare zitmogelijkheden	28	n	rond boom diam 8 m
X2d	Open plint	351	m	
X2e	Functie horeca in plint	0	m	
	Functie winkels in plint	351	m	Winkel dominant plein
	Functie cultureel in plint	0	m	
	Functie openbaar in plint	0	m	
	Sociaal functioneren			
X3a	Vrijwel geen vuil/restafval/schade	9,475	1-10	Totaal 40 waarderingen
X3b	Vorm van sociale controle mogelijk	1	1/0	
X3c	Afwezigheid geclaimde ruimte	1	1/0	
	Toegankelijkheid			
X4a	Aantal toegangen	7	n	+ toegang vanuit de parkeergarage.
X4b	Voetgangerspercentage	80	%	
	Fietspercentage	15	%	
	Scooter/brommerpercentage	4	%	
	Bevoorradersverkeer	1	%	
X4c	Obstakelvrijheid	10	1-10	Totaal 40 waarderingen
X4d	Afstand tot parkeervoorziening (auto)	<100	m	1650 auto's, 1000 fietsen, toiletvoorziening, lift
	Bezoekpotentie			
X5a	Geregistreerde inwoners stad	158.553	n	CBS 1-1-2016
X5b	Bestedingen eigen inwoners	238,9	milj €	
X5c	Bestedingen regio	88,1	milj €	

Var.	Omschrijving	Waarde	Eenheid	Opmerkingen
X5d	Bestedingen toeristen	25,7	milj €	
	Klimatologische omstandigheden			
X6a	Schadumplekken	1.100	m ²	9+5 bomen met kruin van gem. 10 meter
	Fysieke promotie			
X7a	Bewegwijzering op plein	0	1/0	
X7b	Bewegwijzering naar plein	1	1/0	
X7c	VVV op of rond plein	0	1/0	
X7d	Informatie op of rond plein	0	1/0	

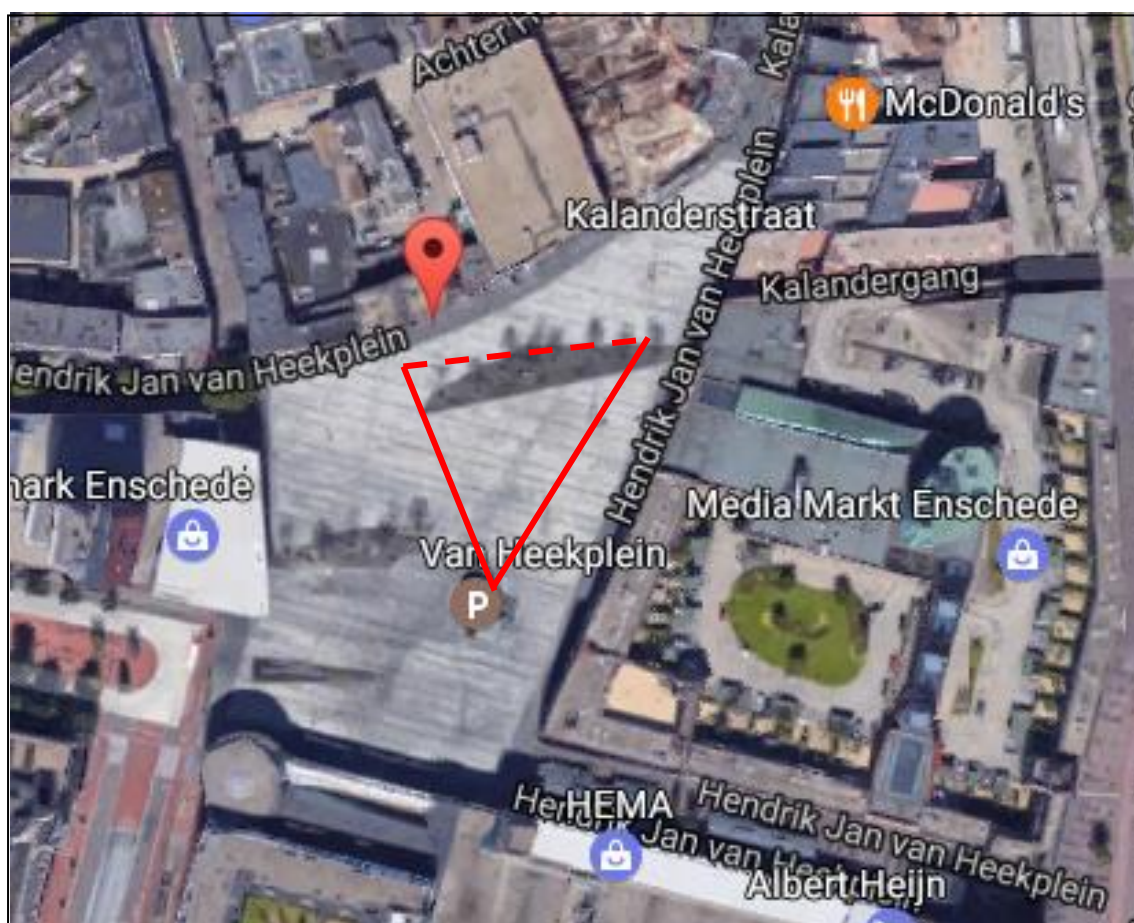
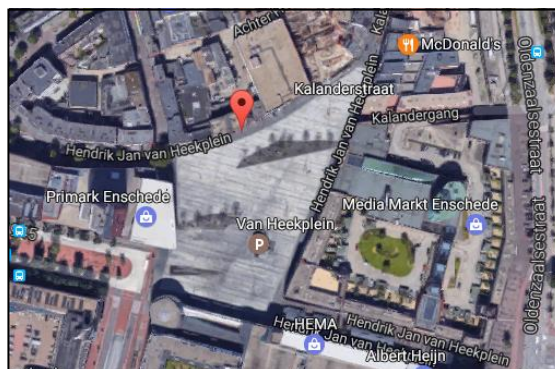
Opmerkingen

- Toileetvoorzieningen in ondergrondse parkeergarage onder het plein.
- Je kunt via trap of lift naar de parkeergarage. Trap en liftkoker op het plein.
- Rondom het plein zijn voornamelijk winkels aanwezig en een paar ingangen naar de appartementen boven de winkels -> veel doelbestemmingen voor de bezoeker waardoor veel routes over het plein.
- De openbare zitgelegenheden zijn vast.
- Bij een zitgroep zijn veel duiven aanwezig die worden gevoed door een aantal inwoners (brood, vogelzaad).
- Het plein voelt levendig aan:
 - Voetgangers, fietsers, scooters, scootmobielen gaan dwars over het plein, in verschillende richtingen
 - er is altijd wel wat te zien
 - aanwezigheid duiven
 - aanwezigheid van waterfontein
 - de plint trekt klanten
- Kruindiameter gemiddeld 10 meter (platanten: totaal 14 stuks).
- Opmerking oma met kleindochter: 'ik zie een leeg bankje, daar kunnen we wel even gaan zitten'.
- Aanwezigheid van minder validen die elkaar opzoeken op het plein (scootmobielen).
- Voornamelijk winkelend publiek:
 - vanuit parkeergarage naar winkels
 - lopend uit winkelstraten
 - op fiets (parkeren bij lichtmasten in buurt van winkel of in rij op ca 5 m vanaf plint)
 - scooter
- Mensen zoeken een bank voor zichzelf en wanneer die niet beschikbaar is gaan ze op zoek naar een bank waar de minste mensen zitten.

Bijlage 8 Observatieresultaat Van Heekplein Enschede

Omschrijving	
Stad	Enschede
Pleinnaam	Van Heekplein

Topografische ligging (kaart) met observatiegrens

Observatiedag 1

Omschrijving	Meting 1	Meting 2
Datum	Wo. 10-5-17	Wo. 10-5-17
Temperatuur	12°C/12°C (gev.)	14°C/14°C (gev.)
Neerslag	0 mm	0 mm
Wind	N 6 km/h	N 6 km/h
Bewolking	Licht bewolkt	Sluimer bewolking
UV-Index	2-3	4

Meting	Tijdslot	X1d	X1e	X2c		n ind	n groep	n 1-5	n 5-10	n 10-15	n 15->
1	12:30-13:00	0	0	1		173	327	9	4	5	6
2	15:30-16:00	0	0	1		287	502	10	10	12	6

Observatiedag 2

Omschrijving	Meting 3	Meting 4
Datum	Wo. 24-5-17	Wo. 24-5-17
Temperatuur	19°C/19°C (gev.)	21°C/20°C (gev.)
Neerslag	0 mm	0 mm
Wind	W 10 km/h	WNW 19 km/h
Bewolking	Bewolkt	Bewolkt
UV-Index	3	2

Meting	Tijdslot	X1d	X1e	X2c		n ind	n groep	n 1-5	n 5-10	n 10-15	n 15->
3	12:30-13:00	0	0	1		213	409	20	10	3	7
4	15:30-16:00	0	0	1		237	456	14	8	10	2

Observatiedag 3

Omschrijving	Meting 5	Meting 6
Datum	Vr. 16-6-17	Vr. 16-6-17
Temperatuur	24°C/25°C (gev.)	25°C/25°C (gev.)
Neerslag	0 mm	0 mm
Wind	WZW 12 km/h	WZW 18 km/h
Bewolking	Licht	Licht
UV-Index	5	4

Meting	Tijdslot	X1d	X1e	X2c		n ind	n groep	n 1-5	n 5-10	n 10-15	n 15->
5	12:30-13:00	0	0	1		198	345	18	9	1	9
6	15:30-16:00	0	0	1		186	620	17	4	6	4

